

Mogućnosti unapređenja međunarodne kulturne suradnje kreiranjem novih dionica europskih kulturnih ruta

Mužina, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:787863>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

SARA MUŽINA

**MOGUĆNOSTI UNAPRJEĐENJA MEĐUNARODNE KULTURNE
SURADNJE KREIRANJEM NOVIH DIONICA EUROPSKIH
KULTURNIH RUTA**

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

SARA MUŽINA

**MOGUĆNOSTI UNAPRJEĐENJA MEĐUNARODNE KULTURNE
SURADNJE KREIRANJEM NOVIH DIONICA EUROPSKIH
KULTURNIH RUTA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303052805 redoviti student

Studijski smjer: Diplomski sveučilišni studij Kultura i turizam

Predmet: Kulturne rute

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentor: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2019.

Ja, dolje potpisana Sara Mužina, kandidatkinja za magistra Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 18. rujna 2019. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Sara Mužina dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Europska ruta industrijske baštine – Regionalna ruta Hrvatske koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 18. rujna 2019.

Potpis

Sadržaj

UVOD	5
1. MEĐUZAVISNOST TURIZMA I KULTURNIH RUTA	8
1.1. Europske kulturne rute	10
1.2. Certifikacija europskih kulturnih ruta.....	11
1.3. Posjetitelji kulturnih ruta.....	13
1.4. Turizam i međunarodni kulturni odnosi.....	14
2. RUTA RIMSKIH CAREVA I DUNAVSKI PUT VINA	16
2.1. Zadovoljeni kriteriji rute Rimskih careva i Dunavski put vina	18
2.2. Arheološki lokaliteti na području rute	19
2.2.1. Rumunjska	19
2.2.2. Bugarska.....	21
2.2.3. Srbija.....	24
2.2.4. Hrvatska.....	26
2.3. Vinske regije.....	30
2.3.1. Vinske regije Rumunjske	30
2.3.2. Vinske regije Bugarske	31
2.3.3. Vinske regije Srbije	33
2.3.4. Vinske regije Hrvatske	34
3. ITER VITIS RUTA	36
3.1. Ciljevi rute.....	37
3.2. Kriteriji certifikacije.....	38
4. ISTRAŽIVANJE - POTENCIJALI KREIRANJA NOVE DIONICE RUTE RIMSKIH CAREVA I VINSKIH CESTA	39
4.1. Ciljevi i hipoteze.....	40
4.2. Metode i materijali istraživanja	40
4.3. Rezultati istraživanja.....	45

4.4. Zaključna razmatranja	49
5. KREIRANJE NOVE DIONICE RUTE.....	51
5.1. Arheološki lokaliteti na novoj dionici	51
5.1.1. Veneto	52
5.1.2. Umbrija	53
5.1.3. Lazio	57
5.1.4. Kampanija	62
5.1.5. Catania	66
5.2. Vinske regije u Italiji.....	67
5.2.1. Lombardija	67
5.2.2. Umbrija i Lazio	68
5.2.3. Kampanija	69
5.2.4. Sicilija.....	70
5.3. Uslužni sadržaji Rute.....	71
5.4. Aktivnosti	79
5.5. Događanja	82
5.6. Unaprjeđenje Rute.....	85
5.7. Unaprjeđenje međunarodne kulturne suradnje kroz novu Rutu.....	89
ZAKLJUČAK.....	91
LITERATURA.....	94
POPIS SLIKA I TABLICA	100
SAŽETAK.....	101
SUMMARY	102

UVOD

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada su Europske kulturne rute, dok je svrha istraživanja kreiranje nove dionice Rute rimskih careva u Italiji budući da je Italija kolijevka Rimskog Carstva, a nije uključena u postojeću rutu. Kako je dosadašnja dionica Rute koja prolazi Srednjim i Donjim Podunavljem povezana s Dunavskim putem vina, jedan od ciljeva ovog rada je povezati novu dionicu spomenute dionice s Iter Vitis rutom budući da Iter Vitis ruta nastoji predstaviti povijest vina kroz povezivanje regija koje su bile dio Rimskog Carstva. Osim navedenog cilja, drugi je cilj novu dionicu rute učiniti što održivijom te navedeni koncept unaprijediti na već postojećoj dionici. Treći je cilj novom dionicom unaprijediti međunarodnu suradnju između Italije, Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske tj. između država kojima dionica već prolazi i kojima bi prolazila. Kako bi se postigli navedeni ciljevi, najprije je analizirana dostupna literatura o kulturnom turizmu, međunarodnoj suradnji, općenito o kulturnim rutama i o već postojećoj dionici Rute rimskih careva. Naime, kulturni turizam važan je razvoj ujedinjene, ali kulturno raznolike Europe, a projektom Europskih kulturnih ruta taj se razvoj i ostvaruje.

Da bi se otkrilo koje i kakve lokalitete uvrstiti i kojim aktivnostima obogatiti turistički doživljaj na novoj dionici, trebalo je najprije uvidjeti koji su lokaliteti uvršteni na već postojećoj dionici i kakvim se aktivnostima turisti već bave kako se ne bi napravio veliki odmak od postojeće do nove dionice. Nadalje, provedena je anketa čiji je cilj uvidjeti koliko su hrvatski ispitanici upoznati s projektom Europskih kulturnih ruta, samom Rutom rimskih careva i rutom vinskih cesta te smatraju li da bi se kreiranjem nove dionice rute unaprijedila međunarodna suradnja između država. Također, od njih se tražilo da komentiraju odabrane lokalitete te da eventualno predlože nove lokalitete koje bi turisti na Ruti mogli posjetiti i aktivnosti kojima bi se mogli baviti. Za analiziranje ankete korištene su metode analize i sinteze. Osim ankete, autorica je intervjuirala Manuelu Graf iz Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka u Beogradu te predsjednicu Upravnog odbora međunarodne organizacije Klaster puteva kulture, kao i Biserku Cvjetičanin, znanstvenicu na Odjelu za kulturu i komunikacije Instituta za razvoj i međunarodne odnose Zagreb, vezano za potencijale razvoja nove dionice Rute. Budući da autorica boravi na Erasmus studentskoj razmjeni u Italiji, bili su korisni i stavovi lokalnih turističkih vodiča. Vrlo su korisne bile i informacije dobivene od

direktora Europskog instituta za kulturne rute Stefana Dominionijsa. Tijekom studentske razmjene u Italiji autorica je provela terensko istraživanje te uvrstila fotografije posjećenih lokaliteta u rad. Deduktivnom metodom, metodom analize i sinteze, statističkom metodom, metodom intervjua i metodom terenskog istraživanja pokušalo se doći do odgovora na postavljene hipoteze. Prva hipoteza glasi da kulturne rute kroz razvoj kulturnih veza i dijaloga pridonose očuvanju europskog identiteta, dok druga hipoteza glasi: kreiranjem nove dionice Rute rimskih careva u Italiji unaprijedila bi se međunarodna kulturna suradnja između Italije, Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske. Kako bi se došlo do zaključaka, rad će biti podijeljen u nekoliko poglavlja.

U prvom će se poglavlju ukazati na međusobnu povezanost turizma i kulturnih ruta. Nadalje predstaviti će se sam projekt Europskih kulturnih ruta, a čitatelje će se provesti kroz kriterije koje svaka ruta treba zadovoljiti da bi dobila certifikat. Na kraju prvog poglavlja predstaviti će se karakteristike posjetitelja kulturnih ruta te će se reći nešto o povezanosti međunarodnih kulturnih odnosa i turizma.

U drugom će se poglavlju predstaviti postojeća Ruta rimskih careva i Dunavski put vina, navest će se koji su kriteriji certifikacije zadovoljeni te koje lokalitete i vinske regije obuhvaća. Lokaliteti i vinske regije bit će prikazani zasebno po državama.

U trećem će se poglavlju predstaviti lter Vitis ruta, jer kao što je već navedeno na početku uvoda, nova dionica Rute rimskih careva u Italiji povezala bi se s lter Vitis rutom. Prikazat će se ciljevi rute i kriteriji certifikacije, dok će se vinske regije predstaviti u sklopu nove dionice Rute.

U četvrtome poglavlju prikazat će se anketno istraživanje pod nazivom *Potencijali kreiranja nove dionice Rute rimskih careva i vinskih cesta*. Predstaviti će se ciljevi i hipoteze istraživanja, metode i materijali istraživanja i rezultati istraživanja. Također, bit će predstavljena mišljenja ispitanih stručnjaka. Na kraju će se dati cjelokupni zaključak o samom istraživanju.

U petome će se poglavlju kreirati nova dionica Rute rimskih careva u Italiji povezanoj s lter Vitis rutom. Prikazat će se arheološki lokaliteti na ruti i vinske regije koji će se predstaviti po talijanskim regijama. Nadalje, predložiti će se uslužni sadržaji na cijeloj Ruti koji obuhvaćaju hotele, ugostiteljske objekte, gdje bi turisti na svojem putovanju mogli boraviti i konzumirati lokalne specijalitete te turističke agencije koje u svom aranžmanu organiziraju ili bi mogle organizirati posjet Ruti. Također, predstaviti će se aktivnosti kojima bi se turisti tijekom svog boravka mogli baviti, a uz aktivnosti navesti će se i događanja koja bi turisti mogli pohoditi. Događanja su navedena po

mjesecima tako da turisti navedenu Rutu mogu pohoditi tijekom cijele godine. U posljednjem dijelu poglavlja navest će se odrednice za unaprjeđenje rute i mogućnosti za unaprjeđenje međunarodne suradnje između država koje se nalaze ili bi se nalazile na Ruti.

U zaključku će se navesti sublimirani prikaz samog rada i moguće preporuke za buduća istraživanja.

1. MEĐUZAVISNOST TURIZMA I KULTURNIH RUTA

Svijet je danas obilježen raznim promjenama nastalih zbog procesa globalizacije. Zbog globalizacijskih promjena kultura i turizam međusobno sve više povezani pa tako kulturni turizam, kao jedan od selektivnih oblika turizma, dolazi u prvi plan proučavanja.¹ Što je kulturni turizam? Prema definiciji Svjetske turističke organizacije kulturni turizam je „*kretanje ljudi zbog osnovnih kulturnih motivacija kao što su studijske ture, umjetničke ili kulturne ture, putovanja na festivale, i druge kulturne događaje, obilazak povijesnih predjela i spomenika, putovanja zbog učenja prirode, folkloru ili umjetnosti te hodočašća*“.² Iz navedene definicije se može uočiti te ukratko definirati kako je kulturni turizam putovanje ljudi motivirano kulturom, a odnosi se na festivale, povijesna predjela, umjetnost i ostalo. Promatrajući kulturni turizam u kontekstu Europske unije, naglašava se njegova važnost za razvoj ujedinjene, ali i kulturno raznolike Europe. Zbog toga su se razvile razne inicijative i projekti, a među njima i Europske kulturne rute 1987. godine. Prije nego se razvio prethodno navedeni projekt, Vijeće Europe je 1960. godine predstavilo izvješće pod naslovom *Collective awareness of European cultural highlights and their incorporation into the leisure culture* pri čemu se već tada željelo staviti naglasak na kulturni turizam kao najbolji način za provođenjem slobodnog vremena, razvoj društvenog iskustva i individualnog senzibiliteta.³ Navedeno izvješće je zanimljivo zbog toga što je u razdoblju šezdesetih godina prošlog stoljeća vladao masovni turizam, a Vijeće Europe je ovim izvješćem razvilo temelje za razvoj individualnog turizma, dok su kulturne rute jedne od niša za razvoj individualnog turizma. Prije nego se krene na predstavljanje samog projekta Europskih kulturnih ruta treba definirati što su to zapravo kulturne rute. Postoje različite definicije kulturnih ruta, a jedna od njih je da je kulturna ruta „*fizički opipljiv put ili trasa povijesnog značaja koji se može prezentirati kao cjelina sa zajedničkim tematskim nazivnikom, označen, interpretiran i uslužnim sadržajima prilagođen turističkim posjetima*“.⁴ Nadovezujući se na navedenu definiciju kulturnih ruta, može se reći da one povezuju dvije ili više zemalja ili regija čiji je povijesni, društveni ili umjetnički

¹ Jelinčić, D.,A. (2009) *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Intermedia, str. 98.

² Pančić, Kombol, T. (2006) Kulturno nasljeđe i turizam, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, No. 16-17, str. 211.-226.

³ Jelinčić, D.,A. (2009) *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Intermedia, str. 98.

⁴ Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 7.

interes europski bilo po svojoj prirodi ili značenju, a može obuhvaćati i jedno i drugo. Sam projekt kulturnih ruta ima tri pristupa. Prvi pristup je onaj politički koji služi kao katalizator društvene kohezije i solidarnosti kroz turističke susrete. Drugi pristup odnosi se na izazov identiteta kojim se iskazuje poštovanje drugoga, dok se trećim pristupom kulturni turizam želi proširiti na širu publiku s ciljem razvoja i poštivanja multikulturalnog društva.⁵ Za interpretaciju sadržaja na tematskim rutama koriste se različiti alati koji se mijenjaju s godinama kao što se mijenjaju karakteristike turizma i samih turista nastankom novih trendova.

Govoreći o trendovima kulturnog turizma, jedan od trendova kulturnog turizma je virtualni kulturni turizam. Virtualni turizam povezuje tehnologiju i kulturu pa se tako pomoću tehnologije mogu rekonstruirati uništene znamenitosti i prikazati ih u izvornom stanju. Navedeni je trend posebno značajan u rekonstruiranju antičkih spomenika koji će biti predstavljeni u sljedećim poglavljima. Sljedeći trend je kreativnost koja se nadovezuje na tehnologiju. Kreativnost omogućuje individualni razvoj vještina, vlastito izražavanje, a samim time i iskustvo koje posjetitelji kulturnih ruta i traže. Kreativnost također omogućuje uspostavljanje odnosa s mještanima te tako mještani mogu sami interpretirati svoju kulturu, a jedna od tehnika interpretiranja je tehnika pričanja priča takozvani *storytelling*.⁶ Može se reći da su kulturne rute u skladu s ključnim trendovima današnjeg razvoja kulturnog turizma pa se može govoriti o međudnosu turizma i kulturnih ruta.

Ruta predstavlja prostor susreta, komunikacije, jedinstva, oporavka, kreativnosti, spoznaje, radosti i opuštanja u kojima sudjeluju turisti i domaćini. Kreiranjem ruta omogućuje se umrežavanje i promicanje jedinstvenog imidža Europe. Također, šira se zajednica potiče na sudjelovanje u kulturnim aktivnostima podizanjem svijesti o zajedničkoj kulturnoj baštini. Rute predstavljaju resurs za inovaciju, kreativnost, razvoj malog gospodarstva te razvoj proizvoda i usluga kulturnog turizma. Uz već poznata mjesta, kreiranje ruta obogaćuje kulturno-turističku ponudu manje razvijenih mjesta s ciljem ostvarivanja potpune kulturne raznolikosti.⁷ U nastavku će se predstaviti sam projekt Europske kulturne rute.

⁵ Jelinčić, D.,A. (2009) *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Intermedia, str. 101.

⁶ Richards, G. (2011) Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes. U: Khovanova-Rubicondo, K., ur., *Impact of European Cultural Routes on SMEs' innovation and competitiveness*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, str. 21-39.

⁷ Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 58.

1.1. Europske kulturne rute

Vijeće Europe je 1987. godine pokrenulo projekt Europske kulturne rute. Projekt je osmišljen na način da putujući kroz prostor i vrijeme posjetitelji prepoznaju kako baština različitih zemalja i kultura Europe doprinosi zajedničkoj i živoj kulturnoj baštini. Sukladno ideji, osmišljeni su početni ciljevi, a oni se odnose na podizanje svijesti o europskoj kulturi kroz putovanje i turizam, turističko umrežavanje povezano s europskom kulturnom geografijom, promicanje najvažnijih lokaliteta i točaka europske civilizacije kao mjesta zanimljivih turistima te razvoj individualnog senzibiliteta lokaliteta. Sam projekt provodi Europski institut kulturnih ruta, a on je osnovan temeljem političkog dogovora Vijeća Europe i Vlade Kneževine Luksemburg te djeluje kao neprofitna tehnička agencija. Institut je uz osiguranje kontinuiteta zadužen i za razvoj programa, evaluaciju i koordinaciju kulturnih ruta Vijeća Europe. Projekt se financira od Vijeća Europe, države Luksemburg te od strane vlastitih aktivnosti, priloga pravnih i fizičkih osoba, promidžbenih aktivnosti i članstva.⁸ Od 1987. godine do 2018. godine kada se navodi posljednji podatak, certificirane su 33⁹ kulturne rute različite tematike.

Kulturne rute se oslanjaju na vrijednosti Vijeća Europe. Prva vrijednost jesu ljudska prava koja se temelje na načelima nediskriminacije. Drugim riječima nastoje se promovirati sloboda izražavanja informiranja i ravnopravnosti pri čemu se nastoji maksimizirati obrazovni i kulturni potencijal. Također, rutama se promovira kulturna suradnja pri čemu se podiže svijest o jačanju europskog kulturnog identiteta i dijaloga između različitih nacija. Druga vrijednost jest kulturna demokracija i raznolikost gdje se naglašava pravedan pristup kulturnim izvorima bez da jedna kultura dominira nad drugim kulturama. Posljednja vrijednost odnosi se na međusobno prekogranično razumijevanje i razmjenu. Naime, znanje i razmjena kulturne baštine potiče međusobno razumijevanje i na taj način sprječava sukobe te omogućuje miran i pravedan suživot među svim stanovnicima Europe.¹⁰ Kako bi se države uključile u projekt potrebno je da zadovolje kriterije certifikacije koji će biti prikazani u nastavku.

⁸ Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 58.

⁹ Explore all cultural routes by theme, dostupno na <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme> (1.travanj 2019.)

¹⁰ Values of Cultural Routes, dostupno na: <http://www.culture-routes.net/cultural-routes/values> (1. travanj 2019.)

1.2. Certifikacija europskih kulturnih ruta

Kako bi ruta postala certificirana, treba zadovoljiti pet kriterija. Prvi kriterij jest istraživanje i razvoj tj. tema jedne kulturne rute treba predstavljati zajedničke vrijednosti koje dijeli više europskih kultura. Navedena tema treba pružati oslonac za daljnja istraživanja i interdisciplinarne analize. Drugi kriterij odnosi se na značaj materijalne i nematerijalne baštine pri čemu se treba sagledati povijesni značaj te sličnosti među različitim regija u Europi. Nadalje, uz već posebna mjesta treba promovirati i ona manja poznata, pogotovo ukoliko se u nekim mjestima provodi restrukturiranje gospodarstva. Uz navedeno treba voditi računa o etničkim manjinama i edukacijom doprinijeti podizanju svijesti svih sudionika o nužnosti zaštite kulturne baštine te kvalitetne interpretacije koja doprinosi održivom razvoju i osvještava mogućnosti koje baština predstavlja za budućnost Europe. Treći kriterij uključuje mlade Europljane koji sudjeluju u razmjeni između različitih zemalja Europe te sudjeluju u organiziranju aktivnosti koje promoviraju opsežne razmjene usmjerene na razvoj koncepta europskoga građanstva, bogatog raznolikošću. Četvrti kriterij suvremene kulturne i umjetničke prakse podrazumijeva razmjenu i raspravu raznolikih kulturnih, umjetničkih izričaja i senzibiliteta između različitih država Europe kroz različite aktivnosti i umjetničke projekte koje povezuju baštinu i suvremenu kulturu. Također, četvrtim kriterijem ruše se barijere između profesionalaca i ne-profesionalaca, posebice glede edukacija za mlade Europljane. Posljednji, peti kriterij veže se uz kulturni turizam i održivi razvoj pri čemu se u obzir uzimaju lokalni, regionalni, nacionalni i europski identiteti. U petom kriteriju koristi se potencijal tiska i ostalih medija kako bi se podigla svijest o kulturnim ciljevima projekta. Također, potiče se dijalog između urbanih i ruralnih sredina razvijenih i nerazvijenih područja, većina i manjina, autohtonih i doseljenih kultura iz svih dijelova Europe, a postoji mogućnost i otvaranja suradnje između Europe i ostalih kontinenata. Kada se govori o razvoju kulturnog turizma, misli se na zaštitu baštine u sklopu održivog turizma, potičući diversifikaciju ponude i potražnje za razvoj kvalitetnog turizma europske dimenzije. Za postizanje diversifikacije uspostavlja se partnerstvo s javnim i privatnim organizacijama koje djeluju na području turizma kako bi se razvili turistički proizvodi usmjereni na promociju prema svim potencijalnim ciljanim korisnicima. Osim navedenih kriterija, pri certificiranju rute vodi se računa o tome je li ruta jedinstvena, samo područje koje obuhvaća, temi, broju uključenih članica, partnerskim ugovorima, između sudionika,

financijskoj održivosti, pravnoj utemeljenosti, transparentnosti, području aktivnosti, PR-u, signalizaciji, vidljivosti te protoku posjetitelja.¹¹ Certifikaciju dodjeljuje Upravni odbor EPA (Enlarged Partial Agreement), a ruta koja posjeduje navedeni certifikat, zapravo posjeduje jamstvo izvornosti.

Ponekad EPA pri dodjeljivanju certifikata može zatražiti pomoć više stručnih savjetnika ili se konzultirati s Upravnim odborom za kulturu (CDCULT) i Upravnim odborom za kulturnu baštinu i krajolike (CDPATEP), a po potrebi i s drugim važnim odborima ili tijelima Vijeća Europe. Ukoliko je mišljenje jednog ili obje Upravnih odbora negativno, tada se o eventualnoj dodjeli certifikata traži suglasnost Vijeća ministara. Kada ruta dobije certifikat, on zajedno s logom rute mora biti postavljen kod svih komunikacijskih materijala. Nadalje, dobivanje certifikata ne daje jamstvo da će ruta zadržati certifikat kroz čitavo razdoblje djelovanja iako ne poštuje kriterije te ne djeluje u skladu s vrijednostima Europe. Odgovorni za svaku rutu, svake tri godine moraju podnositi izvješće koje Upravnom odboru EPA omogućuje procjenu aktivnosti kako bi se utvrdilo zadovoljava li mreža i dalje kriterije. Ukoliko ima nedoumica o povlačenju certifikata traži se mišljenje s CDCULT-a i CDPATEP-a te Vijeća ministara ukoliko su odbori usuglašeni o ostavljanju certifikata.¹² Dobivanje certifikata za sobom nosi puno prednosti.

Certifikatom se razvija europska dimenzija kroz transnacionalnu mrežu članica koji uključuje europski znanstveni odbor i transnacionalni program aktivnosti te omogućuje pristup kvalificiranim kontaktima s europskom mrežom istraživača i stručnjaka. Također, dolazi do umrežavanja i razmjene vrijednosti između više europskih zemalja te se dobiva prepoznatljivost u sklopu predstavljanja na međunarodnim događanjima Vijeća Europe i Europskog instituta kulturnih ruta. Posljednja, ne manje bitna pogodnost koja se dobiva stjecanjem certifikata jest mogućnost financiranja.¹³ U nastavku će se reći nekoliko riječi o posjetiteljima kulturnih ruta.

¹¹ Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 62.

¹² Isto, str. 63.

¹³ Certification, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/certification> (1. travnja 2019.)

1.3. Posjetitelji kulturnih ruta

Danas su ljudi sve obrazovaniji te zbog drugačijeg, stresnijeg, načina života putuju više puta godišnje. Na svojim putovanjima traže nešto više od sunca i mora, traže doživljaj, iskustvo i samoaktualizaciju pomoću materijalne i nematerijalne baštine određene zemlje. Putujući kulturnim rutama posjetitelji upoznaju i doživljavaju različite kulture s fokusom na određenu temu rute koje izaberu. Također, takvi turisti su sve više ekološki osvješteniji i tehnološki pismeniji. Poznavajući profil posjetitelja olakšava se izbor sadržaja na rutama te marketinških alata kojima se posjetitelji nastoje privući. Valja napomenuti da jedna tematska ruta može privući više profila posjetitelja.

Od profila posjetitelja često se susreću baby boomeri, rođeni u razdoblju od 1946. do 1964. godine. Za njih je putovanje nužnost, a ne luksuz, dok su u destinaciji u potrazi za udobnošću i luksuzom. Na rutama kao dodatne aktivne traže rekreativne sadržaje i edukativne programe. Sljedeći profil posjetitelja je generacija X, odnosno osobe rođene od 1965. do 1980. godine. Oni u isto vrijeme traže autentičnost i promjene. Tehnološki su pismeni, poduzetni te su okrenuti prema medijima pa je za njih vrlo bitno pripaziti na koji će se način marketinški alati iskoristiti u promoviranju rute. Ukoliko putuju s obitelji ili u paru, okrenuti su rekreativnim sadržajima, dok se samci više orijentiraju volonterskim aktivnostima i eno gastronomiji. Posljednji profil posjetitelja je generacija Y, rođena u razdoblju od 1980. do 2000. godine. Oni traže izazove i vjerodostojnost. Na odmoru traže dobrobit za tijelo, um i dušu te su orijentirani ka samostalnom kreiranju turističkih proizvoda i odabiru specifične ponude.¹⁴ Pazeći na karakteristike različitih tržišnih segmenata izabrat će se više tipova aktivnosti i događanja kojima se oni mogu baviti na ruti. U nastavku će se reći nešto više o međunarodnim kulturnim odnosima.

¹⁴ Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 39. i 44.

1.4. Turizam i međunarodni kulturni odnosi

Međusobno umrežavanje Europljana kroz turizam veliku ekspanziju doživljava sredinom XIX. stoljeća zahvaljujući razvoju željezničkog prometa. Također, u istom tom razdoblju osniva se i prva turistička agencija „Cook“ koja je najprije organizirala nekoliko tura iz Engleske u Pariz, a potom i prvo putovanje Italijom. Nakon ture po Italiji, koja je bila ključna destinacija aristokratskog Grand Toura, putovanje ili odmor u Europi postaje jedan od glavnih motiva odlazaka u inozemstvo kako bogatih, tako i pripadnika srednje klase. Ta su putovanja imala višestruku ulogu, primjerice obrazovnu i informativnu. Također takvim se putovanjima nastojalo ojačati prijateljske odnose između zemalja kao i razvoj kozmopolitskih vrijednosti kojima se poticala politička i kulturna tolerancija.¹⁵ Iz navedenog se može uočiti kako se već od XIX. stoljeća kroz turizam nastojalo poboljšati međunarodne odnose u pogledu kulture, ekonomije, ali i čovjekovog individualnog razvoja. Navedena se ideja nastavlja i danas, a jedan od primjera kako se to ostvaruje su kulturne rute, a na koji način bit će objašnjeno u slijedećim odlomcima. Turizam igra bitnu ulogu u razvoju ekonomskih i socijalnih sektora u Europi, a to dokazuje otvaranje škola, sveučilišta i ostalih instituta. Također, turizmom se ostvaruje interkulturni dijalog budući da svaki sudionik u interkulturnoj razmjeni predstavlja i promiče svoju kulturu. Nadalje, interkulturni dijalog promiče se kroz organiziranje tečajeva jezika za strance u drugim državama, studentskim razmjenama, otvaranjem sveučilišta za strance te kroz umjetničke i intelektualne razmjene.

Kreiranjem europskih kulturnih ruta nastoji se unaprijediti međunarodna suradnja između država Europe, pogotovo između članica Europske unije, ali i onih država koje će to tek postati. Ukoliko se države, koje nisu članice EU, nalaze na ruti, njima to može ubrzati proces pristupanja. Također, međunarodnom suradnjom nastoji se države, koje još to nisu učinile, potaknuti da uključe kulturnu baštinu u svoje nacionalne politike kako bi se zajedničkim djelovanjem i razmjenom znanja razvile održive strategije za zaštitu baštine kroz obuku, razvoj vještina i prijenos znanja. Međunarodni kulturni odnosi organizirani su oko tri cilja čija je svrha učiniti Europu jačim globalnim čimbenikom. Kako bi se to postiglo, kultura se potiče kao pokretač

¹⁵ Chaubert, F., Laurent, M. (2014) *Međunarodni kulturni odnosi* - Istorija i kontekst. Beograd: Clio, str. 102. i 103.

održivog, društvenog i gospodarskog razvoja. Nadalje, promiče se kultura kao bi se postigao međukulturni dijalog za međunarodne kulturne odnose te se nastoji jačati suradnja na području kulturne baštine. Za postizanje navedenih ciljeva udružuju se pojedinci, skupine ili organizacije iz različitih zajednica, npr. UNESCO, nacionalne vlade, nevladine organizacije, sveučilišta, umjetnici, turističke agencije i dr. pri čemu svaki od navedenih sudionika ima svoju ulogu kako bi se postigao međunarodni kulturni dijalog, a samim i time i međunarodna suradnja. Pojedine organizacije naglasak stavljaju na važnu ulogu pojedinih država kao i njihov sofisticirani sistem kulturne akcije, dok su druge zadužene za razvoj međunarodne svijesti. Također, svaki od subjekata pojedine organizacije ima svoje interese te treba znati što ostali subjekti od njega očekuju. Navedeni se subjekti udružuju na način da organiziraju različite sastanke, konferencije, seminare i slično pri čemu treba razviti vještine slobode izražavanja, ali i umijeće slušanja drugoga kako bi se iz svih različitosti razvila kohezija, odnosno ujedinjenje oko jedne teme koja proistječe iz zajedničke europske povijesti te da svoj identitet obogate kulturnim značajkama neke druge skupine ili zajednice. Uz navedeno, u obzir se trebaju uzeti regionalne razlike i ostale osjetljivosti za prilagođavanje djelovanja određenim kulturnim kontekstima i interesima.

Ukoliko se uzimaju primjeri iz svakodnevnog života, međunarodnom kulturnom suradnjom kroz turizam nastoje se spriječiti i riješiti sukobi i integrirati migrante čiji je problem posebno vidljiv posljednjih nekoliko godina. Također, nastoji se boriti protiv nasilnog ekstremizma i na kraju zaštititi kulturna baština. Nadalje, kulturne razmjene pomažu u postizanju globalnog ekonomskog napretka budući da je kultura potaknuta kreativnošću, inovacijama i pristupu znanju čime se kreiraju nova radna mjesta.¹⁶ Iz navedenog se može uočiti da je svrha međunarodne suradnje kroz turizam postizanje općeg dobra. Kreiranjem nove dionice rute koja će biti prikazana u nastavku nastoji se unaprijediti međunarodna kulturna suradnja između Italije, Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske te samim time zahvaljujući novoj dionici postići opće dobro.

¹⁶ European commission (2016) *Joint Communication to the European parliament and the Council Towards an EU strategy for international cultural relations*. Brussels: Join, str. 5., 7 i 9.

2. RUTA RIMSKIH CAREVA I DUNAVSKI PUT VINA

Ruta rimskih careva i Dunavski put vina postali su dio europske mreže 2015. godine kada im je dodijeljen certifikat Vijeća Europe i Europskog instituta kulturnih ruta.¹⁷ Ruta se proteže na 3,5 tisuća kilometara te prolazi kroz Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku i Rumunjsku. Obuhvaća područje od Jadranskog mora do delte Dunava na Crnome moru, a cijelo područje čini kulturno jedinstvo temeljeno na zajedničkom zemljopisnom položaju i povijesti tijekom Rimskog Carstva. U svakoj od navedenih država odabrano je po pet lokaliteta koji su značajni za razdoblje Rimskog Carstva te se ukupno na ruti nalazi dvadeset arheoloških lokaliteta koji su povezani s dvanaest vinskih regija.¹⁸ Putujući navedenom rutom turisti se vraćaju u vrijeme kada je rimska vojska okupirala istočni dio Europe, dok izabrani lokaliteti predstavljaju mjesta gdje su rimski carevi živjeli, vodili bitke, gradili nove gradove, spomenike, palače, vile te mjesta gdje su neki od careva provodili određeno vrijeme ili pak preminuli. Turisti mogu šetati očuvanim ulicama, razgledavati zidine rimskih tvrđava, lječilišta, palača, vila i gradova, čitati kamene natpise, istraživati važnost Dunava u antička i moderna vremena i slično. Na Rutu se nadovezuje Dunavski put vina koji obuhvaća područja gdje je vino uvedeno u rimsko doba budući da je područje Dunava bilo pod stalnom vojnom nazočnošću što je dovelo do toga da vino postane svakodnevna komponenta života Rimljana. Izabrane vinske regije turistima otkrivaju tradiciju proizvodnje vina, a uz kušanje domaćih vina i hrane, upoznaje se lokalno stanovništvo, razgledavaju se vinogradi i vinarije te u isto vrijeme upoznaju manje turistički razvijeni gradovi i sela.¹⁹ Spajanjem navedene dvije teme diferencirala se europska turistička ponuda na način da se koriste prednosti kulturne i enološke baštine rimskoga doba.

Na Ruti su uključeni razni ugostiteljski i smještajni kapaciteti, međunarodni, nacionalni, regionalni i lokalni turoperatori koji će biti predstavljeni u poglavlju kreiranja Rute. U odabranim mjestima potiče se razvoj gospodarstva i inovativnost pomoću kreativnih centara i radionica. Turisti se mogu u isto vrijeme educirati, odmoriti i biti u

¹⁷ Roman Emperors and Danube Wine Route, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-roman-emperors-and-danube-wine-route> (1. travanj 2019.)

¹⁸ Illyricum savjetovanje d.o.o. (2017) *Studija smjernice za uspješan destinacijski management Dalmacije i Hercegovine kao krajeva bogatih rimskom kulturom te za razvoj turizma posebnih interesa i složenih turističkih proizvoda*. Ljubuški: Općina Ljubuški i Grad Solin, str. 21.

¹⁹ Klarić, V. i Horvat, M. (2013): *Managing Visitors on Thematic Cultural Routes Handbook*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 16.-17.

interakciji s lokalnim stanovništvom ovisno o destinaciji koju žele posjetiti te događanja kako bi ostvario doživljaj.²⁰ Doživljaj je kod posjetitelja kulturnih ruta jedan od bitnijih stavki.

Proučavajući literaturu naišlo se na više ciljeva koji se žele postići kreiranjem Rute. Među glavnim ciljevima jest povezivanje kulturne baštine iz rimskoga doba s vinskom rutom, kombinirajući europsku i regionalnu baštinu. Drugi cilj je profiliranje regije koja obuhvaća Srednje i Donje Podunavlje kao prepoznatljive i konkurentne turističke destinacije kroz jačanje identiteta i vidljivosti regije. Treći cilj se odnosi na postavljanje okvira za dugoročnu suradnju različitih dionika rute kao preduvjet za održivost marketinških strategija. Također, između ostalih, ciljevi su i promicanje kvalitete kulturne turističke ponude duž cijele rute kroz povećanje kvalitete interpretacije kulturne baštine. Kvaliteta ponude povećala bi se uključivanjem lokalnih sudionika koji bi prenosili znanja i izmjenjivali svoja iskustva te bi se naj taj način kulturni turizam prikazao kao čimbenika održivog razvoja lokalnih zajednica. Iz navedenog se može uočiti kako je konkretan cilj cijele Rute stvoriti konkurentan integriran, prekogranični kulturni turistički proizvod.²¹ Kako bi se ciljevi i naposljetku ruta ostvarila zaslužno je više sudionika iz sve četiri država kojima se Ruta prostire.

Za kreiranje Rute zaslužno je osam partnera iz četiri države, a redom to su: Dunavski kompetencijski centar, Ministarstvo ekonomije, energetike i turizma Bugarske, Ministarstvo regionalnog razvoja i turizma Rumunjske, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja Srbije, Turistička organizacija Srbije, Hrvatska gospodarska komora, Horwath HTL (Hrvatska) i Mioritics (Rumunjska).²² S obzirom na navedene ciljeve i sadržaje treba vidjeti koje kriterije za dobivanje certifikata Ruta zadovoljava.

²⁰ Klarić, V. i Horvat, M. (2013): *Managing Visitors on Thematic Cultural Routes Handbook*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 16.-17.

²¹ Cultural Routes on the Middle and Lower Danube, dostupno na: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/14722/attachments/7/translations/en/renditions/native> (1. travanj 2019.)

²² Isto.

2.1. Zadovoljeni kriteriji rute Rimskih careva i Dunavski put vina

Od pet kriterija, proučavajući Rutu rimskih careva i Dunavski put vina može se reći da je prvi kriterij, istraživanje i razvoj, zadovoljen. Zemlje kojima se ruta proteže ujedinjene su oko teme o antičkoj prošlosti te sukladno njoj organiziraju razna događanja i provode istraživanja o određenom djelu povijesti. Drugi kriterij, značaj materijalne i nematerijalne baštine, je također zadovoljen, a u prilog ide što je nekoliko lokaliteta koji se nalaze na ruti upisano na UNESCO-vu listu zaštićene kulturne baštine. Treći kriterij, kulturna i obrazovna razmjena za mlade Europljane, prema mišljenju autorice nije zadovoljen, ali ima potencijala među onima koje zanima taj dio povijesti, koji studiraju povijest, arheologiju, agronomiju i slično. Suprotno trećemu kriteriju, četvrti kriterij, suvremene kulturne i umjetničke prakse, je zadovoljen budući da se na različite načine pokušava povezivati kreativnost s poviješću razvoja vještina kroz različite aktivnosti kojima se pokušavaju srušiti barijere između profesionalaca i neprofesionalaca. Da bi ruta opstala, ona mora biti održiva pa je prema tome i peti kriterij, kulturni turizam i održivi razvoj, zadovoljen. Također potiče se diversifikacija ponude i potražnje, dijalog između urbanih i ruralnih te više i manje razvijenih područja. Na svim lokacijama uz certifikat treba biti predstavljen logo rute, on se nalazi na slici 1.

Slika 1. Logo rute Rimskih careva

Izvor: The Roman emperors route with Bulgaria and Romania, dostupno na <http://travellingbalkans.net/the-roman-emperors-route-with-bulgaria-and-romania/> (1. travnja 2019.)

Čim se lokaliteti nalaze na ruti, oni se na njoj nalaze s razlogom, da se upozna ljude o njihovom postojanju, stanju, mogućnosti unaprjeđenja. Šteta bi bila da propadne nešto što se stoljećima nalazi na jednom mjestu. U nastavku će se predstaviti rimske lokacije duž Rute na način da će se za svaku zemlju predstaviti povijesni lokaliteti i vinske regije.

2.2. Arheološki lokaliteti na području rute

Kako je već više puta navedeno Ruta rimskih careva i Dunavski put vina prolazi kroz Rumunjsku, Bugarsku i Srbiju i Hrvatsku te obuhvaća dvadeset arheoloških lokaliteta i dvanaest vinskih regija. U ovome će se poglavlju, zasebno za svaku državu, predstaviti svi arheološki lokaliteti koji se nalaze na postojećoj dionici. Redom će to biti Rumunjska, Bugarska, Srbija i Hrvatska.

2.2.1. Rumunjska

Rumunjska je članicom Rute postala 2013. godine, a prvi arheološki lokalitet koji se može posjetiti na Ruti je **Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa**. Sarmizegetusa u prijevodu znači „tvrđava na vrhu brda“, no navedeni lokalitet ne smije se poistovjetiti s drevnim kraljevskim dačkim utvrđenjem Regija Sarmizegetusa koja se nalazi na UNESCO-ovoj listi svjetske baštine. Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa nastala je od male tvrđave IV. legije Flavija Feliks u blizini Đerdapske klisure u Transilvaniji. Navedeni lokalitet je car Hadrijan nazvao Kolonija Ulpija Trajana Augusta Dakijska Sarmizegetusa, u znak poštovanja prema caru Trajanu. Na postojećih 33 hektara tvrđave izgrađeni su dodatni zidovi koji ograđuju pravokutnu urbanu oblast, dok je još 50 - 80 hektara pretvoreno u zonu javnih spomenika, kuća, grobnica i hramova. Nakon preseljenja legije u Brezoviju, Colonia Dacica Sarmizegetusa je postala pokrajinska prijestolnica s 25.000 stanovnika. Ovdje se nalazi i amfiteatar, jedini amfiteatar u Dakiji, izgrađen za vrijeme cara Antonina Pije koji je mogao primiti oko 5.000 gledatelja. Kada su Rimljani napustili Dakiju (nakon 271. godine), eliptična je građevina okružena grobnicama i pretvorena u utvrđenje za preostale stanovnike. Također, na navedenom području ističu se hramovi boga Liber Patera i boginje Nemesis, svetište Higije i Asklepija i Veliki hram. Na ovom prostoru otkrivene su i dvije radionice za izradu stakla. Dakijom je upravljao prokurator iz Sjedišta prokuratora. Kada se prođe ambar (horreum) i lokacija novih iskopina kod Sjevernih vrata, stiže se do Forum Ventusa (Starog foruma) s monumentalnim ulaznim vratima.²³ U arheološkom muzeju mogu se posjetiti različiti artefakti i replike rimske

²³ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 20.

vojne opreme, nakit, keramičke posude vezano za život Rimljana na navedenom području.

Drugi lokalitet je **Tropaeum Traiani** odnosno Trajanov trofej koji je posvećen 109. godine u slavu rimske pobjede nad Dačanima nakon rata koji se vodio između 101. i 102. godine. U Arheološkom muzeju Adamklišija danas je izloženo 48 originalnih metopa – dekorativnih bareljefa sa zidova spomenika koji prikazuju faze Trajanovog vojnog pohoda. Na istočnoj strani od Trajanovog trofeja nalazi se pogrebna humka (grobnica jednog rimskog komandanta), dok se na zapadnoj strani nalazi oltar posvećen rimskim vojnicima poginulim u ratu. U blizini spomenika nalazio se Municipium Tropaeum Traiani, odnosno dom umirovljenih vojnika, rimskih trgovaca i lokalnih Dačana, sve do dolaska Avara 587. godine. Otkrivena su gradska vrata, glavni put (Via Principalis), ostaci šest bazilika, kao i poljska zdanja (villae rusticae). Konstantin Veliki ponovno je utvrdio grad nakon što je bio djelomično uništen tijekom 170. godine. Zbog toga se na Istočnim vratima grada nalazi natpis posvećen Konstantinu Velikom i Liciniju. Pored toga, gradska vrata su ukrašena i trofejom visokim 2 metra koji liči onom na vrhu spomenika.²⁴ Trofeji se mogu vidjeti u arheološkom muzeju u Adamklišiji.

Treći lokalitet je **Histria**. Histria je na početku bila grčka kolonija, a kada su je Rimljani osvojili u 1. stoljeću pr. Kr., dobila je status slobodnog grada. Histria je bila locirana na samom poluotoku na obali Crnog mora, a današnje ruševine, visine i do 7,5 metara, ukazuju na značaj grada. Vrijedna baština ovoga lokaliteta jesu Gradska vrata, glavni trg bivšeg rimskog grada, sveta mjesta s Afroditinim hramom i hramom Zeusa Poliusa, prodavnice, kupališta, Episkopska bazilika, Bazilike extra muros, rimsko-bizantski gradski bedemi. Oko 170. godine Goti su u velikoj mjeri uništili Histriju te iako se nije nikada oporavila u potpunosti, prosperirala je u vrijeme Bizantskog Carstva, ali nakon invazije Avara grad je potpuno nestao.²⁵ Neki od predmeta pronađenih u ruševinama se mogu vidjeti u Muzeju nacionalne povijesti i arheologije u Konstanci.

Na ruti se nalazi i **Rimski vojni logor te gradovi Apulum**. Tvrđava Apulum nazvana je po obližnjem dakijском naselju Apulonu. Za vrijeme vladavina careva Hadrijana i Antonina Pia, prvo naselje Apulum I, bilo je izgrađeno od kamena i izvana

²⁴ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 20.

²⁵ Isto, str. 21.

utvrđeno bedemima, a pod upravom Marka Aurelija postalo je Municipijum Aurelijum Apulense. Car Komod preimenuovao ga je u Kolonija Aurelija Apulensis. Za vrijeme cara Septimije Severa izgrađen je drugi grad, Apulum II, u kojemu su uslužne prodavaonice za vojnike bile poznate pod nazivom Municipijum Septimum Apulense. Arheolozi su između ova dva grada pronašli dvije nekropole: Delalul Furcillor-Podei i Statia de Salvare gdje su pronađeni rimski novčići, keramika, mramorne zavjetne statue, ostaci svetišta Nemesis i Mars te drevni hram Mitra. Drevna Alba bila je kopija Rima, ali manjih razmjera. Južna vrata rimskog utvrđenja nazvana Glavna desna vrata u blizini Praetorium consularis Daciarium Triuma, tj. sjedišta rimskog namjesnika, vrijedna su razgleda.²⁶ Posljednji rumunjski lokalitet jesu rimske galerije rudarstva.

Alburnus Maior – Rimske galerije rudarstva. Područje je poznato po bogatim nalazištima minerala, posebice zlata čiji su rudnici privukli cara Trajana nakon odlučujuće pobjede nad Dačanima (106. godina). Pretpostavlja se da su rimski rudari koji su radili u Alburnus Maioru iskopali oko 110 tona zlata i nepoznatu količinu srebra. Sve do 271. godine ta su se blaga brodom prevozila od Alburnus Maiora duž rijeke Moriš do Dunava i zatim do Rima. Rošja Montana je poznata zbog nekoliko rimskih podzemnih galerija od kojih su neke otvorene za javnost. U kolovozu svake godine, kada se održavaju Dani rudara, u Rošji Montani se održava manifestacija FânFest, najveći multi-art aktivistički festival u Rumunjskoj.²⁷ Neki od artefakata mogu se pronaći u Lokalnom rudarskom muzeju.

2.2.2. Bugarska

Bugarska je članicom rute postale 2011. godine, dvije godine prije Rumunjske. Prvi lokalitet koji se nalazi u Bugarskoj je **Rimska grobnica** na nekropoli u Durostorumu koja datira iz IV. Stoljeća. Durostorum je antički naziv za današnji grad Silistru, a grad je poznat po progonima kršćana za vrijeme Dioklecijanove vladavine (303.–313. g). Ruševine Durostoruma dio su Nacionalnog arheološkog parka i rezervata Durostorum-Drustar-Silistra.²⁸ Rimska grobnica pronađena je u centralnom dijelu nekropole te se nalazi u zoni sahranjivanja uglednih ljudi. Pravokutnog je oblika,

²⁶ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 21.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, str. 17.

sagrađena od poluobrađenog kamena, svod je od cigli, dok je pod prekriven keramičkim pločama. Sva četiri zida grobnice ukrašena su slikama koje su rađene tehnikom fresco/secco, a prikazuju pogrebne procesije. Na bočnim su zidovima grobnice prikazani sluga u stojećem stavu (četiri muškarca i četiri žene) koji prinose različite darove gospodarima i gospodaricama koji su prikazanim na zapadnom zidu nasuprot ulazu. Gospodar grobnice prikazan je u tamnoj tunici dugih rukava, a na nogama ima otvorene sandale. S njegove desne strane prikazana je gospodarica, poluvidljiva jer je dijelom iza gospodarca, obučena u tuniku koja oko vrata ima bisernu ogrlicu te naušnice, a u ruci drži cvijet. Na južnom se zidu grobnice nalazi najljepša slika koja prikazuje mladu damu koja nosi bočicu parfema. Ulaz na istočnom zidu grobnice ukrašen je s dva velika svijećnjaka, dok su u luneti iznad prikazane dvije golubice koje odgovaraju prikazu pauna u luneti suprotnog zida koji se napajaju s izvora života predstavljenog kroz kantaros, a okolo je pozadina od ružičastih pupoljaka i cvijeća. Strop je ukrašen kombinacijom 63 crvena pravokutnika između kojih su umetnuti plavi krugovi u koje su smještene slike životinja i biljaka. Osim prikaza biljnog i životinjskog svijeta, na stropu se može vidjeti i prikaz četvorice mladića u lovu.²⁹ U blizini se može posjetiti Prirodni rezervat Srebarna koji je pod zaštitom UNESCO-a.

Drugi lokalitet je **Seksaginta Prista** koja se nalazi gradu Ruse. Današnji grad Ruse postao je centar rimske mornarice u donjem Podunavlju sedamdesetih godine za vrijeme vladavine cara Vespazijana. Seksaginta Prista, u prijevodu grad od 60 brodova, postala je najveća riječna luka za postavljanje vezova i pristanište za rimsku carsku Dunavsku flotu. U njoj se vršila kontrola ekonomskog i vojnog prometa između Crnog mora i Đerdapske klisure. Nalazila se na glavnoj prometnici između Singidunum (Beograd) i Delte Dunava što doprinosi njezinom značaju. Seksaginta je uništena od strane Avara u VI. stoljeću.³⁰ Ova tvrđava danas je dio Regionalnog povijesnog muzeja.

Treći lokalitet je **Rimski kamp za legije nove** koji se nalazi u gradu Svištovu. Prvobitno je bio rimski logor i kolonija o čemu svjedoče zapisi geografa Ptolomeja. To je bio bazni kamp Augusta Legiona VIII 45. godine i talijanske Legije I 25 godina kasnije. S ovoga mjesta potiče kamen temeljac za obranu Dunavskog limesa i serije

²⁹ Narandžić, M, (2017) Predstave nakita na freskama kasnorimske grobnice u Durostumu (Silistra), *Artum – istorijsko-umetnički časopis*, 3 (6.), str. 9.-14.

³⁰ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 17.

vojnih pohoda, uključujući i balkanske vojne pohode Mauricija (591. – 602.) prije nego li je uništen 613. godine. U početku je kamp pokrivaio 16 hektara da bi kasnije bio proširen za dodatnih 10 hektara te se sastojao od štaba legije, časničkih rezidencija, kasarni i građanskih naselja izvan utvrđenih zidova logora u pravokutnom obliku. Sjeverni je ulaz bio otvoren prema luci. Vojna bolnica Valetudinarijum izgrađena je za vrijeme vladavine cara Trajana i uz hramove Asklepiusa i Higeje, mogla je istovremeno pružiti medicinsku njegu za 300 ranjenih legionara. Najvažniji je bio štab Principia u kojem su otkrivene statue, portret cara Karakala i kovani novčići. Pod vlašću Teodorika Velikog, Ostrogoti su ga pretvorili u glavni grad od 476. do 488. godine jer su 471. godine osvojili Singidunum (Beograd). Svake se godine održavaju Arheološke izložbe i festival antičke baštine *Dunavski orao*.³¹ Na arheološkim izložbama izlažu se razni predmeti iz antičkog razdoblja.

Četvrti lokalitet je **Tvrđava Kaleto** koja je poznata pod imenom tvrđava „Belogradčik“ te je ujedno i glavna atrakcija istoimenog grada Belogradčika. Nalazi se na 545 metara nadmorske visine i 50 km južno od Dunava. Kompleks od tri odvojena dvorišta povezan je vratima i zidovima. Najstarija građevina rimskog porijekla sagrađena je na način da u sebi sadrži prirodnu obranu u vidu okolnih krečnjačkih stijena visokih 70 metara. Legionari koji su ovdje bili stacionirani kontrolirali su vojni put do rimskog logističkog centra Naisusa (Niš). Put je započinjao u Raciariji gdje je Legija IV Flavia Felix bila bazirana sve do osvajanja Dakije (106. godine) zajedno s rimskom mornaricom. To je također bilo mjesto od komercijalnog značaja jer se nalazio u blizini rudnika zlata. Ovo mjesto dobitnik je nagrade za destinaciju od izuzetnog značaja 2008. godine koju dodjeljuje Europska komisija.³² Osim antičkih spomenika na navedenom području mogu se vidjeti lokaliteti i iz ostalih razdoblja kao primjerice Osmanska tvrđava.

Posljednji bugarski lokalitet je **Ulpia Eskus**. Ruševine drevnog grada Ulpije Eskusa smještene su u sjeverozapadnom dijelu Gigena u blizini gdje se rijeka Iskara koja se ulijeva u Dunav. Ondje su, na ruševinama nekadašnjeg stalnog kampa Pete makedonske legije, podignute prve urbane zgrade u vrijeme vladavine cara Trajana (106.-109. godine). Pored rimskih zidina, postoje i ostaci obrambenih zidova od kamena i zemlje koji su izgrađeni u razdoblju od 71. do 101. godine. Nakon 271.

³¹ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str.17.

³² Isto, str. 18.

godine, legija se vratila i izgradila drugo utvrđenje naziva Eskus II. Godine 167. prilikom širenja grada Eskusa, koji je kasnije postao *Colonia Ulpia Oescensium*, građani su dobili sva rimska prava. Grad je bio zaštićen Dunavskim limesom i vojnim putem do današnjeg grada Plovdiva. Na tom putu, podignut je i grad Storgozija koji se nalazi u blizini Plovdiva. Rimske ruševine prikazuju bogatstvo grada tijekom vladavine dinastija Antonijevih i Severanovih. Pored ulaza nalaze se službene zgrade, ali i rekonstruirani Rimski bunar. Prilikom arheoloških povijesnih istraživanja (1904. - 1905. godine) otkrivena su tri javna kupališta s toplom vodom i očuvan put koji vodi iz kupališta. Tu se nalazi i Hram Fortuna posvećen zaštitniku grada. Statua boginje Fortune izložena je u Nacionalnom arheološkom muzeju u Sofiji. Mozaik „Akianz” iskopan je preko spomenutog puta 1948. godine, a čuva se u Regionalnom povijesnom muzeju Plevna. Na forumu dominiraju Hram Kapitolijske trijade (Jupiter, Junona, Minerva) i bazilika. Car Konstantin Veliki je 5. svibnja 328. godine otvorio Konstantinov most, nekada najveći kameni most na Dunavu. Ruševine toga mosta mogu se vidjeti u Kelei u Bugarskoj, koja je nekada bila rimsko utvrđenje Sukidave. Most se koristio vrlo kratko jer je demontiran prije invazije Gota (376. - 378. godine).³³ Grad je kao i većina gradova na tom području uništen za vrijeme opsade Avara.

2.2.3. Srbija

Godinu nakon Bugarske, Srbija je članicom rute postala 2012. godine. Prvi lokalitet u Srbiji je arheološko nalazište **Medijana**. Medijana datira iz 8. stoljeća makar počeci gradnje sežu još pred kraj 3. stoljeća. Područje se nalazi između Niša i Banje te predstavlja ostatke palače rimskog cara Konstantina Velikog koji se 274. godine rodio u Nišu. Vila se sastoji od peristila, podova od mozaika, fresaka, ekonomske zgrade s pitosima, termama, ostacima zidina, cisterni za vodu i drugih zgrada. Mediana je 1979. godine proglašena kulturnim dobrom od izuzetnog značaja u Srbiji.³⁴ Slijedeći lokalitet je Timacum Minus.

Timacum Minus, drugim imenom Ravna ili Gradište predstavlja vojnički logor rimskih jedinica. Temelji datiraju iz 1. stoljeća, a pretpostavlja se da je u 3. ili 4. stoljeću

³³ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str.18.

³⁴ Ekonomski fakultet Beograd (2007) *Master plan kulturnoistorijske rute Put rimskih careva*. Republika Srbija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, str. 54.

prerastao u utvrdu s kulama. U blizini logora razvijalo se naselje s objektima za stanovanje, vilama, termama, hramovima i slično.³⁵ Smatra se da je Timacum Minus jedini sačuvani starorimski itinerer.

Vrelo Šarkamen smješteno je 25 km zapadno od Negotina. To je rezidencijalno-memorijalni carski kompleks koji datira s kraja 3. i početka 4. stoljeća. Ostaci na volti ukazuju da je kompleks djelo Maksimina Daja, a da je u mauzoleju sahranjena njegova majka u kome je 1996. godine otkriven set zlatnog carskog nakita.³⁶ Set je pohranjen u Narodnom muzeju u Beogradu.

Felix Romuliana smještena je desetak kilometara od Zajčera prema Paraćinu. To je zapravo rezidencija cara Valerija Galerija Maksimilijana, mjesto gdje je on 297. godine rođen i sahranjen 311. godine. Romiliana zahvaća prostor od 6,5 hektara, opasana je obrambenim zidinama od 20 kula, unutar kojih se nalazi carska palača s atrijumima, termama, mozaicima, skulpturama, predmetima od granita ružičaste boje te porfiritu s Peloponeza.³⁷ Lokalitet se nalazi na UNESCO-voj listi svjetske kulturne baštine

Trajanova tabla podignuta je u čast Trajanu koji je 100. godine završio put koji bi olakšao vezu s istokom i omogućio pohod na Dakiju. Na tabli piše „*Car Cezar, Božanskog Nerve sin, Nerva Trajan August Germanik, svrhovni svećenik, zastupnik naroda pod četvrti put savladavši planinski i dunavski masiv, sagradi ovaj put*“. Izgradnjom hidroelektrane podignula se razina vode te je dio puta zajedno s tablom podignut nekih 10 metara. Kako bi otklonio smetnje pri plovidbi, Trajan je također dao izgraditi kanal dug oko 3000 metara koji se nalazi u blizini Dijane, na dionici Gvozdena vrata – Sip o čemu svjedoči druga Trajanova tabla.³⁸ Osim navedenog puta i kanala, Trajan je dao izgraditi i most preko Dunava koji se nalazi nizvodno od današnjeg Kladova.

Trajanov most podignut je u razdoblju između 103. i 105. godine tijekom Trajanovog drugog pohoda na Dačane. Most je sagrađen od kamena, dug je 1140 metara, s lukovima iznad vode i 20 stubova u vodi visine 45 metara i širine 20 metara te po 3 stuba na obalama. Most je projektirao Sirijac Apolodor iz Damaska.

³⁵ Ekonomski fakultet Beograd (2007) *Master plan kulturnoistorijske rute Put rimskih careva*. Republika Srbija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, str. 54.

³⁶ Isto, str. 55.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

Pretpostavlja se da su most srušili sami Rimljani kako bi spriječili upade Barbara u carstvo.³⁹ Danas su vidljivi ostaci mosta, dijelovi portala i tri stuba.

Diana datira iz 1. stoljeća s kraja stare ere. To je zapravo utvrda koja se nalazi na visokoj stijeni u blizini sadašnje hidroelektrane Đerdap i Karataša. To je najveća utvrda nekadašnjeg Rimskog carstva. Prekopavanjem Sipskog kanala, utvrda dobiva još veći značaj te uspješno čuva granice velikog carstva. Diana se koristila sve do 6. stoljeća te je predstavljala važan ekonomski i svetački centar tadašnjeg djela Rimskog carstva. S obzirom na poziciju gdje se Diana nalazi, zadatak stalne vojne posade bio je da čuva granicu i omogućuje ulaz u kanal.⁴⁰ Posljednji lokalitet koji se nalazi na ruti je Viminacium.

Viminacium predstavlja prostor rimskog grada i vojnog logora Viminaciuma koji se proteže na površini većoj od 450 hektara koji se danas nalazi ispod obradivih površina, a nekad je predstavljao glavni grad rimske provincije Mezije Superior, u blizini današnjeg sela Stari Kostolac koji se nalazi na 12 km udaljenosti od Požarevca, 95 km od Beograda te 107 km od aerodroma „Nikola Tesla“ te 3 km od Dunava. Dosadašnjim istraživanjem na području Viminaciuma pronađeno je oko 13.500 grobova.⁴¹ Slijedi predstavljanje arheoloških lokaliteta na području Hrvatske.

2.2.4. Hrvatska

Za razliku od ranije navedenih država gdje su lokaliteti prikazani zasebno, u Hrvatskoj su oni raspoređeni po gradovima. Hrvatska je članicom rute postala 2016. godine, tri godine nakon Rumunjske te je Hrvatska za sada posljednja država koja se nalazi u sklopu rute. Prvi grad čiji se lokaliteti mogu posjetiti je Pula. U Puli, poznatoj rimskoj koloniji osnovanoj u razdoblju između 46. i 45. g. pr. Kr. se tako može posjetiti **Slavoluk Sergijevaca** koji je podignut između 29. i 27. g. pr. Kr. u znak sjećanja Lucija Sergija Lepida sudionika u morskoj bitci kod Akcija. Pula je najpoznatija po **Areni**, gradskom amfiteatru koji je izgrađen u razdoblju između 27. godine prije Krista i 14. godine poslije Krista, te su se gladijatori u njoj borili sve do 5. stoljeća. Arena je mogla primiti oko 20.000 gledatelja, a danas se koristi za razne koncerte, Pula film festival i

³⁹ Ekonomski fakultet Beograd (2007) *Master plan kulturnoistorijske rute Put rimskih careva*. Republika Srbija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, str. 54.

⁴⁰ Isto, str. 55.

⁴¹ Isto.

druge predstave na otvorenom. Nadalje, u podzemnom djelu nalazi se postav vinske kulture i proizvodnje maslinovog ulja u Istri za vrijeme rimskog razdoblja. Osim Arene i Slavoluka Sergijevaca, u Puli se nalaze **Herkulova vrata** iz I. stoljeća pr. Kr. te **Dvojna vrata** iz sredine II. stoljeća. Važan simbol rimskog vladanja na području Pule je **Augustov** hram koji je izgrađen u razdoblju između 2. g. pr. Kr. i 14. g. poslije Krista te je posvećen boginji Romi i caru Augustu, a nalazi se na sačuvanom rimskom forumu. Danas se u njemu nalazi zbirka antičkih skulptura od kojih se izdvajaju mramorni carski kipovi. Od ostalih građevina valja izdvojiti Katedralu uznesenja BDM na čijem je mjestu nekada bio hram boga Jupitera, naime prve kršćanske crkve na području Pule izgrađene su tijekom IV. i V. stoljeća.⁴² U sklopu Pule nalazi se otok Veli Brijuni na kojemu se nalazi sačuvana rustikalna vila. **Rimska vila** nalazi se u uvali Verige. Sastoji se od tri terase, imala je dva unutarnja dvorišta te se sastojala od stambenog i gospodarskog djela koji su bili povezani u skladnu cjelinu. U gospodarskom se djelu nalazio pogon za preradu maslinovog ulja koji se sastojao od dvije preše, dok je stambeni dio bio ukrašen brojnim mozaicima, freskama i mramorom, a iznad vile nalazile su se dvije cisterne za dopremu pitke vode. U sklopu vile, sustav otvorenih i zatvorenih šetnica povezivao je Verige u jedinstvenu cjelinu.⁴³ Sljedeći grad čiji se lokaliteti nalaze na ruti je Split.

Split je nastao oko **Dioklecijanove palače** koja je građena u razdoblju 293. i 305. godine te je ujedno i lokalitet koji se nalazi na UNESCO-voj listi zaštićene materijalne baštine. Dioklecijan je vladao od 284. godine do 305. godine nakon čega se povukao u palaču i u njoj živio do svoje smrti. Građevina se sastoji od 38.000m² te je poduprta akvaduktom koji je dopremao vodu u palaču. Danas se podrum palače koristi za razne izložbe i predstave.⁴⁴ U sklopu Dioklecijanove palače nalazi se **Peristil** koji je izgrađen u svrhu održavanja kulta Jupiterovog sina. Osim Peristila valja spomenuti **Zlatna i Srebrna vrata**, **Gvozdena vrata** gdje se nalazila statua božice Nike, ujedno i božice pobjede koju su kršćani uklonili u V. stoljeću.⁴⁵ Iz Splita posjetitelji odlaze put Salone.

⁴² Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 19.

⁴³ Nacionalni park Brijuni, *Uvala Verige na europskoj Kulturnoj ruti rimskih careva*, dostupno na <http://www.np-brijuni.hr/novosti?item=119> (1. travanj 2019.)

⁴⁴ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 19.

⁴⁵ Isto.

U **Saloni** je 119. g. pr. Kr. Kvint Cecilije Metel tijekom zime stacionirao svoju vojsku, a guverner Ilirije Julije Cezar mjestu je dao status „Colonia Martia Julia Salona“. Salona je uništena tijekom VI. i VIII. stoljeća te se odbjelo stanovništvo nastanilo u sklopu Dioklecijanove palače u Splitu.⁴⁶ Mnogo godina prije nego je postao kraljevski grad Petra Krešimira IV., Nin je bio je Rimska kolonija sa statutarnom autonomijom.

U **Ninu** se nalaze ostaci rimskog hrama, ostaci rimske zapornice u Solani, ostaci rimske kuće ukrašene rijetkim mozaicima te ostaci ostalih rimskih zgrada koje se nalaze u sklopu crkvice sv. Križa. Također, nalazi se raseter starog grada i kameni ulaz u Nin. Ostaci antičkog hrama svjedoče o bogatstvu rimskog carstva u Ninu, dok su hramovi služili za čuvanje bogatstva, a jedno od tih bogatstva bila je sol. Njome se u rimsko doba trgovalo te se davala plaća, a Nin je u svom posjedu imao sve solane u okruženju. Kako bi se upotpunio ugođaj rimskog doba, Turistička zajednica grada Nina dala je izraditi svečanu žensku antičku odoru, a u planu je izrada i carevog ruha.⁴⁷ Jedna od najvećih skupina kipova rimskih careva i njihovih obitelji nalazi se u **Naroni**, na obali Neretve, pokraj Metkovića. Rimljani su na ovo područje došli 156. g. pr. Kr., dok je 135. godine od tuda započeo pohod na Dalmate. Kipovi predstavljaju cara Augusta, njegove nasljednike Tiberija, Klaudija i Vespazijana. U Naroni se nalaze ostaci Augustovog hrama koji je izgrađen oko 10. g. pr. Kr., no sa sigurnošću se ne može znati je li car August zaista posjetio Naronu iako je u tim krajevima bio u vojnom pohodu. Također, u Naroni su dijelovi foruma i mozaika.⁴⁸ Najveći ostatak Narone je mjesto **Vid**. U Vidu se nalaze ostaci nalazišta najvećeg rimskog grada od 30-ak tisuća stanovnika, a najveći dio tih ostataka nije ni iskopan. Pronađeni su ostaci gradskih vrata, šest kula jugozapadnog zida, a u sklopu gradskih bedema nalazi se kula Ereš, sagrađena u razdoblju između 1825. i 1851. godine. U donjem djelu grada pronadjeni su ostaci rustikalne vile koja je izgrađena u razdoblju između II. i III. stoljeća, dok je na prostoru današnje crkvice sv. Vida u V. stoljeću izgrađena ranokršćanska jednobrodna crkva.⁴⁹ Posljednji grad na dalmatinskoj obali koji se može posjetiti je Zadar.

U **Zadru** se nalaze ostaci jednog od najvećih rimskih foruma koji se mogu pronaći na istočnoj obali Jadrana čije su dimenzije 45 x 90 metara. Do njega vodi ulica

⁴⁶ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str.19.

⁴⁷ Dobrović, A., *Putevima rimskih careva: Nin (Aneona)*, dostupno na <http://www.hrt.hr/293003/magazin/ruta-rimskih-careva-nin-aenona> (1. travanj 2019.)

⁴⁸ Štrbe, P., *Putevima rimskih careva: Narona*, dostupno na <http://www.hrt.hr/293081/magazin/putevima-rimskih-careva-narona> (1. travnja 2019.)

⁴⁹ Isto.

Kalelarga koja je nekad povezivala glavni rimski gradski put, Dekumana Maksima. Izgradnja grada započela je za vrijeme vladavine cara Augusta. Monumentalni rimski stup u srednjem vijeku korišten je kao stup srama. Gradska vrata „Mora“ sastoje se od rimskog trijumfalnog luka kojeg je podigla Auniana Melia u znak sjećanja na svojeg supruga. Nadalje, u Zadru se mogu pronaći ostaci zidina cara Augusta, antička zbirka Arheološkog muzeja te muzej Antičkog stakla.⁵⁰ Iz Zadra turisti kreću na sjever, a prvi lokalitet koje će posjetiti je Ščitarjevo.

Ščitarjevo je selo koje se nalazi između Zagreba i Velike Gorice. U rimsko doba tu se nalazilo naselje Andautonia koje je bila naseljeno između I. i IV. stoljeća te je ujedno bilo značajna riječna luka. Od 1944. tu se nalazi arheološki park koji se sastoji od rimskog grada i ulice, a također su za javnost otvorena iskopavanja rimskih artefakata i umjetničke radionice.⁵¹ Nakon Ščitarjeva, sljedeći lokalitet su Acqua lassase iliti Varaždinske toplice.

Varaždinske toplice (Acqua lassase) jedne su od najstarijih toplica koji se nalaze na prostoru Republike Hrvatske. Ime Acqua Issae dobile su po ilirskom plemenu „Jasi“ što znači voda. Nalaze se na prostoru od 6.000 m² čiji je prostor napredovao sve do 4. stoljeća. Godine 1967., prilikom iskopavanja, pronađena je statua rimske božice Minerve koja nosi kacigu legionara.⁵² Posljednji grad koji se može posjetiti su Vinkovci. **Vinkovci** slove kao jedan od najstarijih europskih gradova te slove kao rodno mjesto cara Valentijana.

⁵⁰ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 18.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, str. 19.

2.3. Vinske regije

Kako se u sklopu Rute osim arheoloških lokaliteta nalaze i vinske regije, one će zasebno za svaku državu biti prikazane u nastavku slično kao što su u prethodnom djelu bili prikazani arheološki lokaliteti.

2.3.1. Vinske regije Rumunjske

Prva vinska regija u Rumunjskoj je **brdo Dobrudža**. Ovdje se grožđe uzgaja za proizvodnju vina, ali i za proizvodnju grožđica. Od sorti grožđa uzgaja se Cabernet Sauvignon, Chardonnay, Pinot sivi, Pinot crni, Merlot, Muškat Ottonel, Rizling, Sauvignon i lokalni varijeteti Fetească Neagră, Fetească Regala, Aligote i Babească Neagră. Preporučuje se posjetiti vinogradarski centar Južne visoravni Dobrudže Podgoria/Podrum Murfatlar. Od mnogobrojnih vina koje proizvode, valja izdvojiti specijalno vino Lacrima lui Ovidiu (Suze Ovidijeve). Degustacija vina i tradicionalnih lokalnih jela moguća je u restoranu Podrum Murfatlar. Uz to, preporučuju se vinogradi Clos de Colombesa gdje se nalaze smještajni kapaciteti i restoran te vinarija Alcovin Curtea Regala koja nudi crno i bijelo Curtea Regala i Pelegrin vino.⁵³ Valja napomenuti da Pelegrin vino nije izravno rumunjsko vino jer postoji i u ostalim dijelovima Europe, dok Curtea Regala to jest.

Sljedeća vinska regija jesu **brda Muntenija i Oltenija** koja se nalaze se južno od centralnih Karpata, a vinogradi pokrivaju oko 104.000 hektara zemlje jer lokalna mikroklima i tlo pružaju idealnu sredinu za crna vina. Vinarija Vie Vin Vinžu mare nudi degustaciju vina od starih sorti grožđa kao što su slatko bijelo Tămâioasă Românească 2010 (kasna berba) ili suho crveno Prince Vlad Fetească Neagră Grand Reserve 2011. Kompanija Vinarte na imanju Starmina posadila je bijele sorte Tămâioasă Românească i Sauvignon Blanc te crne sorte Cabernet Sauvignon, Merlot, Negru de Drăgășani i Fetească Neagră. Vinograd Crama Oprisor proizvodi vina jedinstvenog karaktera jer koncept proizvodnje obuhvaća rumunjski tradicionalizam i strast investiranu u proizvode i projekte. Preporučuje se razgled vinarije Galicea uz razgled

⁵³ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 26.-27.

vinograda i vinarije Domeniul Coroanei Sagarcea.⁵⁴ Vinarija Galicea je posljednjih godina modernizirana što omogućuje doživljaj u skladu s današnjim trendovima.

Posljednja vinska regija Rumunjske jesu **Dunavske terase** koje se nalaze u centralnoj južnoj Rumunjskoj, a karakteriziraju ih visoke prosječne temperature u odnosu na druge regije što pogoduje vinogradarstvu. Trgovinu vina na i duž Dunava započeli su prvi grčki naseljenici (630. godine pr. Kr.). Iako je Burebista, kralj Dačana, uništio sve vinograde kako bi zaštitio svoj narod, Rimljani su se posvetili uzgoju vinove loze. Vinograd Ostrovit (Domenille Ostrov) zauzima površinu od 2.000 hektara na kojima se uzgajaju sorte grožđa Fetească, Sauvignon bijeli, Rizling, Chardonnay, Pinot sivi, Muškati Ottonel, Cabernet Sauvignon, Merlot, Pinot crni, Syrah. Osim grožđa za vinarstvo, uzgaja se ostalo voće i povrće. Glavna karakteristika specijalnih vina iz grada Durostoruma i oblasti Ostrov je ta da su to destilirana vina i vina obogaćena travama ili aromatičnim začinima. Vinarija Intervitt Crama Voievodului u gradu Zimniča uzgaja grožđe na površini od 370 hektara te proizvodi specijalno vino Nobilitas.⁵⁵ Druga država čije će se vinske regije prikazati u nastavku predstaviti je Bugarska.

2.3.2. Vinske regije Bugarske

Prva vinska regija Bugarske je **Sjeverozapadna regija** koja se nalazi u Vidinskoj oblasti. Dugogodišnju tradiciju proizvodnje vina danas njeguje sedam vinarija, a posebna se pažnja poklanja visokoj kvaliteti vinograda te vinskim podrumima. Najbolje uspijeva crno grožđe (Cabernet Sauvignon, Merlot, Pinot crni, tradicionalni Pamid ili Gamza), dok se od bijelog grožđa (Chardonnay, Sauvignon bijeli, Rizling, Aligote, tradicionalni Tamjanika ili Muškati) rade suha i pjenušava vina. Posjetiteljima se savjetuje da posjete vinariju i pećinu Magura. Pećina Magura, stara petnaest milijuna godina, obnovljena je 2011. godine, a u njoj se nalaze crteži na kamenu iz neolitika i ranog brončanog doba. Preporučuje se i razgled galerije slijepeh miševa Magura te vinarije Borovica i Chateau de Val koje pružaju specijalne vrste vina.⁵⁶ Sljedeća regija je Sjeveroistočna regija.

⁵⁴ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 26.-27.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto, str. 25.

U **Sjeveroistočnoj regiji** iliti regiji Crnog mora proizvodi se trećina bugarskih vina. Proizvodnji vina pogoduju klimatski uvjeti, odnosno duge i tople jeseni povoljne su za uzgoj raznih sorti bijelog grožđa koje akumulira savršenu količinu šećera. Proizvode se polusuha bijela ili pjenušava vina (Sauvignon bijeli, Chardonnay, voćno poluslatko vino Trebiano, Muškat Ottonel, Dimiat, Traminac, Aligote, Rizling). Isto tako, klima pogoduje i crnom grožđu (Merlot, Cabernet Sauvignon, Cabernet Franc). Najveće vinarije ove regije nalaze se u Burgasu, Preslavu, Pomoriu, Šumenu, Trgovištu i Varni. Crnomorska regija poznata je po tipičnim sortama bijelog grožđa Muškat Varna i Dimiat. U kolovozu svake godine se u primorskom ljetovalištu Pomoriu održava festival „More vina“ na kojemu se omogućuje degustacija vina i dodjeljuju se nagrade. Pomorie dokazuje da vino i wellness predstavljaju idealnu kombinaciju jer su čak i rimski carevi uživali u opuštanju uz vino i hranu u *Aquae Calidae* Termopolisa. Preporučuje se posjet vinariji i restoranima u Rusenskoj kući vina koja se nalaze u Tvrđavi Levent Tabia, vinskom podrumu Kam Krum te vinariji LVK-Vinprom AD.⁵⁷ Posljednja vinska regija u Bugarskoj je Sjeverno-centralna regija.

Sjeverno-centralna regija, poznata pod nazivom Dunavska dolina proteže se od Plevna i Velikog Trnova do grada Ruse. Tu se uzgajaju iste sorte grožđa kao u Sjeverozapadnoj regiji, ali se i obnavljaju lokalne sorte kao što su Muškat Vraca, Vraca roze, Kajlaka Muškat, Tamjanika i Gamza. Središte bugarskog vinarstva je grad Pleven gdje je prva škola za uzgoj grožđa i proizvodnju vina otvorena 1890. godine, da bi se 1902. godine osnovao Nacionalni institut vinogradarstva i enologije. Zahvaljujući institutu, uzgojena je hibridna sorta grožđa – Storgozia koja je ime dobila po rimskom utvrđenju u blizini Plevna. Glavna atrakcija Nacionalnog parka Kajlaka je prvi bugarski Muzej vina. Kip ruskog generala Tottlebena, koji je 1877. blokirao obližnju rijeku da okonča opsadu Plevna pod osmanskom upravom, pokazuje put do ulaznih vrata i vinski podrum Plamena Petkova Dvorac Kajlaka. U pećini u obliku križa prikazana je povijest bugarskog vinarstva počevši od kipa boga vina Dionisa. Izloženi su i lynn i vats, velike posude iz 19. stoljeća u kojima su bosonoge žene gnječile grožđe. Jedan dio posvećen je sorti bugarskog grožđa Mavrud (uzgaja se više od 3.000 godina), dok u Povijesnoj Sali trački, grčki i rimski artefakti odaju počast antičkim bogovima vina Zagreju, Dionisu i Bakusu. Replike zlatnih i srebrnih zdjelica, bočice, antička lončarija za fragmentaciju i pretakanje vina te amfore govore o životu Tračana

⁵⁷ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 25.

(koji su voljeli piti čista vina) te Rimljana i Feničana (koji su voljeli miješati vino s vodom, začinima i medom). Uz to, izložen je i specijalni nož *mahaira* kojeg su Tračani koristili za rezanje grožđa. U Vinskoj Sali izložen je destilator rakije s kraja 19. st. te kolekcija od 6.000 bugarskih vina pri čemu najstarije vino datira iz 1912. godine. Uz pomoć vodiča, posjetitelji mogu degustirati i pretakati vina.⁵⁸ Navedeno u isto vrijeme pruža doživljaj i iskustvo za posjetitelje te ih priprema za posjet sljedećoj državi, Srbiji.

2.3.3. Vinske regije Srbije

Fruška gora nalazi se sjeverozapadno od Beograda između Save i Dunava te je poznata po Nacionalnom parku i 16 pravoslavnih manastira. Proizvodnja vina na tom području započinje u 3. stoljeću čemu u prilog ide ugodna mikroklima te se na tom području nalazi 60 privatnih vinarija koje nude kušanje vina. Neki od vinarija su Kiš, Kovačić, Živanović i dr. Kao najpoznatija vina navedene regije su Neoplanta te desertna vina Ausbruch i Bermet koje je prije 150 godina izvezeno u SAD. Osim njih na tom se području proizvodi Rizling, Traminac, Portugizac, Frankonia i dr.⁵⁹ Također, Fruška gora se uzima kao pradomovina talijanskog Rizlinga koji se proizvodi u ostalim vinskim regijama Srbije.

Sljedeća vinska regija je **Regija Južni Banat**. Nalazi se 80 km sjeveroistočno od glavnog grada Beograda na padinama u podnožju planine Vršac. Sazrijevanju vina pogoduje glineno tlo s kvarcom te kontinentalna glina koja omogućuje branje grožđa koje sadrži oko 35% šećera. Vinogradi na Vršcu prvi se puta spominju 1494. godine kada je mađarski kralj Ladislav kupio bačvu vina za 10,5 zlatnih dukata. Vina po kojima je regija poznata su Rizling, Muškat i dr., a neki od vinara na tom području su Kristov, Nedin, Vinak i dr.⁶⁰ Zanimljivo je da su vina Južnog Banata prva dobila oznaku geografskog porijekla čime se malim vinarima uz prolaz na domaćem tržištu omogućio prolaz i na strana tržišta.

Treća vinska regija je **Smederovo**, koje se nalazi u srcu Moravske regije, 46 km sjeveroistočno od Beograda. Bavljajem vinogradarstvom pogoduje ugodna mikroklima te grožđe na navedenom području sadrži oko 26% šećera. Proizvodnja vina

⁵⁸ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 25.

⁵⁹ Isto, str. 35.

⁶⁰ Isto.

na tom području započinje još u 3. stoljeću prije Krista za vrijeme rimskog cara Probusa. Poznati vinari na tom području su Radovanović i Janko. Kao i u prijašnjim regijama, vinarije proizvode Chardonnay, Cabarne Sauvignon, Rizling i dr.⁶¹ Svakog se rujna održava Smederavska jesen, manifestacija posvećena slavlju grožđa i vina.

Posljednja vinska regija je **Negotinska krajina**. Nalazi se 290 km od Beograda te je okružena s dvije rijeke i dvije planine. Proizvodnja vina pogoduje ugodna mikroklima s toplim i sunčanim ljetima. Konglomerat Rajačke pimnice iz 1861. godine, kandidat je za UNESCO-vu listu kulturne baštine. Na tom području nalazi se oko 15 vinara, a neki od njih su Matalj i Dajić. U muzeju vina nalaze se vina koja su na tom prostoru odležala do sedam godina, a izdvajaju se Merlot i Cabarne Sauvignon.⁶² Iz Srbije turisti mogu nastaviti put Hrvatske te posjetiti dvije vinske regije koje se nalaze na ruti te nastaviti posjet arheološkim lokalitetima koji su prikazani u prethodnom dijelu.

2.3.4. Vinske regije Hrvatske

U Hrvatskoj su u Ruti uključene dvije vinske regije, a to su Baranja i Ilok. **Baranja** se nalazi u sjevernoj Hrvatskoj, blizu Vukovara, između Dunava i Save. Proizvodnja vina pogoduje umjerena kontinentalna klima. Dodatni šarm područja daju pšenična polja i brežuljci pokriveni vinogradima te kućice od kojih neke sadrže bačve stare i do 200 godina. Područje Baranje poznato je po ledenoj berbi, a od vina izdvajaju se Pinot, Rizling, Cabarne Sauvignon, Chardonnay i Traminac. Neki od poznatih vinara na tom području su Čokot-čarda, Mihalj Geštimajer i Josić, a prisutna su četiri vinska puta, Zmajevac, Suza, Beli Manastir, Branjin Vrh i Kneževi Vinogradi.⁶³ Sljedeća vinska regija su Iločki vinogradi.

Iločki vinogradi nalaze se na granici sa Srbijom. Proizvodnja vina na tom području započinje u III. stoljeću prije Krista za vrijeme cara Probusa, u isto vrijeme kada ta ista proizvodnja započinje u Smederovu u Srbiji. Godine 1699. car Leopold I. daruje Ilok zajedno sa Srijemom Liviju Odelschalu, talijanskom plemiću čija je obitelj na tom području živjela do 1945. godine te tijekom stoljeća investirala u nove vinske tehnologije. Nadalje, nude se obilasci vinskih podruma koji datiraju iz razdoblja između XV. i XVI. stoljeća te se kao posebna sorta bijelih vina, koja su prisutna na tom

⁶¹ Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 35.

⁶² Isto.

⁶³ Isto, str. 33.

području, izdvajaju Traminac i Graševina, a od crnih Cabernet Sovignon i Frankovka. Jedan od najpoznatijih vinara je Stari Cellar, a također se na navedenom području nalazi Vinski turistički centar Ilok-Srijem koji je smješten u baroknoj zgradi Kurije Branjaković.⁶⁴ Već je spomenuto da je svrha ovog rada kreirati novu dionicu Rute rimskih careva u Italiji. Kako su u postojećoj dionici arheološki lokaliteti povezani s vinskim regijama na području Dunava, a Dunav ne prolazi kroz Italiju, cilj je talijanske arheološke lokalitete povezati s vinskim regijama koji se nalaze u sklopu talijanske dionice Iter Vitis rute. Iter Vitis ruta rasprostranjena je kroz cijelu Italiju, ali u ovom će se radu predstaviti one regije koje se nalaze u blizini arheoloških lokaliteta kako turisti ne bi previše odužili svoje putovanje ili u međuvremenu skrenuli s teme. U sljedećem će se poglavlju predstaviti sama Iter Vitis ruta, ciljevi i kriteriji certifikacije, dok će se vinske regije prikazati u djelu kreiranja nove dionice, nakon predstavljanja rezultata istraživanja koji su pomogli pri odabiru arheoloških lokaliteta koji će se nalaziti na Ruti.

⁶⁴ Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 33.

3. ITER VITIS RUTA

Ruta rimskih careva na postojećoj dionici povezana je s Dunavskim putem vina, dok bi se novostvorena dionica u Italiji mogla povezati s Iter Vitis rutom budući da Iter Vitis nastoji predstaviti povijest vina kroz suradnju regija koje su bile dio Rimskog carstva. Vinogradarstvo se za vrijeme rimskog carstva razvilo uz rimske ceste, odnosno, Via Cassia, Via Appia i Via Veleria u Italiji, Via Claudia Augusta koja je vodila prema Njemačkoj, Via Domizia i Via Aquitania koje su vodile prema Francuskoj i Via Egnatia koja je vodila prema Crnome moru i Dunavu. Danas ruta prolazi kroz 19 zemalja,⁶⁵ a između tih devetnaest zemalja nalaze se Bugarska, Hrvatska, Rumunjska i Srbija i Italija. Ruta je u Italiji kreirana uz pomoć sljedećih partnera: Terre Sicane, jedne od vinskih cesta te općina Sambuca na Siciliji u pokrajini Agrigento. Na Siciliji također djeluje konzorcij Gal Terre del Gattopardo koja pokreće razne inicijative za ruralni razvoj. Slijedi Federazione delle Strade del Vino e dei Sapori di Sicilia čiji je cilj širenje imidža i znanja o sicilijanskim vinima kroz promotivne aktivnosti, informativne kampanje i inicijative za promicanje sicilijanskih izvrsnosti u Italiji i svijetu putem integrirane turističke ponude koja može kombinirati kulturu, prirodu, hranu i vinu. Osim Sambuce, partneri općine na Siciliji su: Bisacquino u blizini Palerma, Menfi u Agrigentu i Marsala u Trapaniju. Nadalje, na Siciliji je također uključena i Donnafugata, vinski obrt. Krećući prema sjeveru u Kalabriji djeluje Gal Korton, konzorcij s ograničenom odgovornošću koja pokreće inicijative za razvoj zajednice, a u isti projekt je uključena i općina Melissa u istoj regiji. U kreiranju rute sudjelovala je Associazione Nazionale Città del Vino čija je svrha pomoći općinama i gradovima da se razvijaju okupirajući se oko proizvodnje vinskih, prehrambenih i ostalih lokalnih proizvoda u cijeloj Italiji s ciljem povećanja kvalitete života kroz zapošljavanje i održivi razvoj. Kao jedan od primjera povezanih s vinima spominje se vinski turizam. Nadalje, posljednji partner u Italiji je Banca di Credito Cooperativo, posebno zadužena za kredite te na taj način igra ključnu ulogu u pružanju potpore promičući društveni i gospodarski razvoj. Za osnivanje rute zaduženi su španjolski, francuski i portugalski partneri. U Francuskoj je to GAL Vignoble Gaillacois, Bastides e Val Dadaou koji podupire europsku politiku ruralnog razvoja. U Portugalu je to Governo dos Acores, član zakonodavne skupštine u Azoriju

⁶⁵ Iter Vitis route, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-iter-vitis-route> (15. svibnja 2019.)

te općina Ayuntamiento San Cebrian de Castro u Španjolskoj.⁶⁶ Vinske regije Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske već su navedene u prethodnom djelu, dok će se u dijelu kreiranja nove dionice predstaviti vinske regije koje se nalaze u Italiji. Prije njihova predstavljanja reći se nešto o ciljevima te koje kriterije certifikacije zadovoljava.

3.1. Ciljevi rute

Iter Vitis ruta jedna je od primjera ruta koja se tiče tokova civilizacije ili prisutnost usjeva u različitim regijama Europe. U slučaju Iter Vitis rute radi se o očuvanju materijalne i nematerijalne europske baštine vina i vinogradarstva. Uzgoj vinove loze i tehnika pravljenja vina smatralo se velikim ljudskim postignućem koje je zaslužno za oblikovanje europskog krajolika pri čemu se ne misli samo na teritorij već i na ljude koji obitavaju na navedenom djelu. Iz navedenog proizlazi da su ciljevi rute: promicati očuvanje europskih ruralnih krajobraza koji se smatraju materijalnim i nematerijalnim dobrima s visokom dodanom vrijednošću, definirati vrste vinskih krajobraza i teritorija, bilo da su u javnom ili privatnom vlasništvu, ali je vinogradarstvo na navedenom teritoriju ostavilo važan trag koji upućuje na usporedbu različitih vrsta vina. Treći cilj je podržati vinogradare i predložiti model kvalitete života za ruralna područja. Na navedene ciljeve nadovezuju se sljedeći ciljevi: stvoriti transnacionalni turistički proizvod povezan s kulturnom baštinom vinske industrije koja je integrirana u međunarodno i europsko turističko tržište uključujući osobe s invaliditetom i ostalim posebnim potrebama. Nadalje, nastoji se privući novu vrstu turista te promicati dostupne proizvode i turističke pakete kroz cijelu godinu koristeći različite komunikacijske kanale. Također, želi se pružiti mogućnost upoznavanja kulturnog vinskog turizma orijentiranog i prilagođenog inkluzivnom turizmu te poboljšati vještine turističkih agenata kroz obuku o pristupačnosti.⁶⁷ U nastavku će se navesti koje kriterije o certifikaciji ruta zadovoljava.

⁶⁶ Soci dell'Associazione Internazionale Iter Vitis, dostupno na: <http://itervitis.eu/soci/> (15. svibnja 2019.)

⁶⁷ Visits for all, Iter Vitis, the paths of vineyard accessible, dostupno na <https://www.itervitis.fr/en/vitis-for-all/> (15. svibnja 2019.)

3.2. Kriteriji certifikacije

Iter Vitis ruta certificirana je 2009. godine, dok su zemlje koje se obrađuju u ovom radu, članice Rute postale nešto kasnije. Prve članice postale su Italija i Bugarska koje su članice postale 2011. godine, slijedi Srbija 2012. godine, Rumunjska 2013. godine, dok je Hrvatska članicom postala 2016. godine. Proučavajući Rutu može se reći da su prvi i drugi kriteriji zadovoljeni, a tiče se ujedinjavanja oko zajedničke teme, u ovom slučaju uzgoj vinove loze i tehnika pravljenja vina pri čemu nastoje ostvariti gore navedene ciljeve. Također nastoji se naglasiti memorija, povijest i europska baština ugledajući se na rimsku ostavštinu i tradiciju vinarstva. Što se tiče trećeg kriterija on je također zadovoljen, a radi se kulturnoj i obrazovnoj razmjeni za mlade Europljane. Nastoje se promicati aktivnosti istraživanja dokumentacije i zaštite okoliša u obrani biološke raznolikosti; razvoj oblika svjesnog i održivog turizma, usmjerenog prije svega na mlade. Četvrti kriterij, suvremena kulturna i umjetnička praksa su također zadovoljeni jer se nastoje provoditi različiti kulturni događaji s naglaskom na doživljaj, primjerice organiziraju se pješaćenje, bicikliranje, jahanje i druge sportske aktivnosti čime se želi poboljšati poznavanje ruralnog okoliša. Nadalje, organiziraju se tečajevi kuhanja, tečajevi pravljenja raznih rukotvorina koji se povezuju uz seoske zanate i slično. Posjetitelji mogu sudjelovati u berbi grožđa, proizvodnji vina i slično. Iz navedenog proizlazi i zadovoljenje petog kriterija tj. kulturni turizam i održivi razvoj kombinirajući destinacije koje su već poznate i atraktivne s onim manje poznatim koje će tek postati atraktivne.

4. ISTRAŽIVANJE - POTENCIJALI KREIRANJA NOVE DIONICE RUTE RIMSKIH CAREVA I VINSKIH CESTA

U prethodnim poglavljima obrađeni su teorijski koncepti vezani za Europske kulturne rute i njihovo povezivanje s kulturnim turizmom, predstavljena je već postojeća dionica Rute rimskih careva i Dunavskog puta vina te ciljevi i kriteriji certifikacije Iter Vitis rute. Nakon teorijskog dijela, autorica rada osmislila je i provela dva istraživanja vezana za kreiranje nove dionice Rute rimskih careva u Italiji koja bi se povezala s Iter Vitis rutom tako da cijelu dionicu prati tematika rimskih arheoloških lokaliteta i vinskih regija koje su nekad bile dijelom Rimskog Carstva. Kreiranje nove dionice u Italiji ima velikog potencijala, ne samo što se tiče arheoloških lokaliteta i vinskih cesta, već i zbog toga što je jedan od strateških ciljeva talijanskog turizma stvaranje transnacionalnih europskih turističkih proizvoda kroz aktiviranje transnacionalnih tematskih itinerara pri čemu kulturne rute Vijeća Europe uzimaju kao preduvjet za inovaciju u korištenju krajolika za turistički razvoj. Nadalje, krajolik nastoje kombinirati s ponovnom upotrebom povijesne i tradicionalne graditeljske baštine koja je nedovoljno iskorištena uz promicanje specifičnosti i kvalitete prehrambenih proizvoda te ostale materijalne i nematerijalne kulture pojedinih mjesta.⁶⁸ Iz navedenog se može uočiti kako bi kreiranje dionice Rute rimskih careva u Italiji i povezivanje s Iter Vitis rutom bilo jedno od dobrih praksi i početak za ostvarivanje strategije, a i za unaprjeđenje međunarodne suradnje s ostalim državama kojima Rute prolaze. Također, kreiranje nove dionice i unaprjeđenje Rute pomoglo bi zemljama koje se nalaze na Ruti u postizanju turističke konkurentnosti. Prema indeksu konkurentnosti iz 2017. godine, Italija se nalazila na 8. mjestu, Hrvatska na 32. mjestu, Bugarska na 45. mjestu, Rumunjska na 68., a Srbija na 95. mjestu.⁶⁹ Nadalje, osim konkurentnosti, zemlje bi dobile na prepoznatljivosti. Budući da su i Hrvatska i Italija mediteranske zemlje pomogle bi jedna drugoj te učile iz pogrešaka i primjera dobre prakse pojedine zemlje koje bi potom pomogle i ostalim zemljama jer su Hrvatska i Italija, što se tiče konkurentnosti, na vodećim pozicijama u odnosu na Srbiju, Bugarsku i Rumunjsku. U nastavku će se prikazati ciljevi i hipoteze

⁶⁸ Direzione Generale Turismo (2017) *Piano Strategico di sviluppo del turismo*. Rim: Ministero dei Beni e delle Attività Culturali e del turismo, str. 58.

⁶⁹ Schwab, K., Martin, C., Samans, R. i dr. (2017). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017- Paving the way for a more sustainable and inclusive future*. Geneva: World Economic Forum, str. 9.

istraživanja, metode istraživanja i naposljetku rezultati pomoću kojih će u sljedećem poglavlju biti kreirana nova dionica Ruta.

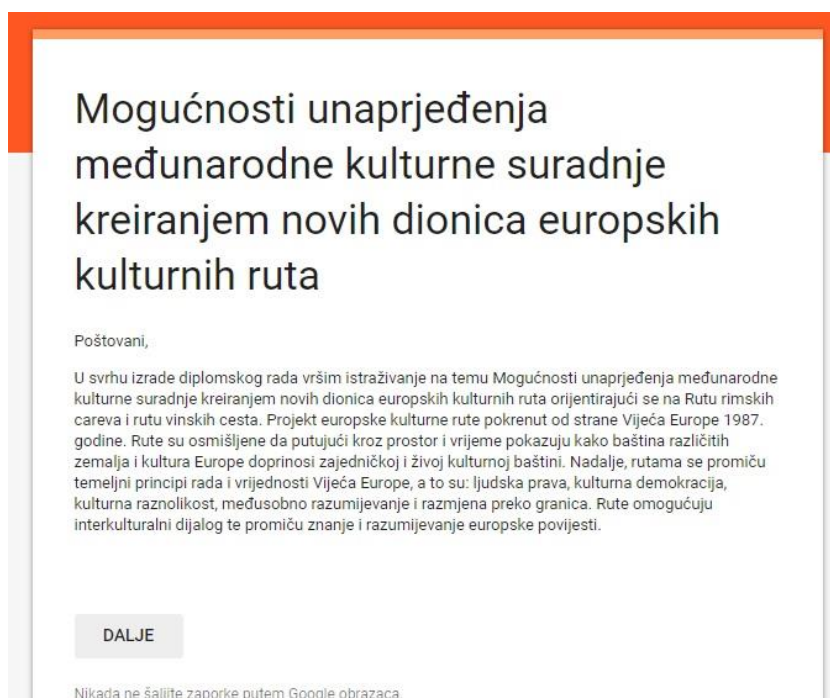
4.1. Ciljevi i hipoteze

Predmet osmišljenog istraživanja je potencijal talijanske arheološke baštine iz rimskog razdoblja i vinskih cesta, dok je svrha samog istraživanja analiza mišljenja ispitanika o kreiranju nove dionice Rute rimskih careva u Italiji te povezivanje s Iter Vitis rutom, odnosno rutom vinskih cesta, budući da je kao što je već navedeno postojeća dionica povezana s Dunavskim putem vina. Iz navedene svrhe proizlaze i ciljevi: uvidjeti koliko su ispitanici upoznati s projektom Europskih kulturnih ruta, s europskim kulturnim rutama i naposljetku s postojećom Rutom rimskih careva i Dunavskim putem vina te žele li nešto više informirati o samom projektu. Nadalje, nastoji se istražiti koliko su ispitanici upoznati s arheološkom baštinom iz rimskog razdoblja u Italiji, slažu li se s povezivanjem navedene baštine s vinskim cestama, slažu li se s navedenim prijedlogom lokaliteta, žele li neke od navedenih lokaliteta uključiti ili isključiti te imaju li dodatnih prijedloga. Također, koje bi dodatne aktivnosti i pogodnosti predložili posjetiteljima kulturnih ruta, pogotovo ukoliko se netko od ispitanika sam bavi nekom uslužnom ili proizvodnom djelatnošću. Sukladno navedenoj svrsi i ciljevima istraživanja, postavljene su dvije hipoteze. Prva od njih glasi kako većina ispitanika smatra da se kreiranjem novih kulturnih ruta može unaprijediti međunarodna kulturna suradnja. Druga hipoteza glasi kako postoji potencijal valoriziranja talijanske arheološke baštine i povezivanja s vinskim cestama u svrhu kreiranja nove dionice Rute rimskih careva. Kako bi se došlo do dogovora na postavljene hipoteze, korištene su dvije metode istraživanja koje će biti prikazane u nastavku.

4.2. Metode i materijali istraživanja

Kako bi se došlo do rezultata istraživanja najprije je korištena metoda anketiranja. Pomoću Google obrazaca kreirana je anonimna anketa, tako da su anketu mogle ispuniti osobe različitih dobi, razine obrazovanja i informiranosti o kulturnim rutama. Anketa je proslijeđena putem elektroničke pošte i četiri Facebook

grupe, a odgovori su prikupljeni u 15 dana. Sukladno upitniku, također su poslani upiti stručnjacima za kulturu i turizam vezano za problematiku istraživanja. Sljedeće korištene metode jesu metode analize i sinteze te metoda intervjua. Anketa je dostupna na sljedećem linku, <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdd2VFolorq6RI0HFBE8UynsTDhmMhIIIkfut72WtgsdahLsA/viewform> ali će se prikazati i u nastavku u obliku devet prikaza (slika 2).

Mogućnosti unaprjeđenja međunarodne kulturne suradnje kreiranjem novih dionica europskih kulturnih ruta

Poštovani,

U svrhu izrade diplomskog rada vršim istraživanje na temu Mogućnosti unaprjeđenja međunarodne kulturne suradnje kreiranjem novih dionica europskih kulturnih ruta orijentirajući se na Rutu rimskih careva i rutu vinskih cesta. Projekt europske kulturne rute pokrenut od strane Vijeća Europe 1987. godine. Rute su osmišljene da putujući kroz prostor i vrijeme pokazuju kako baština različitih zemalja i kultura Europe doprinosi zajedničkoj i živoj kulturnoj baštini. Nadalje, rutama se promiču temeljni principi rada i vrijednosti Vijeća Europe, a to su: ljudska prava, kulturna demokracija, kulturna raznolikost, međusobno razumijevanje i razmjena preko granica. Rute omogućuju interkulturalni dijalog te promiču znanje i razumijevanje europske povijesti.

DALJE

Nikada ne šaljite zaporku putem Google obrazaca.

kreiranjem novih dionica europskih kulturnih ruta

*Obavezno

Ovim se putem još jednom zahvaljujem što ste odvojili svoje dragocjeno vrijeme za sudjelovanje u mojem istraživanju pa da započnemo.

Spol: *

Ž

M

Dob: *

Vaš odgovor

Razina obrazovanja: *

- Osnovna škola
- Srednja škola
- Preddiplomski studij
- Diplomski studij
- Postdiplomski studij
- Doktorski studij

1. Jeste li upoznati sa radom Evropskog instituta za kulturne rute? Ukoliko je odgovor ne odgovorite na drugo pitanje, a ukoliko je odgovor da krenite na treće pitanje *

- Da
- Ne

2. Jeste li voljni informirati se više o samom projektu?

- Da
- Ne

3. Jeste li upoznati sa Rutom rimskih careva i rutom vinskih cesta?

- Da
- Ne

4. Sa kojim ste još tematskim rutama upoznati?

Vaš odgovor

5. Smatrate li da se kreiranjem novih kulturnih ruta može unaprijediti međunarodna kulturna suradnja? *

Da

Ne

6. Smatrate li da kreiranjem ili unapređenjem kulturnih ruta može unaprijediti međunarodna suradnja između Hrvatske i Italije? *

Da

Ne

7. Ruta rimskih careva proteže se kroz kroz Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku i Rumunjsku te obuhvaća dvadeset arheoloških lokaliteta i dvanaest vinskih regija. Lokaliteti koji se nalaze na Ruti pružaju mogućnost razgledavanja mjesta gdje su rimski carevi živjeli, vodili bitke, gradili nove gradove, spomenike, palače, vile te mjesta gdje su neki carevi provodili određeno vrijeme ili preminuli, dok vino predstavlja jednu od svakodnevnih komponenti života rimljana. Smatrate li da bi Ruta trebala prolaziti i kroz Italiju budući da je sačuvala velik broj rimskih spomenika te je među vodećim proizvođačima vina u svijetu? *

Da

Ne

8. Kako ruta ne prolazi Italijom, smatrate li da bi ruta trebala obuhvatiti neke od slijedećih znamenitosti: Koloseum, Pantheon, antičke spomenike na području Umbrije, Pompeji, amfiteatar u Veroni, rimsko kazalište u Veroni, Terme Achilanne u Cataniji? *

Vaš odgovor

9. Biste li neke od navedenih znamenitosti odbacili i ako da zašto?

Vaš odgovor

10. Koje biste znamenitosti dodali na rutu? *

Vaš odgovor

11. Smatrate li da bi se ruta nadopunila sa rutom vinskih cesta u Italiji budući da već postojeća ruta povezuje s dunavskim putem vina? *

Da

Ne

12. Koje biste dodatne aktivnosti ponudili na ruti? *

Vaš odgovor

13. Ukoliko se bavite nekom uslužnom djelatnošću ili proizvodnjom vlastitih dobara biste li bili spremni svoje usluge i proizvode ponuditi posjetiteljima na kulturnim rutama te ukoliko je odgovor potvrđan, biste li im ponudili neke pogodnosti?

Da

Ne

14. Ukoliko ste na prethodni odgovor odgovorili potvrdno, zamolila bih Vas da ga ukratko obrazložite.

Vaš odgovor

Zahvaljujem na sudjelovanju.

NATRAG

PODNESI

Slika 2. Anketni upitnik

Izvor: Mogućnost unaprjeđenja međunarodne kulturne suradnje kreiranjem novih dionica kulturnih ruta, dostupno na <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdd2VFolorq6RI0HFBE8UynsTDhmMhllkfut72WtgsdahLsA/viewform> (18. travnja 2019.)

Anketa se sastoji od 14 pitanja pri čemu je osam pitanja zatvorenog tipa, tj. na njih je bilo moguće odgovoriti s Da ili Ne. Ostalih šest pitanja bilo je otvorenog tipa gdje su ispitanici mogli napisati vlastita mišljenja i svoje prijedloge. Valja napomenuti da je od 14 pitanja, osam pitanja bilo obavezno odgovoriti, dok su na preostalim šest mogli odgovoriti proizvoljno, ovisno o njihovom znanju i interesima. Stručnjacima su također

poslana pitanja koja se nalaze u navedenom upitniku, ali se od njih nisu zahtijevali striktni odgovori već mišljenje i prijedlozi na samo istraživanje i ideju rada. Nakon istraživanja, uslijedila je analiza odgovora i sama sinteza rezultata.

4.3. Rezultati istraživanja

Anonimni anketni upitnik ispunilo je 104 ispitanika, pri čemu je 73 ispitanika (70%) ženskog spola, a preostalih 31 (30%) muškog spola. Od navedenih ispitanika 54,3% se nalazi u dobi od 20. do 25. godine. U dobi od 26. do 30. godina nalazi se 15,7% ispitanika, dok se u dobi od 31. do 35. godine nalazi 6,4% ispitanika. Slijedeći raspon godina je od 35. do 40. godine gdje sudjelovalo 6,2% ispitanika. Od 41. do 50. godine nalazi se 9,6%, a preostalih 7,8% čine ispitanici od 51. do 60. godine života. Drugim riječima najviše je ispitanika bilo u dobi od 20. do 25. godine, dok mlađih od 20 godina nije bilo. Slijede ispitanici od 26. do 30. godine. Na trećem se mjestu nalaze ispitanici od 41. do 50. godine, slijede ih ispitanici od 51. do 60. godine života te od 35. do 40. godine života. Valja napomenuti da ispitanika starijih od 60 godina nije bilo.

Što se tiče razine obrazovanja, najveći broj ispitanika ima završeni preddiplomski studij, njih 35%, slijede ispitanici sa završenim diplomskim studijem, 31,1% te ispitanici sa završenom srednjom školom 30,1%. U manjini se nalaze ispitanici s postdiplomskim i doktorskim studijem, 1,9% za svaki od njih, dok ispitanika sa samo završenom osnovnom školom nije bilo. Može se zaključiti da većina ispitanika ima završeni visoki stupanj obrazovanja pa prema tome može i lakše razumjeti problematiku samog istraživanja.

Nakon analize profila posjetitelja, sljedeći korak je analiza odgovora na postavljena pitanja. U prvom se pitanju tražilo ispitanike da odgovore jesu li upoznati s radom Europskog instituta za kulturne rute pri čemu je samo 21,4% ispitanika odgovorilo potvrdno, dok je čak 78,6 odgovorilo negativno. Drugo se pitanje, iako je bilo neobavezno, nadovezuje na prvo, a ispitanike se pitalo žele li znati više o samom projektu gdje je 83,9% odgovorilo potvrdno, a 16,1% negativno. Samo je 39,6% ispitanika upoznato s Rutom rimskih careva i vinskih cesta, dok 61,4% nije upoznato. Na pitanje s kojim su tematskim rutama upoznati, rute koje poznaju navelo je samo 49 ispitanika, a odgovori koji su naveli se ponavljaju. Najviše ispitanika poznaje prvu tematsku rutu, Hodočasnički put Santiago de Compostela, od ostalih tematskih ruta naveli su rute vinskih cesta, rute maslinovog ulja, Transromanica, Atrium, Ruta

industrijske baštine, Put sv. Martina, Ruta termalnih lječilišta, Ruta vrtova i parkova, Mozartov put, Ruta suhozida, Ruta argonauta, Ruta fortifikacija. Između ostalih, neki ispitanici su naveli Put svile i Ruta jantara. Ostali ispitanici napisali su kako nisu upoznati ni s jednom kulturnom rutom.

Na pitanje smatraju li da se kreiranjem novih kulturnih ruta može unaprijediti kulturna suradnja, svi su ispitanici odgovorili potvrdno, dok se sljedeće pitanje odnosilo na unaprjeđenje kulturne suradnje između konkretnih država tj. Hrvatske i Italije, a samo je jedan ispitanik odgovorio negativno, dok su ostali odgovorili pozitivno. Nadalje, na mišljenje o kreiranju nove dionice Rute rimskih careva u Italiji i povezivanje dionice s vinskim cestama, 98,1% se slaže s navedenom idejom, dok se 1,9% ne slaže. U osmom je pitanju autorica predložila neke rimske arheološke lokalitete u Italiji na Ruti te je tražila da ispitanici izaberu koje bi od predloženih uključili na Rutu, no većina se ispitanika slaže s autoričinom idejom, te je većina odgovora *sve navedeno, sve znamenitosti i područja, sve bih obuhvatila, za početak dovoljno, što više njih, sve, pogotovo one manje poznate...*⁷⁰ Od konkretnih prijedloga, ispitanici su naveli: Amfiteatar u Veroni i malo rimsko kazalište u Veroni, Amfiteatar u Rimu i ostale antičke spomenike u gradu, Pompeje i Terme Achilanne u Cataniji. Tri ispitanika su na navedeno pitanje odgovorili *ne znam*⁷¹. Na sljedeće pitanje bi li neki od predloženih lokaliteta odbacili, samo je jedan ispitanik odgovorio da bi izbacio Terme Achilanne u Cataniji, dok ostali ispitanici ne bi odbacili ni jedan od predloženih lokaliteta.

Od znamenitosti koje bi dodali na Rutu, većina ispitanika odgovorila je kako ne bi ništa dodavala ili da ne zna što bi dodala, dok su oni koji su napisali odgovore, napisali da bi dodali: Karakaline terme, amfiteatar u Capui, amfiteatar u Lecceu, Trajanove terme, Villu Adrianu te antičke spomenike na Capriju. Sljedeće pitanje odnosilo se na povezivanje navedenih arheoloških lokaliteta s vinskim cestama gdje je 95,1% odgovorilo potvrdno, dok je 4,9% protiv te ideje. Od dodatnih aktivnosti koje bi se nalazile na Ruti ispitanici su predložili: *toplice, rekreaciju, ugostiteljske objekte, wine-tasting, predstave povezane s antičkim dobom, krstarenje, aktualizacija povijesti kroz različite manifestacije i različita jela, tematske večere, različite radionice, biciklizam, upoznavanje tradicije, interaktivne igre, zagonetke, sudjelovanje u kreiranju*

⁷⁰ Odgovori, dostupno na: <https://docs.google.com/forms/d/1cufXZBZRcTGxNTx7qQSeWHzHhHKU9ximk9VPWay8vMDwk/edit#responses> (17. svibnja 2019.)

⁷¹ Isto.

*različitih događaja, pješačenje, planinarenje, jahanje, učenje jezika, druženje s lokalnim stanovništvom, duhovno uoranjanje između spomenika i prirode, posjet Vezuvu, posjet obrtničkim trgovinama, upoznavanje drugih znamenitosti i drugo.*⁷² U prethodnom pitanju pitalo se posjetitelje da, ukoliko se bave nekom uslužnom djelatnošću ili proizvodnjom vlastitih dobara, bi li bili spremni ponuditi svoje proizvode posjetiteljima na tematskim rutama. Na navedeno pitanje odgovorio je 71 ispitanik odnosno njih 56,3% potvrdno i 43,7% negativno. Posljednje pitanje povezuje se s prethodnim, a trebali su odgovoriti ispitanici koji su na prethodno pitanje odgovorili potvrdno, na način da ga obrazlože, na koji bi način ponudili svoje usluge. Neki od odgovora bit će navedeni u nastavku. Ispitanici su odgovorili da bi pružili dodatnu ponudu posjetiteljima kulturnih ruta, ali neki nisu naveli kakvu. Nadalje, naveli su da bi im pružili nezaboravno iskustvo, darovali bi različite poklone, potaknuli bi posjetitelje na ponovni dolazak, posjetiteljima bi se prilagodili primjerenim cijenama. Također, ponudili bi smještaj i domaće proizvode, popust na najam vozila kada bi se turisti nalazili u Istri, dok bi jedna osoba ponudila individualne vođene ture. U nastavku će se prikazati i analizirati mišljenje stručnjaka o navedenoj temi.

Autorica je intervjuirala četiri stručnjaka, a prva od njih je Manuela Graf iz Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka u Beogradu i predsjednica Upravnog odbora međunarodne organizacije Klaster puteva kulture. Graf smatra da je navedeno istraživanje vrlo zanimljivo i značajno te da će svima razjasniti zašto Ruta rimskih careva ne obuhvaća ključne lokacije, one lokacije u Italiji gdje je rimska vladavina započela te se potom proširila na ostale dijelove Europe i svijeta tako da se ovim radom te lokacije nastoje uključiti.⁷³ Također, Graf je dala neke prijedloge autorici za nastavak istraživanja o potencijalu kreiranja nove dionice Rute rimskih careva i Dunavskog puta vina. Nadalje, autorica je razgovarala s talijanskim turističkim vodičem, 41-godišnjom Paolom Artizzu. Na pitanje je li čula za projekt europskih kulturnih ruta i Institut za europske kulturne rute odgovara negativno, ali ipak se želi malo više informirati o samom projektu. Smatra da bi se kreiranjem novih kulturnih ruta unaprijedila međunarodna suradnja jer umrežavanje uvijek dobro dođe, dok na pitanje arheoloških lokaliteta koji bi mogli biti uključeni stavlja naglasak na lokalitete u Rimu budući da se

⁷² Odgovori, dostupno na: <https://docs.google.com/forms/d/1cufXZBZRcTGxNTx7qQSewHhHKU9ximk9VPWay8vMDwk/edit#responses>

⁷³ Graf, M. (manuela.graf@cluster-culturalroutes.org). (20. svibnja 2019.). Pomoć u istraživanju za izradu diplomskog rada. E-mail za Mužina, S. (smuzina@unipu.hr)

sjedište Carstva tamo nalazilo. Kako dodatne aktivnosti predlaže posjećivanje manifestacije „Oriculum Ad 168“, događaja kojim se priziva u sjećanje kako je tijekom vladavine Marka Aurelija i Luciusa Verusa, vojnik Victor iz Oriculuma ubijen u rimskoj provinciji u Siriji te opisuje vraćanje njegova tijela u mjesto. Budući da je turistički vodič, ponudila bi svoje usluge vođenja rimskih spomenika na području Umbrije i Rima.⁷⁴ Mišljenje o temi rada dala je i znanstvena savjetnica na Odjelu za kulturu i komunikacije Instituta za razvoj i međunarodne odnose, Biserka Cvjetičanin. Ona smatra kako je proširenje Rute na Italiju neophodno kako bi se dobio cjeloviti uvid u Rutu rimskih careva i vinskih cesta te kako bi se istaknule zajedničke europske vrijednosti. Ono što je možda najvažnije u Ruti, odnosno u spajanju više aktivnosti i više zemalja, jest očuvanje i promicanje kulturne raznolikosti i jačanje interkulturalnog dijaloga koji su ujedno i konstitutivna načela demokratskog društva. Za razvoj rute, Cvjetičanin se poziva na UNESCO-vu Opću deklaraciju o kulturnoj raznolikosti iz 2001. koja je donesena uz veliki angažman Europske unije. Prema deklaraciji, kulturna raznolikost je najvrjednije kulturno nasljeđe čovječanstva pa Rutu rimskih careva treba zasnovati na raznolikosti i interakciji dijalogu,⁷⁵ a međunarodnom suradnjom na ruti to bi se i postiglo. U ime direktora Europskog Instituta za kulturne rute, odgovorila je Carolina Clark, voditeljica projekta *Junior* pri Institutu za kulturne rute. Uz korisne internetske poveznice koje su preporučene kao korisne za pisanje ovog rada, a koje je autorica tijekom pisanja rada već i konzultirala prije njihovog odgovora, navode kako su kulturne rute, po prirodi, projekti suradnje te kako promiču europsku povijest, sjećanje i baštinu. Također, promiču omogućuju interkulturalni dijalog, kulturne razmjene i međusobno obogaćivanje preko granice. U tom smislu, predložena transnacionalna ruta čini odgovarajuću inicijativu za promicanje i poboljšanje kulturne suradnje među zemljama. Što se tiče predloženih lokaliteta, naveli su kako treba voditi računa da se uz lokalitete uključe razne institucije, muzeji, arheološka nalazišta, parkovi te mala i srednja poduzeća. Sam izbor članova ovisi o opsegu teme rute te o geografskom i kronološkom opsegu.⁷⁶ Autorica je navedene prijedloge već imala na umu, pogotovo za muzeje i arheološke lokalitete budući da se većina lokaliteta nalazi pod upravljanjem arheoloških muzeja, a većina muzeja je pod upravljanjem Ministarstva kulture. Nadalje

⁷⁴ Artizzu, Paola. Osobni intervju. 19. svibnja 2019.

⁷⁵ Cvjetičanin, B. (biserka@irmo.hr). (8. srpnja 2019). Pomoć u istraživanju za izradu diplomskog rada. E-mail za Mužina, S. (sara.muzina@gmail.com)

⁷⁶ Dominiononi, S. (Stefano.DOMINIONI@coe.int). (8. srpnja 2019). Aiuto con la ricerca per la tesi magistrale. E-mail za Mužina, S. (sara.muzina@gmail.com)

na ruti bi bile uključene razne udruge koje se bave promicanjem raznih obrta i aktivnosti kojima su Rimljani nekada bavili, primjerice izrada keramike, gladijatori, rimska hrana i slično. Kako bi Ruta bila povezana s Iter Vitis, u ruti bi bili uključeni i razni vinari i udruge koji su prikazani u sklopu već postojeće rute i koji će u nastavku biti prikazani u sklopu nove dionice. Nadalje, na Ruti će biti uključena i razna Sveučilišta čiji bi studenti sudjelovali u interpretaciji sadržaja, dok bi druga tijela sudjelovala u organiziranju različitih konferencija i znanstvenih skupova povezanih s temom rute.

4.4. Zaključna razmatranja

Zaključno se mogu potvrditi hipoteze navedene u uvodu. Prva hipoteza glasila kako većina ispitanika smatra da se kreiranjem novih kulturnih ruta može unaprijediti međunarodna kulturna suradnja. Potvrdu hipoteze dokazuje postotak u kojem 100% ispitanika smatra da kreiranjem novih kulturnih ruta može unaprijediti kulturna suradnja, a samo jedan ispitanik smatra da se kreiranjem novih kulturnih ne može unaprijediti suradnja između Hrvatske i Italije. Na prvu hipotezu nadovezuje se i druga hipoteza kako postoji potencijal valoriziranja talijanske arheološke baštine i povezivanja s vinskim cestama u svrhu kreiranja nove dionice Rute rimskih careva gdje se 98,1% ispitanika slaže s kreiranjem nove dionice Rute rimskih careva u Italiji pri čemu bi se valorizirala navedena baština te 95,1% ispitanika smatra da bi bilo dobro da se navedene arheološke lokalitete poveže s vinskim regijama, a vinske regije obuhvaća Iter Vitis ruta. Najveći broj ispitanika je u dobi od 20. do 25. godine, njih čak 54,3%, dok se ostali ispitanici nalaze u dobi od 25. do 60. godine života. Među ispitanicima nema mlađih od 20 godina, kao ni starijih od 60 godina te svi imaju završenu srednju školu, dok najveći broj ima završeni preddiplomski studij. Iako su svi visoko obrazovani, mali je broj ispitanika imao konkretne prijedloge vezano za dodavanje ili izbacivanje predloženih arheoloških lokaliteta te se svi slažu s autoričnim prijedlogom. Koji će lokalitete i vinske regije biti dodani na Ruti bit će prikazano u sljedećem poglavlju. Također, većina ispitanika predlaže iste dodatne aktivnosti na Ruti gdje bi, ukoliko se analizira većinski broj odgovora, najveći broj njih uključio rekreacijske aktivnosti, gastronomiju i upoznavanje lokalnog stanovništva. Kada se ispitanike, one koje se bave nekom uslužnom ili proizvodnom djelatnošću, pitalo koje bi pogodnosti pružili posjetiteljima na kulturnim rutama, većina njih je odgovorila kako

bi im pružila smještaj, prehrambene proizvode, primjerenu cijenu, dali mali znak pažnje i pružili nezaboravan doživljaj.

Ukoliko se analizira mišljenje stručnjaka, može se zaključiti kako većina ima nedoumicu zašto Ruta na početku nije uključila arheološke lokalitete u Italiji budući da su oni ključni za rimsku vladavinu jer se Carstvo iz Italije proširilo na ostale dijelove Europe i svijeta. S obzirom da će se u ovom radu kreirati dionica koja će prolaziti kroz Italiju smatraju kako je ideja zanimljiva i značajna te su dali neki od prijedloga vezano za aktivnosti kojima bi se posjetitelji mogli baviti na Ruti. Nadalje, kako su kulturne projekti suradnje kojima se promiče europska povijest i interkulturni dijalog, većina ispitanika osvrnula se na važnost interkulturnog dijaloga koji se mora promicati duž cijele Rute. Iz navedenog se može uočiti da kreiranje nove dionice ima potencijala pri čemu bi se osim unaprjeđenja međunarodne kulturne suradnje između Rumunjske, Bugarske, Srbije, Hrvatske i Italije, ostvarili i strateški ciljevi talijanskog turizma, a odnose se na stvaranje transnacionalnih turističkih proizvoda i ponovne upotrebe povijesne i tradicionalne graditeljske baštine koja je nedovoljno iskorištena. Također, promicala bi se materijalna i nematerijalna baština pojedinih mjesta koje bi bile uključene na Ruti, a uz navedeno, svim državama poboljšala bi se turistička konkurentnost.

5. KREIRANJE NOVE DIONICE RUTE

U ovom poglavlju kreirat će se nova dionica rute. Najprije će se navesti arheološki lokaliteti koji bi se nalazili na novoj dionici, odabrani su sukladno odgovorima prijedlozima ispitanika i autoričnim istraživanjem. Nadalje, navest će se vinske regije koje se nalaze u pokrajinama gdje se nalaze lokaliteti, ili ukoliko pokrajina nema lokaliteta koji se nalaze na Iter Vitis, navest će se vinske regije susjedne pokrajine. Nadalje, navest će se uslužni sadržaji koji turisti mogu konzumirati, a tiču se ugostiteljskih i smještajnih objekata te turoperatora koji u svojoj ponudi imaju aranžmane vezano za rutu. Također, navest će se aktivnosti kojima se turisti mogu baviti na ruti te događanja kojima mogu prisustvovati. Uslužni sadržaji, aktivnosti i događanja tiču se svih država kroz koje Ruta već prolazi i Italije kao nove države. Prije samog kraja će se kreirati primjer jedne dionice koja će obuhvatiti države i prije navedene uslužne sadržaje, aktivnosti i događanja.

5.1. Arheološki lokaliteti na novoj dionici

U ovom se dijelu kreira nova dionica pa će se najprije navesti arheološki lokaliteti koji će biti uključeni na Rutu s obzirom na prijedlog autorice i prijedlog ispitanika. Kako bi Italija bila nova država koja je uključena na rutu, nju bi turisti posjetili nakon što posjete lokalitete u ostalim državama te je prema tome logično da nastave iz Hrvatske pri čemu bi posljednja lokacija bila Istra te bi iz Istre nastavili put sjeverne Italije prema jugu. Naravno, turisti mogu završiti svoje putovanje u Hrvatskoj na jugu Dalmacije, iz Narone put Dubrovnika odakle bi brodom došli i posjetili lokalitete i vinske regije u Cataniji te nastavili prema sjeveru. Postoji više kombinacija, ovisno o željama i interesima turista. U ovom će se djelu spomenici navesti redom, ukoliko bi turisti svoj put prema Italiji nastavili iz Istre.

5.1.1. Veneto

Prvi lokaliteti koje bi turisti posjetili bili bi Arena i rimsko kazalište u Veroni, pokrajina Veneto. **Amfiteatar u Veroni** (slika 3) nalazi se na južnoj strani grada na mjestu koje je pogodovalo priljevu gledatelja izbjegavajući gužve u sklopu gradskih zidina. Kao godina izgradnje amfiteatra uzima se 49. godina prije Krista. Sastoji se od tri etaže, a fasada se sastojala od 72 luka od kojih su danas sačuvana samo četiri jer su ostali uništeni u potresu koji je pogodio Veronu 1183. godine, a ostaci su se upotrijebili u neke druge svrhe. Iznad lukova prizemlja koristili su se rimski brojevi kako bi označavali put do sjedala, a prema izvorima, to je ujedno i najstariji primjer upotrebe rimskih brojeva iznad lukova. Bačvasti svodovi koji su podržavali caveu izgrađeni su u betonu. Zbog rekonstrukcije cavee u renesansi teško je odrediti precizni raspored sjedenja. Amfiteatar je mogao primiti oko 38 900 gledatelja. U Areni se nalazio bazen dug 36,13 metara i širok 8,77 metara koji je služio za uprizorenje lažnih morskih bitaka.⁷⁷ Danas je cavea podijeljena na horizontalne dijelove šetnica.

Slika 3. Amfiteatar u Veroni
Izvor: Autoričina fotografija (13. travnja 2019.)

⁷⁷ Bomgardner, D.L. (2001) *The Story of the Roman Amphitheatre*. London and New York: Routledge, str. 64. i 71.

Osim amfiteatra, u Veroni se nalaze i ostaci rimskog kazališta. **Rimsko kazalište** u Veroni je jedno od najčuvenijih rimskih kazališta koja se nalaze na sjeveru Italije iako su na nekim njegovim ostacima sagrađene kuće i crkve. Kazalište je izgrađeno na vrhu brijega s kojeg se pruža pogled na čitavu Veronu krajem I. stoljeća prije Krista. Izgrađen je od stijenki blokova sedre. Oko pozornice nalaze se tri ulaza za ulazak i izlazak glumaca. Cavea se nalazi na padini brda iznad kojeg se nalazila galerija s nizom malih lukova.⁷⁸ Danas se u sklopu kazališta nalazi arheološki muzej.

5.1.2. Umbrija

Umbrija se razvila za vrijeme Etruščana, no usprkos tomu, ostali su sačuvani i rimski lokaliteti. Prvi sačuvani arheološki lokalitet je **amfiteatar u Asizu** izgrađen je na sjevernom kraju grada okružen stijenama planine Subasio. Zbog nedostatka izvora nema puno podataka o tijeku njegove izgradnje i njegovoj strukturi. Pretpostavlja se da je gradnja započela u prvoj polovici I. stoljeća prije Krista zbog toga što je jedan od ukrasa koji se nalazi u amfiteatru posvećen *gens Petroniji*, supruci *Galea Tettienusa* koji je vladao oko 76.⁷⁹ godine prije Krista pa se zbog toga gradnja amfiteatra smješta u navedeno razdoblje. Sa sigurnošću se može reći da su se za njegovu izgradnju koristili blokovi vapnenca. Danas su neki od njegovih dijelova ugrađeni u sastav grada, dok je on i dalje zadržao svoj eliptični oblik što se može primijetiti na slici 4.

⁷⁸ Il teatro, dostupno na https://museoarcheologico.comune.verona.it/nqcontent.cfm?a_id=43449 (7. svibnja 2019.)

⁷⁹ Sreazzulla, M., J. (1985) Assisi Romana. *Atti Accademia Properziana del Subasio*, 6 (10), str. 38.-40.

Slika 4. Ostaci amfiteatra u Asizu
Izvor: Autoričina fotografija (1. svibnja 2019.)

Na slici se također može primijetiti mali vrt koji se nalazi u centralnom dijelu nekadašnje arene. Kao i svakom rimskom amfiteatru, pretpostavlja se da su se i u amfiteatru u Asizu priređivali razni događaji kao što su borbe gladijatora, a tuneli za koje se pretpostavlja da su kroz njih ulazili gladijatori i životinje, danas su prerađeni u parkiralište na dvije etaže. Autorica rada sudjelovala je na vođenoj turi „Asiz u rimsko doba“ gdje je vodič napomenuo da je dio grada u kojem se amfiteatar nalazi jedan od dijelova grada koji je još nepoznat turistima pa ukoliko bi se on uključio na Rutu, taj dio grada i sam amfiteatar bi dobili na značaju.

U Asizu se također može vidjeti **Minervin hram**. Minervin hram u Asizu izgrađen je početkom I. stoljeća prije Krista za vladavine cara Augusta. Hram je izgrađen u obliku četverokutne ćelije, a za izgradnju hrama koristili su se blokovi lokalnog vapnenca. Na ulazu se nalazi šest kolona korintskih stupova (slika 5) postavljenih na pristupno stubište.

Slika 5. Korintski stupovi Minervinog hrama u Asizu
Izvor: Autoričina fotografija (1. svibnja 2019.)

Iznad friza, građevinskog elementa koji nosi krovšte, a koji je u slučaju Minervinog hrama podijeljen u tri horizontalne trake s različitim prevjesima iliti izbočinama, sačuvana je donja vodoravna greda koja stoji na kapitelima supova. Na navedenoj donjoj gredi koja se još naziva arhitrav nalazi se natpis posvećen braći koji su financirali izgradnju hrama a riječ je o braći Cesio, Tirone i Prisco. Naime, nije poznato tko je dao izgraditi sam hram. Iznad arhitrava, nalazio se izbočeni okvir označen redom zubaca i dekoriran kvadratima cvijećem te slovima S. Za vrijeme srednjeg vijeka hram je podijeljen na dva kata koji se koristio za stanovanje, a od kojih se jedan koristio za stanovanje benediktinaca koji su obitavali na navedenom području, dok se jedan dio u XIII. stoljeću koristio i kao zatvor. Nakon 1539.⁸⁰ godine, srušen je stražnji dio hrama koji je potom transformiran u crkvu posvećenoj Svetoj Mariji iznad Minerve.

⁸⁰ Sreazzulla, M., J. (1985) Assisi Romana. *Atti Accademia Properziana del Subasio*, 6 (10), str. 57.-60.

Osim amfiteatra i hrama u Asizu se nalaze ostaci dva domusa iliti rimskih kuća, Lararium i Properzio. **Properzio** je smješten ispod crkve Svete Marije Maggiore, sastoji se od tri prostorije na čijim se zidovima nalaze brojni grafiti. Zbog nedostatka povijesnih i arheoloških elemenata ne zna se kome je domus pripadao. Drugi **domus**, ispod palače Giampè, **Lararium** na zidovima također ima sačuvane freske i mozaike, a zanimljivost vezana za navedeni domus je ta da je on jedan od rijetkih primjera na kojima osvjetljenje sačuvano na više od četiri metara visine.⁸¹ Kako je domus Lararium smješten ispod Crkve on se može posjetiti tijekom posjeta Crkvi, dok je za posjet domusu Properzio potrebno zatražiti pratnju stručnih vodiča arheološkog muzeja.

U Umbriji, u mjestu Gubbio mogu se vidjeti ostaci rimskog amfiteatra i Antiquariuma. **Amfiteatar u Gubbiju** (slika 6) smješten je na sjevernom djelu grada.

Slika 6. Amfiteatar Gubbio
Izvor: Autoričina fotografija (13. srpnja 2019.)

Gradnju je dovršio sudac Satrio Rufo oko 20. godine prije Krista. Amfiteatar se sastoji od dva reda lukova od kojih su danas u većini vidljivi dijelovi nižeg reda, dok su lukovi koji odgovaraju gornjoj galeriji u manjini. Za gradnju su korišteni blokovi vapnenca s područja kao što su se također blokovi vapnenca koristili za gradnju amfiteatra u Asizu koji se nalazi u istoj regiji Umbrija. Cavea odnosno gledalište, podijeljena na četiri područja, a u dijelovima gdje danas nema očuvanih kamenih stepenica vjerojatno su se nalazile drvene stepenice. Orekstra je bila popločena

⁸¹ Legumi, E., Domus romane, Foro, Anfiteatro: Assisi nasconde una piccola Pompei, dostupno na <http://www.montesubasio.it/domus-romane-foro-anfiteatro-assisi/> (7. svibnja 2019.)

vapnenačkim pločama, a u sklopu amfiteatra nalazila se cisterna koja je omogućavala sakupljanje kišnice. Amfiteatar je mogao primiti oko 6000 gledatelja.⁸² Amfiteatar zajedno s **Antiquariumom** čini arheološki park. Antiquarium se nalazi u blizini kazališta te je to zapravo tipična ruralna građevina iz rimskog doba podijeljena na dva kata. U sklopu kuće se nalaze atrij, prostorija sa suprotne strane ulaza, kuhinja i prostor za higijenu. Prostorije su bile popločene crno-bijelim mozaikom od kojih je danas sačuvano tek nekoliko fragmenata.⁸³ Danas se gornji dio Antiquariuma koristi za održavanje prezentacija i konferencija, dok je amfiteatar samo dio arheološkog parka te ga treba više turistički valorizirati.

5.1.3. Lazio

U pokrajini Lazio u kojoj je smješten glavni grad Rim, nekadašnji centar Rimskog Carstva nalazi se najveći broj arheoloških lokaliteta, budući da se ovaj rad ne bavi samo arheološkim lokalitetima, u ovom će se radu objasniti i prikazati samo oni najvažniji i može se reći i najpoznatiji budući da su ih ispitanici naveli da ih poznaju te ih žele uključiti na Rutu. Započeti će se s Koloseumom u Rimu. **Koloseum** je jedna od najučestalijih asocijacija kada se govori o rimskim spomenicima. Navedeni spomenik dao izgraditi car Vespazijan iz dinastije Flavijevaca koja je vladala Carstvom u razdoblju od 69. do 98.⁸⁴ godine nakon Krista. Koloseum je zapravo najveći kameni amfiteatar na svijetu te je dizajniran da impresionira promatrače, a Flavijevcima je potreba za impresioniranjem bila vrlo važna. Fasada amfiteatra sastoji se od tri nadsvođena sloja arkada tzv. svodišta. Vijenci koji se nalaze na arkadama služili su za umetanje jarbola u slučaju jakog sunca ili kiše koja je štitila publiku. Arkade su također bile ukrašene dodavanjem dorskih, korintskih i jonskih stupova. Katovi su međusobno odvojeni entablaturama, vodoravnim elementima koji stoje na kapitelima, sastavnim dijelovima stupa. Postojalo je oko 80 ulaza od čega se 76 ulaza koristilo za ulazak gledatelja, dok je glavni sjeverni ulaz bio rezerviran za cara, jedan za ulazak senatora i rimske elite, a posljednja dva za ulazak gladijatora.⁸⁵ Sjedala u amfiteatru odvojena

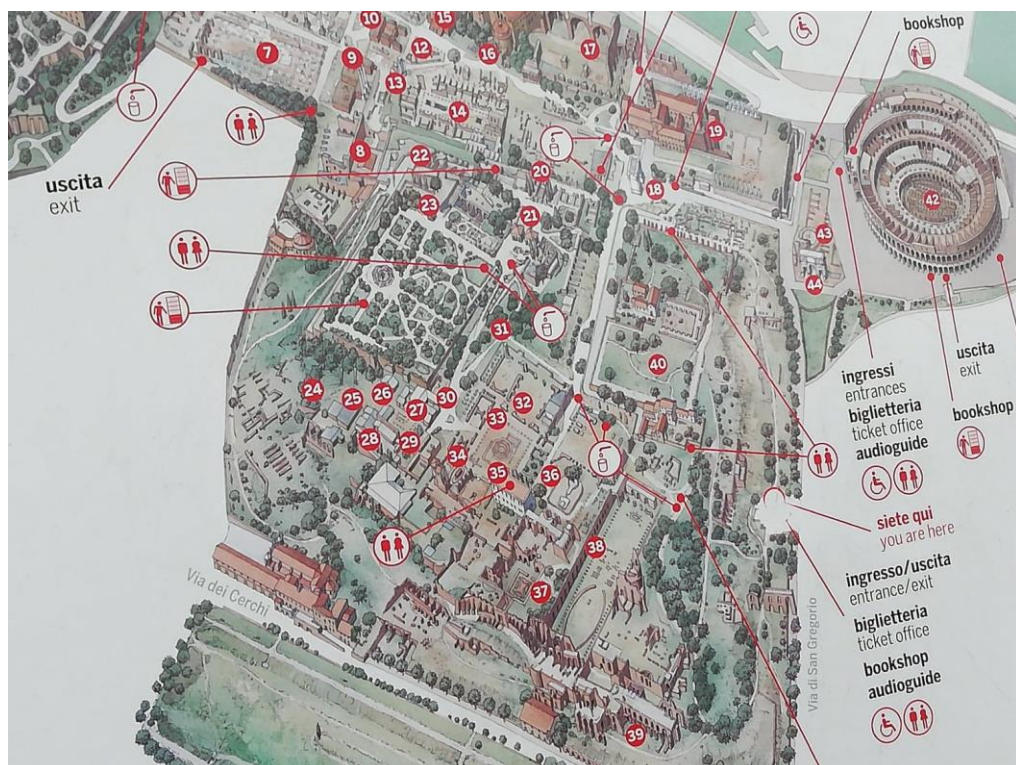
⁸² Teatro romano Gubbio, dostupno na https://www.umbriatourism.it/it_IT/-/teatro-romano-gubbio (7. svibnja 2019.)

⁸³ Teatro romano e Antiquarium di Gubbio, dostupno na http://polomusealeumbria.beniculturali.it/?page_id=5289 (7. svibnja 2019.)

⁸⁴ Bomgardner, D.L. (2001) *The Story of the Roman Amphitheatre*. London and New York: Routledge, str. 2.

⁸⁵ Zlović, D. (2017) *Koloseum*. Referat za terensku nastavu. Zagreb: Filozofski fakultet, str. 6.

su u četiri vertikalne zone, a svaka zona bila je rezervirana za ljude različitih društvenih slojeva u rimskom društvu. Na sjeveru su bila posebna sjedala za cara, dok su bočna sjedala bila rezervirana za senatore. Iznad senatora sjedili su vitezovi, dok su iznad njih sjedili plebejci odnosno građani s manjim pravima, uglavnom seljačkog porijekla. Na najvišem djelu sjedili su robovi te žene siromašnog porijekla, dok su bogate sjedile u natkrivenom djelu kako bi zadržale svoju bijelu put jer je tamna put kod Rimljana značila da je žena, kako bi preživjela, trebala raditi u polju. Sveukupno amfiteatar je mogao primiti oko 54 760⁸⁶ gledatelja. Prvi red gledališta bio je zaštićen mrežom kako bi se gledatelje zaštitilo od napada divljih zvjeri. Arena je bila sačinjena od drvenih dasaka koje su bile prekrivene žutim pijeskom. Ispod arene nalazili su se tuneli koji su vodili do gladijatorske škole. Na sjeveru se nalazio izlaz za pobjednike u borbama i za one kojima je poklonjen život, dok su se mrtvi gladijatori iznosili kroz izlaz na jugu. Amfiteatar se nalazi na UNESCO-voj listi svjetske baštine kao i na listi Sedam svjetskih čuda. U blizini Koloseuma nalazi se jedan od sedam rimskih brežuljaka Palatin na kojem se nalaze ostaci različitih rimskih domusa, stadio te ostaci Foruma. Cijeli se sustav može vidjeti na slici 7 koja prikazuje mapu brda.

Slika 7. Mapa Palatina

Izvor: Autoričina fotografija (25. svibnja 2019.)

⁸⁶ Bomgardner, D.L. (2001) *The Story of the Roman Amphitheatre*. London and New York: Routledge, str. 20.

Palatin, jedan od sedam rimskih brežuljaka posebno je odredište na kulturnim rutama zbog toga što se upravo na Palatinu nalazilo najstarije naselje u Rimu kao i najstarija rimska svetišta. Također, Palatin je slovio kao četvrt u kojima su se nalazile otmjene kuće istaknutih rimskih građana, političara i careva kao što je kuća majke cara Tiberija koja će biti predstavljena u nastavku kao primjer lokaliteta koji se mogu posjetiti na navedenom brežuljku. Prije primjera valja napomenuti kako je Palatin nakon pada Carstva više puta opljačkan od strane Vandala, a u XVIII. stoljeću započela su prva arheološka istraživanja koja su nastavljena do današnjih dana.⁸⁷ **Livijina kuća** datira iz I. stoljeća prije Krista te se u njoj može pronaći crno-bijeli mozaični pod koji vodi do natkrivenog atrija. Iz atrija se može ući u tri sobe. U sobi koja je služila za blagovanje, nalaze se freske čiji je sadržaj vidljiv i danas, jedna od njih prikazuje nimfu Galteju koja jašući morskog konja bježi od Polifema jer je zbog ljubomore ubio njezinu ljubav Akisa. Osim slika, sobe su ukrašene motivima poput sfingi, krilatih figura, svijećnjaka i slično. Zbog oštećenja, ali i olakšanog pristupa palača je podvrgnuta različitim zahvatima kao što je zamjena krova i izgradnja dizala kako bi se osobama s invaliditetom omogućio posjet.⁸⁸ Na sjeverozapadnom djelu Palatina, također je moguće posjetiti **Domus Tiberianum**, ostatke palače cara Tiberija te **Domus Aurea**, drugu palaču cara Nerona koju je dao izgraditi nakon što je 64. godine požar uništio veći dio Rima. Palaču su projektirali Servus i Celer, dok je zidove ukrasio slikar Fabullus. Kompleks palače sastoji se od niza zgrada koji su međusobno bili razdvojeni vrtovima, šumama, vinogradima i umjetnim jezerom koji je bio smješten u dolini gdje se danas nalazi Koloseum. Nadalje, u sklopu kompleksa nalazile su se kupke s normalnom i sumpornom vodom, dvorane za bankete te veliko predvorje u kojem se nalazio kip cara odjeven u odjeću boga sunca.⁸⁹ Iako je veći dio palače uništen, zahvaljujući virtualnoj tehnologiji moguće ju je posjetiti kao da ona danas postoji u cijelosti. Gore navedeni lokaliteti, samo su neki od primjera koji se mogu posjetiti, a posebni su zbog toga što je za njihov posjet potrebna najava te se posjet odvija u određenim terminima tijekom tjedna, ne kroz cijelo radno vrijeme arheološkog parka. Ostale lokalitete je moguće posjetiti kroz cijelo radno vrijeme arheološkog parka bez posebne najave. Kako je već navedeno na Palatinu se nalaze i ostaci rimskog foruma.

⁸⁷ Palatin, dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46203> (7. svibnja 2019.)

⁸⁸ Casa di Livia, dostupno na <https://www.coopculture.it/heritage.cfm?id=19> (7. svibnja 2019.)

⁸⁹ Domus Aurea, dostupno na <https://parcocolosseo.it/area/domus-aurea/> (7. svibnja 2019.)

U centru Rima može se posjetiti **Panteon**. Panteon u obliku u kojem je danas vidljiv izgrađen je između 118. i 128. godine nakon Krista za vrijeme vladavine cara Hadrijana na mjestu na kojem se nalazio već oštećeni hram koje je bio u privatnom vlasništvu Marka Agrippa. Nakon Hadrijana određene su popravke i preinake učinili Septimus Servus i njegov sin Karakala oko 202. godine. Jezgra strukture Panteona je rimski beton odnosno mješavina vode, vapna, vulkanskog pepela. Hram je poduprt sa 16. stubova korintskog stila, a da bi se dodatno spriječilo izvijanje, oko vanjske strane konstrukcije dodana su tri statično konstruktivna elementa svoda od opeke. Brončana vrata izradili su rimski cehovi, zanatski obrtnici za obradu metala, a dio vrata je bio presvučen zlatnim ornamentima koji su danas nestali. Kupola, takozvano oko panteona, promjera 142 u savršenoj je proporciji s građevinom jer je udaljenost od poda do kupole ista kao i njezin promjer. Nadalje, omjer zgrade omogućuje da se već na ulazu može sagledati cijela prostorija. Kako bi se smanjila težina hrama, zid rotunde je građen na način da su u nižim dijelovima korišteni teži materijali dok su prema vrhu korišteni lakši materijali. Pod je izrađen od višebojnog mramora i kvadrata. Kako je Rimsko Carstvo propadalo, tako su propadale i njegove građevine, a s njima i Panteon. Za razliku od nekih građevina koje su propale, Pantheon je spašen 609. godine, Bizantski car Phocas, koji je iz Konstantinopola vladao Rimom, naredio je rimokatoličkom papi Bonifaciju IV. da nekadašnji hram posveti crkvi što je on i učinio te hram posvetio Djevici Mariji. Za vrijeme pontifikata pape Urbana VIII. između 1623. i 1644. godine, hramu su dodana dva zvonika. Također, u hramu se nalazi grobnica Viktorija Emanuela II., njegovih sinova i žene.⁹⁰ Danas su s hrama uklonjeni zvonici, a on i dalje djeluje kao jedna od rimokatoličkih crkvi koji se nalaze u Rimu.

Izvan centra nalaze se Karakaline i Trajanove terme. Gradnja **Karakalinih termi** započela je početkom III.⁹¹ stoljeća, za vrijeme vladavine Marka Aurelija Antonia Bassiana poznatijeg kao Karakala. Nadogradnja termi nastavila se i tijekom vladavina njegovih nasljednika Marka Aurelija Antonina poznatog pod imenom Elagabalus te Alexandra Servusa. Smatra se da su terme završene oko 235.⁹² godine. Terme se sastoje od dva dijela, centralnog, promjera 220 x 144⁹³ metara koji je okružen vanjskim

⁹⁰ Vathupula, E., R. (2014) *The Pantheon's History and Construction*. Dostupno na https://www.academia.edu/12005482/The_Pantheon_s_History_and_Construction (7. svibnja 2019.)

⁹¹ Romano, G. (2005) Le terme di Caracalla. *In Roma in Museo* 1 (5), str. 41.-45.

⁹² Isto.

⁹³ Isto.

zidinama promjera 337 x 328 m⁹⁴ te trijemom odnosno vanjskim natkrivenim prostorom. Na zapadnom i istočnom djelu vanjskog zida nalaze se dva polukružna formirana prostora, apside, svaka sa svojom centralnom salom i dvije sporedne sobe. Na jugu se nalazi cisterna koja je skupljala vodu i dopremala ju do 18⁹⁵ prostorija koje su se nalazile unutar zidina. Njen maksimalni kapacitet bio je 10000⁹⁶ metara kubnih. Preko puta cisterne nalazio se vrt s bazenom koji je kreirao scenografski efekt, dok su se sa strane dvije pravokutne prostorije referirale kao biblioteke. Na sjevernoj strani postojala su dva ulaza koja su vodila do svlačionica iliti *apodyteriuma*, a u sredini nakon njih nalazio se bazen na otvorenom. Slijedeći antički put od bazena se prolazi kroz vježbaonice (*palestre*) odnosno dvije simetrične dvorane s mozaičnim podovima i s ulaznim trjemovima, porticima, napravljenim od antičkog mramora. Iz vježbaonica se dolazilo do *caldariuma*, centralne sobe s vrućim kupkama. Nastavljajući prema sjeveru dolazilo se do *tepidariuma*, sobe s ugrijanim zrakom u kojoj su se nalazile dvije kupke. Iz *tepidariuma*, veliki hodnik vodio je do *frigidariuma* odnosno sobe s hladnom kupelji. U sklopu termi bili su još soba za masažu tzv. *uncutarium* i *sudatorium* tj. parna kupelj. Terme su bile u upotrebi sve do 537.⁹⁷ godine kada su ih razorili Goti, germansko pleme koje je u to vrijeme zauzelo Rim. Nakon razaranja materijal s ruševina koristio se za gradnju drugih građevina. Katedrala u Pisi izgrađena je od dijelova termi, a papa Paolo III. Farnese je u razdoblju 1545. - 1547.⁹⁸ koristio materijal za izgradnju svoje palače Farnese, danas sjedište francuske ambasade u Rimu. Danas se u njima nalazi muzej na otvorenom te ih je moguće posjetiti samostalno ili u sklopu vođenih tura.

Gradnja **Trajanovih termi** započela je oko 104. godine nakon Krista, a završena je 109. godine kada su terme svečano inaugurirane. Terme je na nalog cara Trajana sagradio Apolodor iz Damaska na brežuljku Oppio, jednom od sedam rimskih brežuljaka. Valja napomenuti kako se na mjestu na kojem su terme izgrađene nalazila palača cara Nerona te je ona za potrebe izgradnje termi zatrpana. Glavni ulaz u terme vodi izravno do termalnih voda koji se sastojao od velikog propileja, monumentalnog predvorja, dok su ostali ulazi vodili do zelenih površina koji su bili ograđeni od pogleda zainteresiranih strana s vanjske strane termi. Veliko pročelje bilo je smješteno na sredini južne strane, dok su se manja pročelja tzv. ekседre nalazile u jugoistočnim i

⁹⁴ Romano, G. (2005) Le terme di Caracalla. *In Roma in Museo* 1 (5), str. 41.-45.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto.

jugozapadnim uglovima te su one identificirane kao biblioteke.⁹⁹ Osim navedenih dijelova i Trajanove terme sadržavale su i ostale dijelove termi kao što su to npr. imale i već navedene Karakaline terme, *caldarium*, tepidarium, *frigadarium*, *palestru*, *apodyterium*, *uncutarium* i *sudatorium* koje u korištenom izvoru nisu detaljno razrađeni, a ostalih izvora o navedenim termama nedostaje ili nisu dostupni. Posljednji lokalitet u pokrajini Lazio je Villa Adriana.

Gradnja **Ville Adriane** u mjestu Tivoli nedaleko od Rima započela oko 117. godine za vrijeme vladavine cara Hadrijana. Mjesto gradnje, na povišenom, panoramskom položaju u blizini Rima, na zaravni između dvaju pritoka rijeke Aniene, bogato sedrenim stijinama, vodom i vegetacijom potaknulo je Cara da izgradi vilu na navedenom mjestu. Vila se prostire na oko 120 hektara zemljane površine podijeljenih u četiri jezgre na kojima se nalazi oko 30 monumentalnih građevina koje kombiniraju egipatske, grčke i rimske arhitektonske elemente. Zgrade su okružene vrtovima i parkovima u kojima su se nalazili bazeni i fontane. Osim palača u sklopu vile nalazili su se hramovi, knjižnice i termalne kupke. Hadrijan je pridavao veliku pažnju estetici tako da su se svugdje nalazili kipovi, mozaici, freske i slično. Nakon pada Rimskog Carstva vila je pretrpjela mnoga oštećenja i pljačkanja te se kamenje koristilo za gradnju drugih građevina. Tek krajem 19. stoljeća počelo je postupno obnavljanje vile koje se nastavilo sve do današnjih dana.¹⁰⁰ Danas ju je moguće posjetiti te se uz to u vili organiziraju razni događaji i radionice. Nakon pokrajine Lazio turisti nastavljaju put Kampanije.

5.1.4. Kampanija

U pokrajini Kampaniji turisti će najprije posjetiti mjesto Capua. **Amfiteatar u Capui**, nakon Koloseuma, drugi je najveći amfiteatar u Italiji. Izgrađen je tijekom I. stoljeća prije Krista. Eliptične je strukture, sastoji se od četiri kata, ukupne visine 46 metara. Donje dvije etaže sastojale su se od 80 sedrenih lukova, a ukrašavale su skulpture rimskih božanstava kao što su to primjerice skulpture Minerve, Venere, Diane i slično, a pretpostavlja se da su štatile grad i sam amfiteatar od ulaza zlih sila.

⁹⁹ Calcani,., Meucci, C. (2002.) *Tra Damasco e Roma*. L'architettura di Apollodoro nella cultura classica: Damask: Nacionalni arheološki muzej, str. 94.

¹⁰⁰ Villa Adriana (Tivoli), dostupno na <http://www.unesco.it/it/PatrimonioMondiale/Detail/132> (6. svibnja 2019.)

Arena je sastavljena od drvenih dasaka koje su bile prekrivene pijeskom. U ostalim elementima sličan je Koloseumu pa se pretpostavlja da je upravo amfiteatar u Capui, Vespazijanu bio uzor pri izgradnji Koloseuma, ali dakako da ga se izgradi dvostruko većeg jer za razliku od Koloseuma, amfiteatar u Capui je mogao primiti 47 426 gledatelja što je manji broj od ukupnog broja gledatelja u Koloseumu.¹⁰¹ Nakon Capue kreće se na put za Pompeje.

Pompeji su antički grad koji je 79.¹⁰² godine potpuno razoren nakon erupcije vulkana Vezuva koji se nalazi u pokrajini Kampaniji na jugu Italije. Postoje različite teorije o samom nastanku grada pri čemu su u gradu prije Rimljana obitavali drevni Grci i Etrušćani. Pretpostavlja se da su Pompeji pod vlast Rimljana došli između 343. i 290 godine pr. Kr.¹⁰³ u sklopu Rimske Republike pod čijom su vlašću bili sve do 80. pr. Kr.¹⁰⁴ godine kada je vojska pod vodstvom Lucija Kornelija Sule okupirala grad i proglasila ga kolonijom protiv koje su se građani pobunili. Nakon odbitka kolonije, grad se počeo bogatiti, a najviše se obogatio u doba vladavina careva Augusta i Tiberija, u razdoblju od 27. godine prije Krista do 37.¹⁰⁵ godine nakon Krista. Nakon strahovitog potresa, grad više nije obnovljen, a arheološka istraživanja započela su u XVIII. stoljeću. Valja napomenuti da Pompeji nisu jedan arheološki lokalitet već jedan čitav grad, a Giuseppe Fiorelli podijelio ga je na četvrti. U ovom radu teško je spomenuti sve lokalitete koji se nalaze u gradu pa će se iz svake četvrti spomenuti po jedan ili dva lokaliteta kako bi se dobio uvid što očekivati od posjeta ovome drevnom gradu. Naravno da turisti koji posjete Pompeji neće vidjeti samo navedene spomenike već će vidjeti i druge zanimljivosti.

U prvj četvrti se između ostalih rimskih domusa iliti kuća, nalazi Kuća Harfiste (*Casa del Citarsita*) koja je jedna od najvećih u gradu, proteže se na 2700 četvornih metara. Izgrađena je u I. stoljeću prije Krista te je pripadala obitelji Porpidi što dokazuju ostaci grafita koji su pronađeni u kući.¹⁰⁶ Oko središnjeg peristila nalazile su se brončane skulpture divljih svinja koje napadaju dva psa, skulpture jelena i zmija koje su okruživale fontanu, a središtu peristila nalazio se i bazen. Taverna gladijatora (*Osteria del Gladiatore*) sljedeći je lokalitet koji će se spomenuti kao dio prve četvrti.

¹⁰¹ Bomgardner, D.L. (2001) *The Story of the Roman Amphitheatre*. London and New York: Routledge, str. 90. i 95.

¹⁰² Soprintendenza Pompei (2015.) *Guida agli scavi di Pompei*. Pompei: Soprintendenza Pompei str. 9.

¹⁰³ Isto, str. 8.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Isto, str. 14.

Ime duguje statui gladijatora koja je tijekom iskopavanja pronađena u kući. Zgrada je imala pristup vinogradu u kojeg se ulazilo preko natkrivenog podruma. Vinograd je ponovno zasađen 2005. godine. U jednoj od prostorija nalazila se peć koja se koristila za proizvodnju vaza i uljanica.¹⁰⁷ U drugoj četvrti nalazi se amfiteatar koji je jedan od najstarijih koje rimski svijet poznaje, a izgrađen je oko 70. godine na inicijativu Caius Quinctius Valgusa i Marcusa Porcius. Mogao je prihvatiti oko 20.000 gledatelja, a osim samih mještana, događaje su pratili i stanovnici susjednih mjesta.¹⁰⁸ Nastavno na amfiteatar, u drugoj četvrti nalazila se i dvorana za vježbanje tzv. *La palestra Grande*, koje je tijekom I. stoljeća bilo mjesto za tjelesni i mentalni odgoj mladih građana. Dvorana je okružena visokim zidom s bedemima, a u dvoranu se moglo ući kroz deset vrata. S tri strane unutarnjeg dvorišta bile su zasađene platane od kojih su danas vidljivi samo odjeci korijena, dok se na zidovima nalaze ostaci grafita.¹⁰⁹ U trećoj četvrti nalazi se nekropola *Porta Nola* od kojih su poznate samo četiri grobnice, a jedna od njih pripada Marcus Obellius Firmusu, jednom od bogatijih i važnijih gradskih službenika tzv. Magistrata u Pompejima. Kao dio Porta Nole nalazile su se zidine te vrata u kojima je izrezbarena glava božice Minerve koja su imala svrhu zaštititi ulaz u grad.¹¹⁰ I u ovoj četvrti nalaze se ostaci rimskih domusa kao i u ostalim četvrtima. Za četvrtu četvrt lokaliteti nisu navedeni.

U petoj četvrti nalazi se Kasarna gladijatora (*Caserma dei Gladiatori*) koju su gladijatori koristili za vježbanje. U zgradi su pronađene i freske koje ih prikazuju. Iako se i dalje naziva Kasarna gladijatora, ona je nakon potresa 62. godine prenamijenjena u privatnu kuću. Kasarna se sastoji od peristila s 24 stupova, na južnoj strani nalazile su se prostorije čiji su zidovi ukrašeni freskama koje prikazuju scene iz lova te iz mitologije.¹¹¹ Za šestu četvrt spomenut će se *Thermopolium*, preteča današnjih restorana tzv. rimski restoran u sklopu kojeg su prodavači odnosno obrtnici i živjeli. Iako se možda misli da su na takva mjesta zalazili pripadnici više klase, upravo suprotno, *Thermopolium* su radije koristili pripadnici niže klase.¹¹² U sedmoj četvrti nalazile su se *Terme Suburbane* koje su bile u privatnom vlasništvu te su na zidovima pronađene slike erotskih predmeta koje ukazuju na ilegalne radnje poput prostitucije

¹⁰⁷ Soprintendenza Pompei (2015.) *Guida agli scavi di Pompei*. Pompei: Soprintendenza Pompei, str. 26

¹⁰⁸ Isto, str. 34.

¹⁰⁹ Isto, str. 35.

¹¹⁰ Isto, str. 44. i 45.

¹¹¹ Isto, str. 48.

¹¹² Isto, str. 60.

koje su se odvijale u termama koje su bile u privatnom vlasništvu. Mozaik koji se nalazi u prostoriji koje su bile predviđene za hladne kupke predstavlja Marsa, rimskog boga rata.¹¹³ Također, u sedmoj četvrti nalaze se i ostaci foruma koji predstavlja centar života građana u rimskom razdoblju. Popločen je sedrenim pločama, ali se danas sve ploče ne nalaze na istome mjestu gdje su se nekada nalazile. Na forumu su se nalazile zgrade rimskih vlasti, svetište boga Apolona te Jupiterov hram.¹¹⁴ Za osmu četvrt navest će se malo rimsko kazalište Odeion. Kazalište je izgrađeno oko 79. godine prije Krista, a za njegovu izgradnju zaslužna su dva lokalna suca, Marcus Porcius i Caius Quinctius Valgus. Kazalište je bilo ukrašeno polikromnim mramorom te velikim muškim skulpturama tzv. telamonima. Također, radi bolje akustike, kazalište je bilo u cijelosti prekriveno krovom, a na vanjskim zidovima nalaze se grafiti gledatelja, koji su za poneke predstave dolazili i iz vrlo udaljenih mjesta.¹¹⁵ U posljednjoj devetoj četvrti, također se nalazi jedan od većih rimskih domusa u Pompejima, kuća Obellia Firma (Casa di Obellio Firmo). Obellio Firmo bio je jedan od onih koji je vodio jednu od važnijih uloga u vođenju političkog života grada. Kuća se sastoji od dva atrija i dva peristila, a unutrašnjosti se nalazio mramorni namještaj.¹¹⁶ Danas se Pompeji nalaze na UNESCO-voj listi svjetske baštine i jedni su od turističkih atrakcija. U Kampaniji će turisti još posjetiti otok Capri na kojemu se nalaze ostatci nekoliko rimskih vila.

Vila Jovis nalazi se na otoku Capri u Italiji. Pretpostavlja se da je izgrađena između 26. i 27. godine nakon Krista, u vrijeme kada se Tiberije zbog prijetnji i straha za vlastitu sigurnost doselio na otok. Vila je prvi otkrio švicarski arheolog Klement Krause, a izgrađena je na litici 300 metara iznad mora, koja se često naziva *Tiberijev skok* s koje je prema legendi Tiberije svoje neprijatelje baca u more. Pozicija ima savršenu orijentaciju istok–zapad, što se podudara s Tiberijevom strasti za astronomijom. Vila zauzima površinu od 7000 m² te je originalno imala osam katova od kojih je većina danas uništena te je nevidljiva. Danas je vidljiva cisterna koja je opskrbljivala cijelu vilu, četiri sobe, dvije veće trokutastog oblika i dvije manje te veliki hodnik. Na zidovima se nalaze tragovi mramornih oblika, dok je u hodniku pronađen mali dio crno bijelog mozaika. Neki od izvora spominju kako se u vili nalazio i svjetionik no prema Krausu on je bio premali da bi se primijetio sa svih strana obale pa je prema

¹¹³ Soprintendenza Pompei (2015.) *Guida agli scavi di Pompei*. Pompei: Soprintendenza Pompei., str. 80.

¹¹⁴ Isto, str. 84.

¹¹⁵ Isto, str. 115.

¹¹⁶ Isto, str. 124

njemu to bio samo jedan dio vile kvadratnog oblika s kojeg su se slali optički signali kojima je Tiberije vladao Kampanijom i živo svoju strast za astronomijom.¹¹⁷ Dok je vila Jovis bila rezidencija cara Tiberija, dvije rezidencije cara Augusta transformirane su u XIX. stoljeću za vrijeme bitki između Engleske i Francuske koji su se borili za zauzimanje otoka. Prva od njih je **vila Demacuta** koja je bila rezidencija cara Augusta, ona je u XIX. stoljeću pretvorena u vojni poligon, a transformirajući vilu u vojni poligon, radnici su rimske ostatke prodali ili jednostavno uništili. Druga vila je **vila Mare**, koja je pretvorena u oružarnicu.¹¹⁸ Bez obzira na preinake na vilama se mogu uočiti temelji gradnje rimskih vila s velikim hodnikom, nekoliko spavaonica i prostorom za primanja.

Prije posljednje destinacije, Catanie, turisti mogu posjetiti Lecce u pokrajini Apuliji. U Lecceu se nalaze ostaci rimskog kazališta. **Rimsko kazalište u Lecceu** nalazi se u centru starog grada te vjerojatno datira iz vremena cara Augusta. Iz nepoznatih razloga bilo je zatrpano sve do 1929. godine kada su tijekom radova u vrtovima dviju gradskih palača pronađeni njegovi temelji. Njegova arena je promjera 19 metara, a gledalište je podijeljeno na šest dijelova koje je moglo primiti oko pet tisuća gledatelja koji su pratili predstave komedije i tragedije koje su se održavale u kazalištu. U podnožju se nalaze tri velike kamene stepenice koje su zasigurno bile rezervirane za predstavnike gradskih vlasti. Kazalište je u krugu bilo ukrašeno statuama od kojih su neke na istom mjestu ostale do danas, dok se ostale nalaze u muzeju „Sigismondo Castromediano“.¹¹⁹ Danas kazalište služi kao pozornica za razne događaje kao i jedno od turističkih odredišta u gradu. Posljednja destinacija je Sicilija gdje će turisti posjetiti arheološke lokalitete u Cataniji.

5.1.5. Catania

Rimsko kazalište u Cataniji, smješteno u povijesnom središtu grada, današnjim izgledom datira iz II. stoljeća kada je Catanijom vladala dinastija Antonina. Sastoji se od složene scene s ukrašenim mramornim stupovima čija je upotreba posebno zanimljiva arheolozima. Orkestra je promjera oko 22 metra često je bila poplavljena zbog izvorišta izvorske vode te je zbog vode više puta oštećivana i

¹¹⁷ De Franceschini, M., Veneziano, G.(2013) Archaeoastronomy in Roman Imperial villas: Villa Jovis in Capri. U: *Atti del 15° seminario di Archeoastronomia ALSSA Genova*, 13-14 aprile, str. 16.-25.

¹¹⁸ Federico E., Belli, R. i Giardino, C. (2016) *Guide to the ancient monuments to the island of Capri*. Capri: Azienda autonoma di cura, soggiorno e turismo of the Island of Capri., str. 11. i 18.

¹¹⁹ Il Teatro Romano, dostupno na <http://www.leccenelsalento.it/teatro-romano/> (10. svibnja 2019.)

rekonstruirana. U kazalištu je postojao dvadeset i jedan niz sjedala razgraničenih s osam stubišta te troja vrata kroz koja su glumci ulazili na pozornicu.¹²⁰ U blizini teatra, u srcu starog grada nalaze se ostaci **forum romanum**. Vrijeme gradnje foruma je nepoznato, no pretpostavlja se da datira iz Augustovog doba. Također, u Cataniji nalaze se i **Terme Achilanne** jedne od najznačajnijih rimskih spomenika u Cataniji. Terme je u 18. stoljeću otkrio Ignazio Paternò Castello, princ od Biscara nakon snažnog potresa koji je pogodio Cataniju 1693. godine nakon čega su terme bile zatrpane zemljom. Danas je moguće posjetiti dio građevine koji se sastoji od središnje dvorane s pravokutnim planom s četiri stupa na kojima su postavljeni svodovi. U središtu ovog prostora nalazi se bazen koji je izvorno bio prekriven mramorom, kao i mramorne ploče s fragmentima prema kojima je oblikovan pod dvorane.¹²¹ Dio građevine koju je danas moguće posjetiti prenamijenjen je u muzej u kojima se također održavaju razni događaji i edukacije koje bi zasigurno bile zanimljive posjetiteljima na rutama.

5.2. Vinske regije u Italiji

Ruta Iter Vitis prostire se kroz cijelu Italiju, u ovom će se poglavlju predstaviti vinske regije u talijanskim pokrajinama gdje se nalaze arheološki lokaliteti predviđeni da budu na Ruti. Započet će se sa regijom Lombardija koja je susjedna regiji Veneto gdje se nalaze arheološki lokaliteti u Veroni jer se vinske regije u Veroni ne nalaze na navedenoj Ruti. Predstavljanje vinskih regija završit će se s vinskim regijama Sicilije.

5.2.1. Lombardija

Lombardija je susjedna pokrajina regiji Veneto gdje je smještena Verona sa svojim arheološkim lokalitetima, a od vinskih regija koje se nalaze u sklopu Iter Vitis rute nalazi se Brescia. U Bresci se može posjetiti vinograd koji je jedan od najvećih urbanih vinograda na svijetu, a nalazi se u blizini povijesne jezgre. U navedenoj regiji

¹²⁰Teatro romano di Catania, dostupno na <http://www.museionline.info/catania-musei-e-monumenti/teatro-romano-catania> (6. svibnja 2019.)

¹²¹ Le Terme Achilliane, dostupno na <https://www.museodiocesano-catania.com/page/it-IT/5/le-terme-achilliane> (6. svibnja 2019.)

uzgaja se sorta Invernenga, autohtona sorta bijelog grožđa u Bresci, a osim nje uzgajaju se i druge sorte kao što je primjerice Marzemino, sorta crnog vina.¹²² Nakon Veneta turisti nastavljaju put prema ostalim regijama. Gledajući navedene arheološke lokalitete sljedeća regija je Umbrija no turisti će se najprije zaustaviti u Toskani i degustirati toskanska vina. Jedna od regija u Toskani je Senarum Vinea, vinski grad u pokrajini Toskani koji je nastao kao rezultat krajobrazne i ekološke obnove Siene kroz oporavak povijesnih kultivara i sustava uzgoja koji ih karakteriziraju. Najpoznatije sorte su Gorgottesco, Procanico i Mammolo. Gorgottesco i Mammolo spadaju u sorte crnih vina, dok je Procanico sorta bijelog vina.¹²³ Nakon Toskane kreće se u Umbriju, a nakon Umbrije u pokrajinu Lazio.

5.2.2. Umbrija i Lazio

U Umbriji jedno od značajnih područja je Orvieto kod kojeg je proizvodnja vina poznata još od drevnih Etruščana, čiju su potom tradiciju nastavili Rimljani i ostali narodi. Najpoznatija vina navedenog područja su Trebbiano, Procanico i Grechetto koje spadaju u sorte bijelih vina. Drugo područje je Montefalco koje je poznato po sorti crnog vina Sagrantino koja se uzgaja samo u Umbriji.¹²⁴ U samom gradu Rimu mogu se posjetiti vinogradi u Trinita dei Monti koji se nalaze u sklopu vrtova samostana Presvetog Srca Trinità dei Monti. Na navedenom su se području u antici nalazili vrtovi *Luculliani*, poznatog rimskog generala Lukula Licinija Lukula Pontskog. U pokrajini Lazio gdje se nalazi sam Rim nalazi se vinska cesta pod nazivom Putevi u Teverini, a obuhvaćaju mjesta: Teverina, Lubriano, Bagnoregio, Celleno i Graffignano. Teverina i Bagnoregio također su dio drugog itinerara Alta Tuscia, ali ona nije dio Iter Vitis pa se u ovom radu neće objašnjavati. Mnogi dokumenti pronađeni na navedenom području potvrđuju razvoj poljoprivrede i vinogradarstva još od antičkog doba.¹²⁵ U Teverini se nalazi Muzej vina, znanosti, hrane i agrikulture koji bi mogao biti zanimljiv

¹²² Brescia, the largest urban vineyard in the world, dostupno na <http://itervitis.eu/en/brescia/> (15. svibnja 2019.)

¹²³ Senarum Vinea, le vigne storiche di Siena, dostupno na http://www.cittadelvino.it/progetto_attivita.php?id=Nw== (15. svibnja 2019.)

¹²⁴ The Media Valle of the Tiber, a hinge and border between Etruscans and Umbrians, dostupno na <http://itervitis.eu/en/la-media-valle-del-tevere-cerniera-e-frontiera-fra-etruschi-e-umbri/> (15. svibnja 2019.)

¹²⁵ Paths in Teverina (Lazio), dostupno na <http://itervitis.eu/en/castiglione-in-teverina-lazio/> (15. svibnja 2019.)

turistima na navedenoj vinskoj cesti. Nakon Lazia sljedeće vinske regije nalaze se u pokrajini Kampaniji.

5.2.3. Kampanija

Prva vinska regija u Kampaniji je Irpinia. Irpinia je povijesna regija u južnoj Italiji, u pokrajini Kampaniji. Jedinstvena je zbog svog položaja budući da je okružena planinama, brežuljcima, ravnicama i ispresječenim vodenim tokovima što rezultira raznolikom vegetacijom zahvaljujući kratkim i snježnim zimama te dugim i ne previše vrućim ljetima. Tradicija proizvodnje vina na navedenom području opisana je u već Plinija, Columella i Strabone. Kao najpoznatiji proizvođači vina na navedenom području spominju se farma *Feudi di San Gregorio* koja svoje vina također izvozi u ostale dijelove zemlje. Njihova vizija je povezivanje vina sa stvaranjem umjetničkih djela tj. stvaranje vina ima isti kreativni proces kao i stvaranje umjetničkog djela. Obitelj proizvodi različite sorte vina a između ostalih to su: Taurasi, Serpico, Sirico, crvena vina s različitim voćnim aromama. Jedino bijelo vino je Campanaro koje je pomiješano s voćnim i cvjetnim aromama. Za sebe kažu da je njihov podrum više od doma i vina, za njih je to mjesto znanja, tradicije, strasti i veze s teritorijem koje s ponosom prenose posjetiteljima. Svojim posjetiteljima nude vođene ture po vinogradima u sklopu kojih se nalaze vrtovi cvijeća i aromatičnog bilja pa se prema tome ne treba čuditi što su okusi vina pomiješani različitim aromama. Nadalje, u svojem podrumu posjetitelje nastoje provesti kroz sve faze proizvodnje vina koje završava samom degustacijom.¹²⁶ Kako bi se navelo gore navedene podatke korištena je njihova internetska stranica koja je u skladu s modernim trendovima u tehnologiji budući da koristi različite animacije, nije statična te nudi mogućnost online kupovine vina.

U istoj regiji Kampaniji nalaze se Pompeji koji osim antičkih lokaliteta u svojoj ponudi imaju i razgledavanje vinograde. U opisivanju Pompeja navedeno je kako su se uz primjerice Tavernu gladijatora nalazili vinogradi koji su uništeni u erupciji vulkana, ali su 2005. ponovno zasađeni. Osim Taverne, studije su pokazale i prisutnost vinograda koji su se nalazili u sklopu amfiteatra. Pri ponovnom zasađivanju vinograda vodilo se računa o izboru sorti koji je utvrđen ampelografskim istraživanjem, a ampelografija je „*grana vinogradarstva koja se bavi opisom, sistematizacijom i*

¹²⁶ Feudi di San Giorgio, dostupno na <https://www.feudi.it/> (15. svibnja 2019.)

istraživanjem biljnih vrsta iz porodice vinovih loza i njihovih sorti".¹²⁷ Analizom grozdova koji su ostali sačuvani na freskama ponovno su zasađene dvije vrste vinove loze: Sciascinoso i Piediroso. Za proizvodnju vina u Pompejima zadužena je obitelj Mastroberardino s vinima koje nose naziv Villa dei Misteri čije ime duguje jednoj od ostataka domusa.¹²⁸ Njihova internetska stranica je također interaktivna te je raspoloživa na talijanskom i engleskom jeziku pa se posjetitelji prije putovanja mogu lako informirati o posjetu. U Lecceu se ne nalaze vinske regije koje se nalaze na Ruti, ali kako će iz Napolija turisti zrakoplovom otputovati do mjesta, neće se predstavljati vinske regije susjednih pokrajina.

5.2.4. Sicilija

Sicilija obuhvaća više vinskih regija te su sicilijanski vinari i udruženja vinskih udruga najviše zaslužni za osnivanje lter Vitis rute. Ipak, u ovom će se djelu navesti samo dvije vinske regije kako bi turisti stigli posjetiti ostale destinacije i baviti se ostalim aktivnostima koje će biti navedene u nastavku. Prva vinska regija je Favignana koja se nalazi na najvećem otoku koji je u sastavu arhipelaga Egadi. Na Favignani se nalaze vinogradi obitelji Firriato na samo nekoliko koraka od mora koje ima veliku ulogu u formiranju svojstava grožđa na koje potom utječu i svojstva vina. Firriato u svojoj ponudi ima hotele i restorane gdje gosti mogu noćiti te doživjeti svoju vinsku avanturu degustacijom vina i vođenom turama po vinogradima. Sljedeći lokalitet na Siciliji je Salina poznata po vinogradima grožđa malvazije, odnosno posebne sorte Lipari Doc koje je jedno od najstarijih vina na Siciliji, a karakterizira ga miris aromatičnih bilja i zrelih marelica.¹²⁹ Salina bi ujedno mogla biti i posljednja destinacija na ruti ukoliko bi obilazak rute bi po redu tj. da se najprije posjete Rumunjska, Bugarska, Srbija i Hrvatska te potom Italija kao nova dionica. No, ne mora se posjetiti posljednja jer svaki turist može odrediti svoj ritam i tempo putovanja, a u posljednjem poglavlju će biti samo jedan od prijedloga.

¹²⁷ Ampelografija, dostupno na <https://www.hrleksikon.info/definicija/ampelografija.html> (15. svibnja 2019.)

¹²⁸ Pompeii, the historic places of wine (Campania) <http://itervitis.eu/en/pompei-i-luoghi-storici-del-vino-campania/> (15. svibnja 2019.)

¹²⁹ Salina, the charm of the sea and the land, dostupno na <http://itervitis.eu/en/salina-il-fascino-del-mare-e-della-terra/> (15. svibnja 2019.)

5.3. Uslužni sadržaji Rute

Uslužni sadržaji obuhvaćaju ugostiteljske objekte, smještajne kapacitete, turističke agencije te sve druge vrste usluga koje bi oplemenjivale Rutu. Za Rumunjsku, Bugarsku, Srbiju i Hrvatsku, u brošuri *The Roman Emperors and Danube Wine Rout for you* i *Putevi Rimskih careva i Dunavski put vina* navedeni su već sadržaji koji su uključeni na Rutu, dok je za Italiju autorica sama osmislila koji bi to sadržaji bili. Sadržaj će biti prikazani tablično. Započet će se s Rumunjskom (tablica 1).

Tablica 1. Uslužni sadržaji u Rumunjskoj

UGOSTITELJSKI OBJEKTI	SMJEŠTAJNI KAPACITETI	TUOPERATORI
La Maison de Caroline (Alba Iulia)	Hotel Medieval (Alba Iulia)	Invitation Romania
Preciosa (Alba Iulia)	La Maison de Caroline (Alba Iulia)	Danubius
Gothic (Alba Iulia)	Vila Preciosa (Alba Iulia)	Dodo Travel
Hanul Manuc (Bukurešt)	Marylou Pension (Alba Iulia)	Prestige Tours
Caru cu Bere (Bukurešt)	Vila Apulum (Alba Iulia)	Wanderlust
Hanul Berarilor (Str. Ponenaru Bordea)	Orhideea Residence (Alba Iulia)	
Beraria (Bukurešt)	Hotel Cismigiu (Bukurešt)	
Pensiunea Damiro (Orsova, Mehedinti)	RembrandT Hotel (Bukurešt)	
Restoran Club G (Drobeta Turnu Severin)	Radisson Blu Hotel (Bukurešt)	
Restoran 16,50 (Drobeta- Turnu Severin)	Hotel Apolodor (Orsova)	

Restoran MARCO Polo (Constanta)	Hotel Club G (Drobeta Turnu Severin)	
Restoran Cafe d'Art (Constanta)	Hotel Continental (Drobeta Turnu Severin)	
Restoran Pizzico (Constanta)	Pensiunea turistica Sarmis (Sarmizgetusa)	
	Pensiunea Dacica (Huneodara)	
	Hotel Delta (Tulcea)	
	Hotel Europolis (Tulcea)	

Izvor: Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 44.-46., 63.-65.; Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 31.

U Rumunjskoj se nudi 16 smještajnih kapaciteta, 13 ugostiteljskih objekata, dok Rutu prodaju pet turoperatora. Iz tablice se može uočiti kako su sva mjesta podjednako zastupljena bilo da se radi o smještajnim ili ugostiteljskim objektima. U nastavku se će se prikazati isto za Bugarsku (tablica 2).

Tablica 2. Uslužni sadržaji u Bugarskoj

UGOSTITELJSKI OBJEKTI	SMJEŠTAJNI KAPACITETI	TUROPERATORI
Madona Tavern Belogradchik (belogradchik)	Hotel Skalite (Belogradchik)	Nik Travel
Restoran Mislen kamak Belogradchik (Belogradchik)	Family Hotel Madona (Belogradchik)	Raul Travel
Markashnitsa Mehana Belogradchik)	Madona Inn Falkovets (Belogradchik)	Odysseia In
Han Madona Inn Falkovets (Falkovets)	Hotel Anna Kristina (Vidin)	Bohemia
Restoran Svistov (Svishtov)	Family Hotl Nove (Svishtov)	Salvinia

Restoran Svoboda (Svishtov)	Guest house Pri popa (Svishtov)	
Restoran Mirazh (Svishtov)	Manastira Hotel Complex (Svishtov)	
Restoran Lovna hizha (Svishtov)		
Leventa Complex Russe (Russe)		
Restoran Chiflika Russe (Russe)		
Mehana Bolyari Russe (Russe)		
Mehana 6 bes 10 (Russe)		
Restoran Humbata Silistra (Silistra)		
Restoran Silistra (Silistra)		
Restoran Danube pearl (Silistra)		
Restoran Navesa Pleven (Pleven)		
Restoran Sezoni Pleven (Pleven)		
Restoran Lovna Sresta Pleven (Pleven)		
Restoran Kosharite Pleven (Pleven)		

Izvor: Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 44.-46., 63.-65.; Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: simbol, str. 31.

U Bugarskoj se za razliku od Rumunjske nalazi nešto više ugostiteljskih objekata, njih 19, tri objekta više negoli u Rumunjskoj, ali se u odnosu na ugostiteljske

objekte, u Bugarskoj nalazi manje smještajnih objekata negoli u Rumunjskoj. U Bugarskoj se nalazi sedam smještajnih objekata, dok Rutu prodaje pet turoperatora. Slijede rezultati za Srbiju (tablica 3).

Tablica 3. Uslužni sadržaji Srbije

UGOSTITELJSKI OBJEKTI	SMJEŠTAJNI KAPACITETI	TUROPERATORI
Restoran Carda aqua doria (Novi Sad)	Allure Nougat Hotel by Karisma (Novi Sad)	Panacomp Wonderland Travel
Vinoteka Svet Djordje (Negotin)	Bermet Villa (Sremski Karlovci)	Lufthansa City Center Glob Metropolitan Tours
Restoran Bermet Villa (Sremski Karlovci)	Hotel Borsko Jezero (Bor)	Balkan Expert
Restoran Zlatni Bokal (Beograd)	Hotel Aquastar Danube (Kladovo)	Robinson Adventure Team
Restorani Sunce, Znak i Kolarac (Beograd)	Hotel Astoria Beograd (Beograd)	Megelan Corporation
	Hotel Prag Beograd (Beograd)	
	Hotel M Beograd (Beograd)	

Izvor: Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 44.-46., 63.-65.; Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 31.

Budući da je Srbija manja od prethodno navedenih država, u njoj se nudi i manji broj smještajnih i ugostiteljskih objekata. Srbija nudi pet ugostiteljskih objekata, šest smještajnih, dok Rutu prodaje čak pet turoperatora. Posljednja država u kojoj već postoji dionica je Hrvatska te će njezini sadržaji biti prikazani u tablici 4.

Tablica 4. Uslužni sadržaji u Hrvatskoj

UGOSTITELJSKI OBJEKTI	SMJEŠTAJNI KAPACITETI	TUROPERATORI
Vinarija Zdjelarević d.o.o. (Brodski Stupnik)	Hotel Bastion (Zadar)	Atlas
Restoran Šestinski Iagvić (Zagreb)	Art Hotel Kalelarga (Zadar)	Ban Tours
Restoran Vinodol (Zagreb)	Hotel Donat (Zadar)	Globtour Event
Restoran Kadena (Split)	Hotel Mediteran (Zadar)	Ibus
Restoran Klarisa (Dubrovnik)	Hotel Atrium (Split)	Scrinium
Esculap-teo d.o.o. (Dubrovnik)	Hotel Luxe (Split)	
Kod Ruže (Osijek)	Hotel As (Split)	
Slavonska kuća (Osijek)	Hotel Kazbek (Dubrovnik)	
National Restoran (Osijek)	Hotel More (Dubrovnik)	
Restoran Alas (Osijek)	Hotel Lero (Dubrovnik)	
Rustika (Osijek)	Hotel Ivka (Dubrovnik)	
Lipov hlad (Osijek)	Hotel Osijek (Osijek)	
Kopika (Osijek)	Hotel Silver (Osijek)	
Zoo Hotel Restoran (Osijek)	Hotel Drava (Osijek)	
Iločki podrumi (Ilok)	Hotel Central (Osijek)	

Hotel Dunav (Ilok)	Hotel Lav (Vukovar)	
	Hotel Dunav (Ilok)	

Izvor: Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 44.-46., 63.-65.; Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: cimbol, str. 31.

U Hrvatskoj se nalazi 16 ugostiteljskih objekata, 17 smještajnih objekata te 5 turoperatora. Iz tablice se može uočiti da nedostaju objekti i turoperatora u Istri. Autorica predlaže da u Istri to budu hotel Amfiteatar i hotel Park Plaza u Puli, San Servolo Restort & Beer Spa u Bujama tako da turisti nakon Pule i Brijuna prema putu za Italiju mogu uz put posjetiti vinograde na području Bujštine te degustirati momjanski muškat koji je u Bruxellesu osvojio prestižno priznanje European Iter Vitis Awards pa već u Bujama turisti mogu započeti s posjećivanjem Iter Vitis rute koju će nastaviti posjetiti u sklopu Rute rimskih careva u Italiji. Nadalje, od ugostiteljskih objekata predlaže se pizzerija Jupiter, Ribarska koliba, Konoba Feral i restoran Plavi u Fažani tako da turisti mogu u Fažani nešto pojesti prije ili poslije posjeta Brijuna. Također u Bujama se od ugostiteljskih objekata predlaže Restoran Stari kaštel. Za turoperatora predlaže se Uniline kao vodeća destinacijska menadžment kompanija u Hrvatskoj, sa sjedištem upravo u Puli te uz svoje razne usluge koje nudi, u turističke ponude posebnih interesa može uključiti upravo Rutu rimskih careva. U nastavku će se predložiti ugostiteljski objekti koji bi bili uključeni na ruti u Italiji. Objekti su izabrani sukladno ocjenama i lokacijama koristeći Booking.com i Tripadvisor (tablica 5).

Tablica 5. Uslužni sadržaji u Italiji

UGOSTITELJSKI OBJEKTI	SMJEŠTAJNI KAPACITETI	TUROPERATORI
Signorvino Verona (Verona)	Hotel Milano & SPA***S (Verona)	The Italian on Tour
La Tradision (Verona)	Hotel Colomba d'Oro (Verona)	Sicily Activities
La Piazzeta (Brescia)	Hotel Vitoria (Brescia)	Welcome Italy

L'Oro di Siena (Siena)	Siena appartamento (Siena)	That's Italy
Bibenda (Asiz)	Grand hotel (Asiz)	Massary Travel
Umbro (Perugia)	Hotel Hotel Giò Wine e Jazz Area (Perugia)	Imperatore travel world
Locanda del Cantiniere (Gubbio)	Hotel Gattapone (Gubbio)	Grimaldi lines
Duca di Orvieto (Orvieto)	Hotel Palazzo Piccolomini (Orvieto)	
Le Terme del Colosseo (Rim)	Mercure Roma Centro Colosseo (Rim)	
Hostaria Al Gladiatore (Rim)	FH55 Grand Hotel Palatino (Rim)	
Da Fortunato (Rim)	Pantheon Caesar Relais (Rim)	
Lucignolo Risto Wine Bar (Tivoli)	Al Callarello (Rim)	
Moderna Vineria Vigna Re' (Capua)	Cristallo Relais (Tivoli)	
Ristorante president Pomepi (Pompei)	Hotel Fori Imperiali Cavalieri (Rim)	
Blu Marlin Club Restaurant (Irpinia)	Olympus Capua (Capua)	
Ristorante Panorama (Capri)	Hotel del Sole (Pompei)	
L'Ostrica Ubriaca (Lecce)	Grand hotel Irpinia (Irpinia)	
Giardino di Bacco Catania (Catania)	Hotel Weber Ambassador Capri (Capri)	
Trattoria Catania Ruffiana (Catania)	Suite Hotel Santa Chiara (Lecce)	

Didyme Ristorante (Salina)	Baglio Soria (Egadi)	
	Calmoni di Favignana (Egadi)	
	Hotel Centrale Europa (Catania)	
	Liberti hotel (Catania)	
	La Salina Hotel Borgo Di Mare (Salina)	

Izvor: Izrada autorice uz pomoć <https://www.europages.co.uk/> (30. svibnja 2019.)
https://www.booking.com/index.hr.html?aid=397636;label=gog235jc-1DCAEoggl46AdIM1gDaHGIAQGYARC4ARfIAQzYAQPoAQGIAGoAgO4Ao-8wOcFwAIB;sid=ff04d2b9220073ffb433109cdd014477;keep_landing=1&sb_price_type=total& (30. svibnja 2019.) i <https://www.tripadvisor.com/> (30. svibnja 2019.)

Uspoređujući ostale države, autorica je zamislila da se u Italiji nalazi najviše ugostiteljskih i smještajnih objekata, 24 smještajnih i 20 ugostiteljskih objekata budući da je ona najveća od ostalih država te se destinacije nalaze na većoj udaljenosti pa je zbog toga potrebno više objekata. Od turoperatora se navelo njih sedam budući da već neki od prijašnjih turoperatora u ostalim državama u svojoj ponudi mogu imati i rutu za Italiju pa da se ne ponavljaju, ali ipak su navedeni budući da talijanski turooperatori imaju više znanja vezano za same aktivnosti pa mogu pomoći ostalim kolegama. U nastavku će se navesti aktivnosti kojima se turisti mogu baviti na navedenoj Ruti.

5.4. Aktivnosti

Prostor kojim se već proteže Ruta rimskih careva i Dunavski put vina nudi turistima mogućnost različitih aktivnosti koje će se ponuditi i na novoj dionici. Turisti mogu krstariti Dunavom i na taj način obratiti pažnju na floru i faunu, gradove, sela, povijesne građevine, arhitektonska blaga i spomenike iz različitih perspektiva, tj. sa same rijeke. Krstarenjem se najbolje doživljava njegova veličina i snaga. Sljedeća aktivnost je biciklizam jer Dunavska biciklistička staza nudi vizualne doživljaje duž vijugavih obala Dunava. Turisti mogu otkriti prirodne parkove, male gradove, lokalna vina, jela i smještaj u lokalnim smještajnim objektima. Nadalje, turisti se mogu odlučiti za veslanje ili vožnju kanuom što također ima dugu tradiciju na Dunavu. Veslanje se također može kombinirati s biciklizmom tako da se turistima nude kombinirane kajak/kanu i biciklističke ture. Također, turisti mogu pješaćiti regionalnim i lokalnim stazama, a uz pješaćenje se preporučuje kombinacija s biciklizmom ili vožnjom kanua.¹³⁰ Uz navedeno, turistima se nudi obilazak gradova te otkrivanje kulturne ponude, gastronomije i konzumacija ostale turističke infrastrukture.

Što se tiče kulturne baštine, mogu se istraživati tvrđave, muzeji, katedrale, crkve, manastiri i ostala kulturna baština koja otkriva povijest od antičkog Rima, Grka, Tračana i Slavena do Osmanlijskog carstva i Austro-Ugarske.¹³¹ Turistima se omogućava prisustvovanje na mnogobrojnim događajima i festivalima različite tematike. Osim kulturne baštine, turisti mogu uživati i u prirodnoj baštini jer se na području rute nalaze zaštićeni parkovi prirode, nacionalni parkovi i slično. Primjerice, Dunav je prirodno stanište za više od 300 vrsta ptica. U Kopačkom rtu turisti mogu promatrati više od 260 vrsta ptica ili pak 150 zaštićenih vrsta ptica u Rezervatu biosfere Srebarna u Bugarskoj. Uz ptice, turistima mogu biti zanimljive i ribe, odnosno ribolov. Postoji 150 vrsta riba u donjem Podunavlju, a Dunavska delta stanište je 110 vrsta riba od čega sedamdeset i pet vrsta pripada slatkovodnim ribama.¹³² Uz aktivno sudjelovanje duž cijele rute, turisti se mogu odmoriti i opustiti u wellnessu jer dvije tisuće godina duga tradicija terma jamči vrhunsko iskustvo i kvalitetne tretmane. Mnoge rimske terme i dalje su u funkciji (Varaždinske toplice) uz današnje koje su

¹³⁰ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 29.-30.

¹³¹ Isto.

¹³² Isto.

moderno uređene.¹³³ U nastavku će se navesti aktivnosti kojima se turisti mogu baviti na novoj dionici. Aktivnosti se neće puno razlikovati od već postojećih aktivnosti budući da kombiniraju rekreaciju, kulturu, prirodu i gastronomiju, što su i prijedlozi ispitane skupine. U Bresci se turisti mogu orijentirati na upoznavanje gastronomije, degustirati vina i iskušavati lokalne proizvode, ali i posjetiti Capitolij, dio Brescie koji se nalazi na UNESCO-voj listi zaštite kulturne baštine gdje se nalaze ostaci rimskoga grada i kazališta koji nisu zasebno navedeni u opisivanju lokaliteta zbog nedostatka literature. Na Capitoliju se također nalazi jedan od prvih gradskih muzeja koji je otvoren na ovom području.

U regiji Veneto uz posjet Veroni te posjećivanja Arene, rimskog kazališta, arheološkog muzeja koji se nalazi u sklopu kazališta i ostalih znamenitosti grada, kao što su npr. kuće Romea i Julija, protagonista u Shakespeareovom istoimenom romanu, turisti mogu posjetiti Sigurtà Garden Park - Valeggio sul Mincio gdje je moguće biciklom, pješke, električnim automobilom samostalno ili turističkim vlakom u grupi obići cijelo područje te saznati tajne i karakteristike samog vrta. Nadalje, moguće je ploviti ili jedriti na jezeru Garda ili otići na izlete oko jezera, otići na jahanje ili igrati golf. Ljubitelji adrenalina mogu iskušati ili upisati školu slobodnog penjanja. Također, nudi se mogućnost ronjenja ispod jezera ili pak paraglajder s vrha Monte Baldo.¹³⁴ U Areni u Veroni je nezaobilazan Opera Festival koji se održava tijekom ljetnih mjeseci. U Umbriji je moguće slijediti stope sv. Franje ili sv. Klare ili pak zajedno s vodičem Francescom Pierijem biciklom proći kroz cijelu regiju na jednu od tema, od umjetnosti do mirne rijeke, putovanja sa svecima, ili pak vinogradi Montefalca, od Asiza do Spoleta.¹³⁵ Ture se razlikuju ovisno o dužini i teškoći putovanja. Autorica predlaže kako bi se mogla osmisliti jedna rimska biciklistička tura. U Umbriji, turisti mogu saznati nešto više o starim zanatima, izradi keramike, stakla ili obradi drva te se sami iskušati u izradi nekih od predmeta od navedenih materijala. Neizostavan dio u Umbriji je posjet tvornici čokolade i degustacije poznate čokolade Perugina ili pak proći kratak tečaj sommelierstva koji se održava u regiji. Iz Umbrije turisti kreću put Lazija. U regiji Lazio, osim posjete poznatih rimskih lokaliteta, muzeja i ostalih kulturnih znamenitosti

¹³³ Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol, str. 29.-30.

¹³⁴ Activity holidays, dostupno na <http://www.visitgarda.com/en/active-holiday-lake-garda/> (30. svibnja 2019.)

¹³⁵ Our itineraries, dostupno na <https://www.umbriabybike.com/our-bike-itineraries-in-umbria-italy> (30. svibnja 2019.)

zainteresirani mogu upisati gladijatorsku školu koju provodi jedna povijesna udruga. Ljubitelji mode mogu posjetiti četiri glavne rimske ulice s najpoznatijim modnim brandovima, dok vjernici mogu posjetiti Vatikan, poznatu baziliku sv. Petra i Vatikanske muzeje. Nadalje, u sklopu Regionalnog parka Castelli Romani, Vrtova Ninfe ili pak Regionalnog parka prirode Appia Antica, promatrači ptica mogu promatrati ptice tijekom cijele godine. Kao relaksacija od putovanja, hodanja i ostalih aktivnosti, turisti mogu svratiti do Tivolija gdje se nalazi jedno od lječilišta koje kombinira tradiciju s najmodernijim sadržajima.¹³⁶ Sljedeća regija koju će turisti posjetiti je Kampania.

U Kampaniji se nalazi više termalnih lječilišta te se briga za zdrav život može iskombinirati sa konzumacijom kulture, folkloru i gastronomije. Nadalje, na Capriju turisti mogu iskoristiti turističku turu brodom i otići u Plavu špilju koja je caru Tiberiju služila kao privatno kupalište. Također, vezano za cara Tiberija, budući da je on bio pasioniran astronomijom autorica predlaže da se u sklopu vile Jovis organiziraju astronomske večeri ili pak da se u sklopu djela vile stavi teleskop, tako da turiste koje zanima astronomija mogu svoju strast živjeti i tijekom putovanja ili one koje inače ne zanima da isprobaju nešto novo. Nadalje, Capri je poznat po svojim parfemima pa autorica također predlaže da se za turiste osmisli radionica izrade parfema tako da svatko može osmisliti parfem za sebe ili dati jedan sastojak koji će se kombinirati sa sastojcima ostalih posjetitelja Rute pa da se osmisli jedan parfem posjetitelja Rute rimskih careva i vinskih cesta. Nadalje, neizostavan dio Kampanije je posjet Vezuvi čija je erupcija uništila drevni grad Pompeje gdje turisti cijeli dan mogu provesti promatrajući i posjećujući ruševine ili pak provesti dio dana u kupnji u samom gradu. Iz Kampanije odlaze u Lecce. U Lecceu bi uz rimsko kazalište posjetili ostale znamenitosti grada, a mogli bi sudjelovati u izradi suvenira od papira koje je jedno od tradicionalnih obrta u ovom mjestu.

Posljednja regija koju će turisti posjetiti je Sicilija. Nakon što su posjetili Vezuv, turisti mogu posjetiti vulkan Etnu u čijoj se okolini nalaze trekking staze i staze za jahanje. Također, tu se nalaze mnoge vrste životinja te je i to jedno od mjesta za promatranje ptica. Također, na obali, moguće se baviti raznim sportovima na vodi, a u gradu se upoznavati s kulturom Sicilije kroz spomenike i gastronomiju. Autorica predlaže da se u svim regijama u sklopu arheoloških lokaliteta organiziraju razne radionice na temu Rimskog Carstva vezano za njihovu gastronomiju, način odijevanja,

¹³⁶ Lazio, dostupno na http://www.italia.it/en/discover-italy/lazio.html?no_cache=1&h=lazio (30. svibnja 2019.)

neke njihove običaje i slično. Budući da su ispitanici naveli da bi se na ruti upoznavali s domaćim Talijanima i učili jezik, autorica predlaže da se u sklopu lokaliteta organiziraju radionice učenja jezika tako da se pripremi jedan dio koji će podsjećati na izgled prostorije jednog rimskog domusa te da su nastavnici odjeveni u rimsku uniformu, tako bi se posjetitelji vratili u rimsko doba i uz put učili jezik. Isto tako moguće je organizirati stroytelling vođenje po gradovima. Uglavnom na navedenoj Ruti nude se ili bi se nudile različite aktivnosti gdje bi svatko od posjetitelja duž cijele Rute pronašao nešto za sebe što se i podudara s motivacijama i karakteristikama tržišnog segmenata navedenima u prvom poglavlju.

5.5. Događanja

Duž postojeće rute održavaju se događanja kroz cijelu godinu te je svaki od događanja fokusiran na specifičnu temu. Neka su povezana s Rimskim Carstvom, dok su ostala povezana s turističkim i kulturnim ponudama pojedinih zemalja. Kako se Italija još ne nalazi na Ruti, u njoj se ne održavaju baš događanja na specifičnu temu, izuzev pojedinih događanja koji će biti kasnije navedeni, ali autorica je osmislila nekoliko događanja koji bi se mogli održavati. Također navesti će se događanja koja se u Italiji već održavaju, a isto su vezana za turistička i kulturna događanja pojedinih mjesta kao što je to slučaj sa zemljama dunavskog područja.

U Hrvatskoj, u Zadru se primjerice u siječnju i studenome održavaju radionice za djecu koje su povezane s običajima antičkog Rima, a u Iloku se 22. siječnja obilježava Vicekovo. Također, u veljači se u Metkoviću tradicionalno održava karneval, dok se u Negotinu i Kladovu 14. veljače obilježava Dan sv. Tripuna. U svibnju otok Zvečevo kod Nina, zvan Gospin otočić organizira Tradicionalno hodočašće. U lipnju se u Ninu održava ninski Festival sunca i svjetlosti u crkvi sv. Križa, ninska šokolijada, dok se u Nišu organiziraju Dani sv. cara Konstantina i carice Jelene. U srpnju se odvija Solinsko kulturno ljetno i Rimska noć u Naroni. U Puli se izdvajaju pulski dani antike - Pula Superiorum koji se održavaju u svibnju ili lipnju ovisno o godini, dok se u svibnju u Osijeku održavaju dani vina. U kolovozu se obilježavaju Dani Dioklecijana u Splitu, Romantika u Saloni, Maraton lađa u Metkoviću i sportsko-glazbeni događaj Pannonian Challenge u Osijeku. Nakon ljetnih mjeseci broj događanja se smanjuje pa se tako u rujnu održavaju kulinarska manifestacija Iz solinskog lonca – što su jeli naši stari?,

Dani piva u Osijeku, Dani berbe grožđa u Vršcu i Sremskim Karlovcima, Mokranjčevi dani u Negotinu. U posljednjem mjesecu u prosincu se održava Advent u Osijeku. Autorica bi u događanja u Hrvatskoj dodala i Pulski filmski festival, utrku Wings for life u Zadru i Istrian Wine Run. U Srbiji, u Srijemskoj Mitrovici se u travnju održava SM Jazz&Blues Festival, a u svibnju Noć muzeja. U Rumunjskoj se u ožujku organizira trkački maraton u Alba Iuliji tzv. Alba Iulia City Race, a u Bukureštu se održava Međunarodni sajam brodova. U svibnju se organizira Bucharest International Jazz Competition & Festival, a u kolovozu Nišwill – međunarodni jazz festival, George Enescu Festival u Bukureštu te Rowmania – festival brodova i kanua u gradu Tulcea. Posljednji navedeni event u Rumunjskoj je u studenome kada se odvija nacionalni dan u Alba Juliji. U Bugarskoj se u ožujku u mjestu Russe održava Međunarodni festival glazbe, a u lipnju festival folklor „From Timok to Iskar“ u Belogradchiku, a u istom mjestu se srpnju održava International Festival at Kadaboaz Pass koji prikazuje povijesnu bitku iz 1876. kada su Bugari, Srbi, Rusi i Crnogorci udružili snage protiv Osmanskog Carstva.¹³⁷ Može se reći da se kroz cijelu godinu u svim mjestima održavaju pojedini događaji. U nastavku će biti navedeni događaji vezani za Italiju. U mjestima koji će se nalaziti na Ruti se tijekom cijele godine održava više evenata i to ponekad po više evenata u svakom mjesecu. U nastavku će se navesti oni koji bi s obzirom na predložene aktivnosti bili zanimljivi turistima u različitim razdobljima godine.

Započet će se s Veronom. U gore navedenim aktivnostima za Veronu je neizostavan Opera festival koji se održava kroz ljetne mjesece srpnja i kolovoza. U veljači se u Veroni također održava karneval, dok se u travnju održava Vinitaly sajam vina. U Bresci se primjerice u lipnju održava Festa della Musica najveći glazbeni festival u Italiji. U Sieni se jednom u mjesecu srpnju i jednom u mjesecu kolovozu održava Palio, konjska utrka u koja se odvija u centru grada, a datira još iz VI. stoljeća te je posvećena Uznesenju Marijinu. U Umbriji se u lipnju održava Oriculum koji je ujedno i prijedlog aktivnosti ispitanog turističkog vodiča te srednjovjekovni festival. U srpnju se održava Umbria Jazz festival, dok se u listopadu održava Perugia Eurochocolate. U Rimu se primjerice više puta godišnje u Koloseumu održavaju gladijatorske borbe, a posebno je značajan travnja kada povijesne udruge pasionirane Rimskim Carstvom organiziraju niz događaja kojima uprizoruje način života u razdoblju Rimskog Carstva. Koloseum je također značajan za vrijeme Uskrsa kada se na Veliki

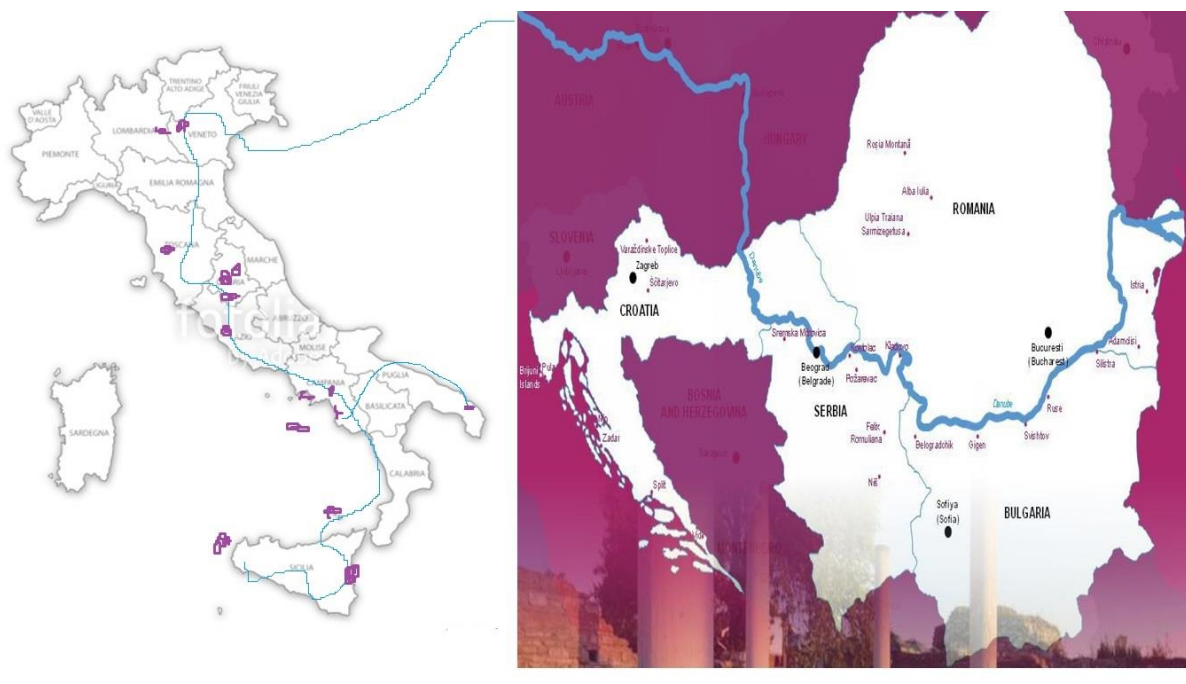
¹³⁷ Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije, str. 10.-17.

petak održava križni put kojeg predvodi papa. U veljači se održava Garbatella gdje se kroz cijelu veljaču održavaju kulturni i glazbeni događaji, vođeni obilasci znamenitosti, muzeja i razne aktivnosti za djecu. U Capui se u svibnju održava Festival kreativnosti. U Pompejima se tijekom ljetnih mjeseci održava Opera festival i Festival kazališnih večeri, no autorica predlaže da se kroz cijelu godinu na navedenom prostoru mogu održavati razne predstave i radionice vezano za tematiku Rimskog Carstva. Na Capriju se tijekom od kraja prosinca do početka siječnja filmski festival tzv. Capri Hollywood, dok se u veljači održava Capri Opera Festival. U Irpiniji se u kolovozu održava glazbeni festival Sponz Fest – Calitri, Alta Irpinia. U Lecceu se u kolovozu tradicionalno slavi zaštitnik grada sv. Oronzo, dok se u veljači obilježava karneval Gallipoli, a u svibnju Cortili Aperti gdje se posebno za tu prigodu otvaraju privatna dvorišta zgrada u Lecceu. U Cataniji se krajem svibnja održava festival vina EtnaMade, u kolovozu se održava Međunarodni festival tanga, 5. veljače slave zaštitnika grada sv. Agatu kada svi građani u procesiji prolaze gradom noseći kip sv. Agate. U Favignani se u lipnju održava Festival Florio gdje na otvorenom organiziraju razne predstave, koncerti i druga kulturna događanja. Posljednje, u Salini se u srpnju održava MareFestival Salina koji ugošćuje razne glumce i redatelje koji su spremni ispričati svoju životnu priču, karijeru, predstaviti knjigu, film ili nadolazeće projekte.¹³⁸ Iz navedenog se može uočiti da se većina događanja odvija tijekom ljetnih mjeseci, dok ima i događanja koji se održavaju i ostalim dijelovima godine. Prevladavaju glazbeni i filmski festivali, dok ima onih koji su vezani za neko povijesno razdoblje, posebno za razdoblje Rimskog Carstva, kreativnost ili tradiciju pojedinog mjesta. Ovisno kada turisti putuju, uvijek mogu pronaći nešto što ih zanima ili pak posebno odabrati razdoblje kada se održava događaj koji ih zanima budući da se događaji održavaju kroz cijelu godinu.

¹³⁸ Culture art and Entertainment, dostupno na <http://www.italia.it/en/travel-ideas/culture-and-entertainment.html> (31. svibnja 2019.)

5.6. Unaprjeđenje Rute

U prethodnom djelu naveli su se lokaliteti, vinske regije, uslužni sadržaji, događanja i aktivnosti koje turisti mogu posjetiti i konzumirati na Ruti uključujući certificirani dio Rute te dio koji bi možda mogao postati certificiran, ukoliko se uključi Italija što je i svrha ovog rada te slika 8 predstavlja novu mapu Rute. Valja napomenuti da ciljana skupina turista koja bi mogla biti zainteresirana za ovakav proizvod jesu svi, od obitelji s djecom, mladih osoba, studenata, ljudi srednje dobi do umirovljenika. Obilazak cijele rute trajao bi 30 dana budući da se prolazi kroz pet država, a u svakoj se nalazi pet ili više lokaliteta te vinskih regija. Obilazak bi bio dostupan kroz cijelu godinu s naglaskom na pred- i post sezonu budući da ovakvim turističkim proizvodima želi razvijati cjelogodišnji turizam. Nadalje, turisti bi prisustvovali raznim događanjima, radionicama i ostalim navedenim aktivnostima ovisno o dobi godine kada bi htjeli otići gdje bi kombinirali kulturne, edukativne i rekreativne sadržaje te bili u interakciji s lokalnim stanovništvom. U ovom se dijelu sadržaji neće posebno objašnjavati budući da su navedeni u prethodnom djelu te konzumacija istih ovisi o interesima samih turista i dobu godine kada bi putovali.

Slika 8. Nova karta Rute

Izvor: Izrada autorice

Proučavajući karte, autorica je osmislila dionicu u kojoj bi se kombinirala različita prijevozna sredstva koja zahtijevaju najmanje vremena putovanja, a da su pri tome i ekološki održiva. Turisti bi Rutu započeli u Rumunjskoj razgledavajući Alburnus Maior, nakon čega bi vlakom putovali do ostalih lokaliteta; Alba Iulia, Ulpia Traiana Sarmizegetusa. U blizini Traiane Sarmizegetusa nalazi se Brasov gdje bi zrakoplovom mogli otputovati do grada Bukurešta. Iz Bukurešta bi vlakom putovali do Histrie, a onda bi iznajmljenim automobilom, po mogućnosti električnim, kako bi se veća pažnja pridala okolišu, otputovali do brda Dobruđa nakon čega bi istim autom otišli do Adamclisia, grada gdje se nalazi Trajanov Trofej. Iz Adamclisia bi brodom prošli kroz Munteniju, Olteniju i Dunavskim trasama gdje bi za posjet lokalitetima i vinarijama na pojedinim stanicama putovali biciklom te bi se nakon posjeta vratili na brod gdje bi nastavili put Bugarske. U Bugarskoj bi brodom lako mogli otputovati do svih lokaliteta budući da se sva područja nalaze na samom Dunavu. Iz luka bi opet biciklom putovali do lokaliteta. Dunavom bi nastavili i put Srbije gdje bi veći broj lokaliteta kao što Timacum Minus, vrelo Šakramen, Trajanovu tablu, Trajanov most, Dianu i Viminacium, iz luke Dunav mogli posjetiti biciklom, dok bi za posjet Mediani i Felix Romuliani trebali iznajmiti električni automobil. Biciklom bi mogli posjetiti Negotin vinsku regiju Moravsku regiju i Južni Banat, dok bi do Srijemske Mitrovice nastavili brodom. Iz Srijemske Mitrovice bi biciklom posjetili Frušku goru, a onda iz Novog Sada vlakom krenuli put Iloka gdje bi biciklom razgledavali vinograde Baranje i Iloka. Nakon toga bi se vlakom uputili do Vinkovaca i Osijeka. Iz Osijeka bi se također vlakom zaputili do Varaždinskih toplica i Ščitarjeva. Iz Ščitarjeva bi otišli do Zagreba gdje bi zrakoplovom otputovali do Dubrovnika. U Dubrovniku bi biciklom posjetili Naronu i Vid, vratili se u Dubrovnik, tamo bi noćili i proveli jedan dan te bi trajektom otputovali do Splita gdje bi biciklom uspjeli posjetiti Solin. Nakon Splita bi opet trajektom otputovali do Zadra gdje bi opet biciklom otputovali do Nina, a onda bi također trajektom krenuli put Pule. Posjetili bi Pulu te biciklom krenuli do Fažane, a iz Fažane brodom do Brijuna i natrag. Nakon Pule iznajmljenim električnim automobilom krenuli do Buja, a onda iz Buja do Trsta gdje bi vlakom otputovali do Bresice i potom Verone. Iz Verone bi krenuli put Siene, a iz Siene do Umbrije. Lokalitete u Umbriji bi ovisno o želji mogli posjećivati biciklom ili vlakom. Nakon Umbrije vlakom bi nastavili do Lazija. U Rimu bi lokalitete mogli posjetiti pješke, a do Tivolija bi mogli otići vlakom. Nakon Tivolija vratili bi se u Rim i iz Rima vlakom krenuli do Capue, iz Capue vlakom do Pompeja. Iz Pompeja bi autobusom otišli do Napolija gdje bi uzeli trajekt za Capri. Na povratku iz Caprija, zrakoplovom bi iz Napolija

otišli do Leccea, a onda iz Leccea brodom do Catanije. Iz Catanije bi brodom posjetili Favignanu i Salinu. U Salini bi za kraj odigrali kratki kviz od pet pitanja, odnosno iz svakog područja koje su posjetili po jedno pitanje. Pitanja će biti prikazana u nastavku.

1. Područje u Rumunjskoj bogato mineralima koje je privuklo cara Trajana naziva se:
 - a) Alburnus Maior
 - b) Apulum
 - c) Histria

 2. Tvrđava Kaleto u Bugarskoj poznata je pod imenom:
 - a) Belogradčik
 - b) Akianz
 - c) Durustorum

 3. U kojoj se pokrajini nalazi muzej vina u Srbiji?
 - a) Smederovo
 - b) Južni Banat
 - c) Negotin

 4. Središte nekadašnje kolonije Acqua lasae nalazi se u blizini kojeg grada?
 - a) Dubrovnik
 - b) Varaždin
 - c) Zadar

 5. Trajanove terme je na nalog cara Trajana dao izgraditi:
 - a) Apolodor iz Damaska
 - b) Braća Cesio
 - c) Celer
- Izvor: Izrada autorice

Nakon kviza, na kraju bi turisti za poklon dobili suvenir, magnet (slika 9) na kojemu bi se nalazila karta svih zemalja i po jedna znamenitost iz svakog područja Rute te bocu vina. Na kraju svaki bi od turista, ovisno o svom mjestu prebivališta krenuo put kući te bi ovisno o udaljenosti odabrao prijevozno sredstvo, po mogućnosti ekološku alternativu.

Slika 9. Suvenir na kraju Rute
Izvor: Izrada autorice

Kako bi Ruta zaživjela i na područjima gdje već postoji, potrebno ju je promovirati, no prije promoviranja potrebno je na mjesta koje nedostaju postaviti pravovaljane putokaze s logom i certifikatom Rute. Nadalje, budući da danas živimo u tehnološkom dobu, Rutu bi bilo dobro signalizirati i na online kartama kao što su to *Google maps* i *maps.me*. Također na svakoj lokaciji potrebno je postaviti table s osnovnim informacijama te ukoliko bi netko htio znati više detalja da se postavi Qr kod ili napravi aplikacija gdje će se turisti moći više informirati o samom lokalitetu te što ih očekuje na samoj Ruti, koji su smještajni kapaciteti, lokaliteti, kojim se drugim aktivnostima mogu baviti i slično. Isto tako Rutu bi trebalo označiti na biciklističkim kartama i planovima mjesta s gore navedenim informacijama. Ruta bi se prvenstveno promovirala putem zasebne internetske stranice rute, internetskih stranica turističkih zajednica u mjestima gdje se ruta nalazi, internetskih stranica muzeja u sklopu kojih se neki lokaliteti nalaze i društvenih mreža. Nadalje, u manjoj mjeri tiskali bi se letci i brošure budući da je orijentacija na online promociju koju danas koristi većina tržišnih segmenata kojoj je Ruta namijenjena. Također Ruta bi se promovirala u sklopu promotivnih materijala Vijeća Europe. Što se tiče prezentacije lokaliteta oni bi se prezentirali na interaktivan i inovativan način. Mnogim lokalitetima upravljaju arheološki muzeji pojedinih mjesta te su u razgledu za sada postavljeni pojedini panoi s osnovnim informacijama, uz to moguće je dobiti audio vodič ili, ako se unaprijed rezervira, lokalitete razgledati u pratnji vodiča. Bilo bi dobro da kada se želi pratnja vodiča, bude izvedena uz pomoć storytelling tehnike gdje bi vodiči bili obučeni u tradicionalnu rimsku odjeću. Drugi dio prezentacije je prezentacija pomoću virtualne stvarnosti. Nadalje, osim audio vodiča predlaže se izrada aplikacije gdje bi turisti pomoću zagonetki i igri otkrivali specifičnosti lokaliteta. Kako su u Rutu uključene vinske regije, osim

degustacije vina, predlaže se sudjelovanje u berbi grožđa, pretakanju vina, obrezivanju loze i slično, a omogućila bi im se edukacija za sommeliera. Za kreiranje novog proizvoda surađivalo bi se s raznim udrugama, muzejima, hotelijerima, sveučilištima, turističkim zajednicama i drugim kulturnim ustanovama kako bi nova dionica Rute zaživjela i kako bi se turistima pružio kvalitetan doživljaj za kojim tragaju.

5.7. Unaprijeđenje međunarodne kulturne suradnje kroz novu Rutu

Međunarodnom suradnjom Rumunjske, Bugarske, Srbije, Hrvatske i Italije ojačao bi interkulturalni dijalog i svijest o zajedničkoj baštini koja datira iz razdoblja Rimskog Carstva. Osim toga, svaka bi država promovirala svoju kulturu u međunarodnom okruženju kroz razne skupove, konferencije i manifestacije, ili pak kroz bratimljenje pojedinih mjesta gdje bi se uvidjele sličnosti i različitosti između njih. Na taj bi se način unaprijedilo međusobno poštovanje i razumijevanje budući da je percepcija naroda većinom opterećena stereotipima pa bi se stereotipizacija smanjila. Italija za razliku od Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske pridaje veću pažnju valorizaciji i očuvanju kulturne baštine pa bi se također mogle organizirati edukacije za pojedine predstavnike kulturno-turističkog sektora iz ostalih zemalja gdje bi predavači bili stručnjaci iz pojedinih zemalja. Navedeni predstavnici bi mogli biti partneri koji su sudjelovali u samom kreiranju Rute, ali osim njih to bi mogli biti i osobe koje će tek biti u doticaju s Rutom, studenti, budući zaposlenici, ali i ostali zainteresirani za navedenu temu ili pak za vlastitu edukaciju u pogledu kulture i turizma. Nadalje, mogla bi se organizirati kulturna razmjena između pojedinaca i institucija, primjerice djelatnici muzeja na kratko razdoblje odlaze raditi u druge muzeje u drugim državama ili pak vinari posjećuju druge vinare kako bi unaprijedili kvalitetu svojih vina i slično. U razmjeni posebno mogu sudjelovati studenti arheologije, povijesti, kulture i turizma gdje će neki od njih nakon školovanja biti zaposleni na obrađenoj Ruti ili pak samo u međunarodnom okruženju, a školovanje u međunarodnom okruženju uvelike pridonosi samoaktualizaciji studenata. Govoreći o studentima, mogu se kreirati posebne stipendije koje će omogućiti studentima studiranje u inozemstvu ili pak diplomiranim studentima i već zaposlenim osobama, njihovo stručno usavršavanje. Znanje stranih jezika otvara nove vidike i stvara nove poslovne prilike pa se na Ruti predlaže otvaranje škola stranih jezika. Iako se Hrvatska i Srbija već nalaze na Ruti i dalje postoji

određena doza netrpeljivosti između naroda pa bi se unaprjeđenjem kulturne suradnje, smanjila navedena netrpeljivost što je osobito važno za mlađe stanovništvo kako ne bi odrastalo u mržnji. Za međunarodnu suradnju od velike pomoći je i tehnologija pa bi se mogla kreirati aplikacija koja bi povezivala sudionike na Ruti tako da su sa samo jednim klikom svi zajedno povezani pri čemu bi mogli dijeliti ideje, iskustva, mišljenja ili pak rješenja ukoliko se pojavi neki problem. Kako su danas veliki problem nezaposlenost, a zbog nezaposlenosti većina ljudi primorana je napustiti svoja rodna mjesta, međunarodnom suradnjom bilo kroz već navedenu edukaciju ili pak u obliku novčane pomoći ulagalo bi se u kulturu čime bi se mogla otvoriti nova radna mjesta. To je moguće budući da je kultura, kako je već rečeno, potaknuta kreativnošću i inovacijama pa ni iz čega može nastati remek djelo, a suradnjom bi se ljudi educirali i pomagali kako iz ničega stvoriti nešto. To ništa za neke može biti jedan kamen, ali taj kamen, primjerice datira iz Rimskog Carstva te se iz samog jednog kamena može stvoriti priča. A priča može nastati i iz jednog zapuštenog polja, gdje se potom može zasaditi vinograd i slično. Za financiranje novih projekata pomogli bi fondovi koji bi se posebno mogli kreirati za financiranje međunarodnih projekata. Uvijek je netko bolji od drugog u nekoj djelatnosti, ali to ne znači da ovaj drugi isto tako ne može postati uspješan. Iako imaju probleme, Italija i Hrvatska razvijenije su od Srbije, Rumunjske i Bugarske, a budući da dijele zajedničku baštinu, navedenim primjerima suradnje jedna drugoj mogu uvelike pomoći u napretku. Stanovnici bi bili sve educiraniji, proširila bi im se kulturna i turistička ponuda, a time i prepoznatljivost na turističkoj karti svijeta čime bi se povećao broj turističkih dolazaka, a tako i obogatila državna blagajna. Također, državama bi se poboljšala pozicija u pogledu indeksa turističke konkurentnosti. Nadalje, smanjilo bi se iseljavanje i pružio dom novim useljenicima, budući da danas zbog nezaposlenosti većina stanovništva migrira u bogatije zemlje u potrazi za boljim životom. Kreiranjem nove dionice i unaprjeđenjem suradnje, otvorila bi se nova radna mjesta pri čemu bi stanovnici imali manju potrebu za iseljavanjem ili bi se useljavali u navedene zemlje. Surađujući s Italijom, zemljama poput Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske, povećala bi se prepoznatljivost na turističkoj karti svijeta gdje bi one bile prepoznate kao zemlje s turističkom ponudom kojom se promiče europski identitet i zajedništvo.

ZAKLJUČAK

Kulturne rute pokretač su održivog, društvenog i gospodarskog razvoja. One kombiniraju manje poznata odredišta s već poznatim destinacijama koji su meta posjetiteljima te ih usmjeravaju na otkrivanje još neotkrivenih blaga kulture, tradicije i prirode. Dionici, npr. turisti, ugostitelji, lokalni proizvođači, vinari, sveučilišta, međunarodne institucije, turističke agencije i dr. koji su okupljeni na Ruti promoviraju, a time i održavaju tradicionalni način života, lokalne proizvode te se time brinu o ekološkim, društvenim i kulturnim resursima. Danas su turisti sve više zainteresirani za obilazak kulturnih ruta pri čemu osim provođenja slobodnog vremena, razvijaju društveno iskustvo i individualni senzibilitet. Nadalje, kulturnim se rutama nastoji povezati više država i razviti međunarodna suradnja između njih. Također, međunarodnom suradnjom želi se države koje još to nisu potaknuli na uključivanje baštine u svoje nacionalne politike kako bi se zajedničkim djelovanjem i razmjenom znanja razvile održive strategije za zaštitu baštine kroz obuku, razvoj vještina i prijenos znanja. Drugim riječima kulturne rute kroz razvoj kulturnih veza i dijaloga pridonose očuvanju europskog identiteta. Kulturne rute Vijeća Europe oslanjaju se na vrijednosti Vijeća Europe, a odnose se na ljudska prava o slobodi izražavanja i informiranja s naglaskom na obrazovni i kulturni potencijal. Druga vrijednost je promicanje kulturne suradnje koja je povezana s odrednicama međunarodne suradnje te se povezuje i s trećom vrijednošću, međusobnim razumijevanjem između naroda i sprječavanje sukoba. Kako bi Ruta postala certificirana treba zadovoljiti pet kriterija koji se odnose na samu temu, materijalni i nematerijalni značaj i sličnosti između regija Europe, suradnju između mladih Europljana, rušenje barijera između profesionalaca i neprofesionalaca i na povezivanje kulturnog turizma i održivog razvoja.

Posjetitelji kulturnih ruta različite su dobi i svaka od generacija pri posjećivanju ruta ima svoje prioritete, od aktivnosti kojima će se baviti do smještajnih kapaciteta u kojima će boraviti.

Postojeća dionica Rute rimskih careva i Dunavski put vina postala je dio europske mreže ne tako davne 2015. godine te prolazi kroz Hrvatsku, Srbiju, Rumunjsku i Bugarsku pa je čudno da iako je Italija kolijevka Rimskog Carstva, odmah na početku nije uključena na postojeću dionicu. Kako bi Ruta postala certificirana, surađivalo je više partnera iz sve četiri države. Osim osvajanje certifikata, suradnjom između partnera duž cijele Rute želi se promicati kvaliteta turističke ponude i kvaliteta

interpretacije kulturne baštine, surađujući s različitim partnerima koji bi prenosili znanja i razmjenjivali iskustva čime bi kulturni turizam postao čimbenik održivog razvoja na navedenom području.

Kako Dunav ne prolazi kroz Italiju, dionica se ne može povezati s Dunavskim putem vina. Umjesto s Dunavskim putem vina može se povezati s lter Vitis rutom koja predstavlja proizvodnju vina kroz suradnju regija koje su bile dijelom Rimskog Carstva. U navedenu rutu između ostalih država uključene su i Italija, Hrvatska, Srbija, Rumunjska i Bugarska. Također, želi se očuvati materijalna i nematerijalna baština europske baštine proizvodnje vina i vinogradarstva koje je zaslužno za oblikovanje europskog krajolika.

Da Ruta rimskih careva u Italiji ima potencijala i otvara mnoga vrata te da bi se kreiranjem nove dionice Rute rimskih careva u Italiji dobio cjeloviti uvid u kulturno nasljeđe Rimljana u Europi, dokazuju rezultati provedenog istraživanja. Nadalje, iako većina ispitanika nije upoznata s projektom Europskih kulturnih ruta i samom Rutom rimskih careva, smatraju da kreiranje nove dionice Rute u Italiji može unaprijediti međunarodnu kulturnu suradnju između Italije, Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske. Također, ispitanici, uz suglasnost s lokalitetima koje je izabrala autorica, predlažu nove zanimljive lokalitete koje bi se mogli uključiti na Ruti te koje je autorica uvrstila pri kreiranju nove dionice. Iako nisu upoznati s projektom, kao dodatne aktivnosti predlažu kombinaciju rekreativnih sadržaja, tradicionalne hrane, interaktivnih sadržaja i slično. Navedene aktivnosti u skladu su s trendovima kulturnog turizma i konceptima održivog razvoja. Stručnjaci se također slažu s navedenom idejom. Manuela Graf smatra kako bi se ovim istraživanjem razjasnilo da Italija zaslužuje biti uključena na Ruti jer obuhvaća one najznačajnije lokacije vezane za razdoblje Rimskog Carstva. Nadalje, turistički vodič Paola Artizzu koja, iako je turistički vodič, nije upoznata s projektom Kulturnih ruta Vijeća Europe smatra kako svako umrežavanje uvijek dobro dođe. Biserka Cvjetičanin iz Instituta za razvoj i međunarodne odnose, smatra kako bi se proširenjem Rute na Italiju proširio i razvio interkulturalni dijalog između država koje se nalazi na Ruti te da bi se na taj način dobio cjeloviti uvid u Ruti rimskih careva i vinskih cesta. Direktor Europskog instituta za kulturne rute Stefano Dominioni napominje kako su kulturne rute projekti suradnje koji između ostalog promiču baštinu, europsku povijest, interkulturalni dijalog što se također povezuje i s predloženom dionicom i predloženim državama. Iz navedenog se može potvrditi i druga hipoteza tj. kako bi se kreiranjem nove dionice Rute rimskih

careva u Italiji unaprijedila međunarodna kulturna suradnja između Italije, Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Bugarske

Iako se na postojećoj Ruti sveukupno nalazi 20 arheoloških lokaliteta, autorica je u Italiji uvrstila 21 lokalitet budući da je Italija bogatija rimskim lokalitetima od ostalih država. U odabiru lokaliteta nastojala je obuhvatiti većinu talijanskih regija uvažavajući prijedloge ispitanika i svoje ideje do kojih je došla analiziranjem dostupne literature. Uz regije u kojima se nalaze arheološki lokaliteti obuhvatila je vinske regije koje se nalaze na lter Vitis ruti. Pri navođenju aktivnosti, autorica je nastojala obuhvatiti rekreativne, interaktivne i obrazovne aktivnosti kako bi se zadovoljile želje svih tržišnih segmenata te je isto obuhvatila pri odabiru događaja. U unaprjeđenju dionice navela je kombinaciju prijevoznih sredstava oslanjajući se na održive oblike prijevoza. Uz to, za unaprjeđenje dionice valja ju promovirati, a pri promociji bi se također oslanjalo na ekološko održive oblike tj. s naglaskom na online promociju, a manje na offline budući da su turisti danas sve više tehnološki pismeniji i ekološki osvješteniji pa tiskanje letaka danas ima manje smisla. Također kako bi se Ruta unaprijedila, ali i opstala, treba surađivati s različitim dionicima. Za interpretaciju sadržaja koristile bi se tehnike koje su danas u skladu s trendovima kulturnog turizma. Nadalje, međunarodnom kulturnom suradnjom države bi mogle učiti jedna od drugih čime bi se smanjilo siromaštvo, ojačao bi interkulturni dijalog, ojačala bi ekonomija te bi države mogle učiti jedna od drugih. Za kraj posjeta Rute, turisti bi u kvizu provjerili znanje stečeno na Ruti te bi za poklon dobili magnet koji bi predstavljao područja koja su posjetili na ruti i bocu vina jedne od vinskih regija koje su također posjetili. Zaključno, valja vidjeti hoće li neko od dionika na potencijalnoj ruti prepoznati potencijal talijanske arheološke baštine te uključiti Italiju na postojeću dionicu Rute rimskih careva i povezati ju s lter Vitis rutom.

LITERATURA

A) Knjige:

1. Bomgardner, D.L. (2001) *The Story of the Roman Amphitheatre*. London and New York: Routledge
2. Calcani, G., Meucci, C. (2002.) *Tra Damasco e Roma*. L'architettura di Apollodoro nella cultura classica. Damask: Nacionalni arheološki muzej
3. Chaubert, F., Laurent, M. (2014) *Međunarodni kulturni odnosi - Istorija i kontekst*. Beograd: Clio
4. Direzione Generale Turismo (2017) *Piano Strategico di sviluppo del turismo*. Rim: Ministero dei Beni e delle Attivita Culturali e del turismo
5. Dunavski centar za kompetenciju (2014) *Putevi rimskih careva i Dunavski put vina*. Petrovaradin: Simbol
6. Ekonomski fakultet Beograd (2007) *Master plan kulturnoistorijske rute Put rimskih careva*. Republika Srbija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja
7. European commision (2016) *Joint Communication to the European parliament and the Council Towards an EU strategy for international cultural relations*. Brussels: Join
8. Federico E., Belli, R. i Giardino, C. (2016) *Guide to the ancient monuments to the island of Capri*. Capri: Azienda autonoma di cura , soggiorno e turismo of the Island of Capri
9. Horvat, M. i Klarić, V. (2012) *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
10. Illyricum savjetovanje d.o.o. (2017) *Studija smjernice za uspješan destinacijski management Dalmacije i Hercegovine kao krajeva bogatih rimskom kulturom te za razvoj turizma posebnih interesa i složenih turističkih proizvoda*. Ljubuški: Općina Ljubuški i Grad Solin.
11. Jelinčić, D.,A. (2009) *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Intermedia
12. Klarić, V. i Horvat, M. (2013): *Managing Visitors on Thematic Cultural Routes Handbook*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske
13. Schwab, K., Martin, C., Samans, R. i dr. (2017). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017- Paving the way for a more sustainable and inclusive future*. Geneva: World Economic Forum

14. Soprintendenza Pompei (2015.) *Guida agli scavi di Pompei*. Pompei: Soprintendenza Pompei
15. Werner, M., Klarić, V. i Sorges, J. (2015) *The Roman Emperors and Danube Wine Route For You*. Beograd: Turistička organizacija Srbije

B) Časopisi

1. De Franceschini, M., Veneziano, G. (2013) Archaeoastronomy in Roman Imperial villas: Villa Jovis in Capri. U: *Atti del 15° seminario di Archeoastronomia ALSSA Genova*, 13-14 aprile str. 16.-25.
2. Narandžić, M, (2017) Predstave nakita na freskama kasnorimske grobnice u Durostormu (Silistra), *Artum – istorijsko-umetnički časopis*, 3 (6.), str. 9.-14.
3. Pančić, Kombol, T. (2006) Kulturno nasljeđe i turizam, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, No. 16-17, str. 211.-226.
4. Richards, G. (2011) Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes. U: Khovanova-Rubicondo, K., ur., *Impact of European Cultural Routes on SMEs' innovation and competitiveness*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
5. Romano, G. (2005) Le terme di Caracalla. *In Roma in Museo* 1 (5), str. 41.-45.
6. Sreazzulla, M., J. (1985) Assisi Romana. *Atti Accademia Properziana del Subasio*, 6 (10)

C) Znanstveni radovi

1. Vathupula, E., R. (2014) *The Pantheon's History and Construction*. Dostupno na https://www.academia.edu/12005482/The_Pantheon_s_History_and_Construction (7. svibnja 2019.)
2. Zlović, D. (2017) *Koloseum*. Referat za terensku nastavu. Zagreb: Filozofski fakultet

D) Internetske stranice

1. Activity holidays, dostupno na <http://www.visitgarda.com/en/active-holiday-lake-garda/> (30. svibnja 2019.)
2. Ampelografija, dostupno na <https://www.hrleksikon.info/definicija/ampelografija.html> (15. svibnja 2019.)

3. Booking.com
https://www.booking.com/index.hr.html?aid=397636;label=gog235jc-1DCAEoggl46AdIM1gDaHGIAQGYARC4ARfIAQzYAQPoAQGIAGoAgO4Ao-8wOcFwAIB;sid=ff04d2b9220073ffb433109cdd014477;keep_landing=1&sb_price_type=total& (30. svibnja 2019.)
4. Brescia, the largest urban vineyard in the world, dostupno na <http://itervitis.eu/en/brescia/> (15. svibnja 2019.)
5. Casa di Livia, dostupno na <https://www.coopculture.it/heritage.cfm?id=19> (7. urban 2019.)
6. Certification, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/certification> (1. travnja 2019.)
7. Cultural Routes on the Middle and Lower Danube, dostupno na: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/14722/attachments/7/translations/en/renditions/native> (1. travnja 2019.)
8. Culture art and Entertainment, dostupno na <http://www.italia.it/en/travel-ideas/culture-and-entertainment.html> (31. svibnja 2019.)
9. Dobrović, A., *Putevima rimskih careva: Nin (Aneona)*, dostupno na <http://www.hrt.hr/293003/magazin/ruta-rimskih-careva-nin-aenona> (1. travnja 2019.)
10. Domus Aurea, dostupno na <https://parcocolosseo.it/area/domus-aurea/> (7. svibnja 2019.)
11. Europages, dostupno na <https://www.europages.co.uk/> (30. svibnja 2019.)
12. Explore all cultural routes by theme, dostupno na <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme> (1. travnja 2019.)
13. Feudi di San Giorgo, dostupno na <https://www.feudi.it/> (15. svibnja 2019.)
14. Il Teatro Romano, dostupno na <http://www.leccenelsalento.it/teatro-romano/> (10. svibnja 2019.)
15. Il teatro, dostupno na https://museoarcheologico.comune.verona.it/nqcontent.cfm?a_id=43449 (7. svibnja 2019.)
16. Iter Vitis route, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-iter-vitis-route> (15. svibnja 2019.)

17. Lazio, dostupno na http://www.italia.it/en/discover-italy/lazio.html?no_cache=1&h=lazio (30. svibnja 2019.)
18. Le Terme Achilliane, dostupno na <https://www.museodiocesano-catania.com/page/it-IT/5/le-terme-achilliane> (6. svibnja 2019.)
19. Legumi, E., Domus romane, Foro, Anfiteatro: Assisi nasconde una piccola Pompei, dostupno na <http://www.montesubasio.it/domus-romane-foro-anfiteatro-assisi/> (7. svibnja 2019.)
20. Mogućnost unaprjeđenja međunarodne kulturne suradnje kreiranjem novih dionica kulturnih ruta, dostupno na <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdd2VFolorq6RI0HFBE8UynsTDhmMhllkfut72WtgsdahLsA/viewform> (18. travnja 2019.)
21. Nacionalni park Brijuni, *Uvala Verige na europskoj Kulturnoj ruti rimskih careva*, dostupno na <http://www.np-brijuni.hr/novosti?item=119> (1. travnja 2019.)
22. Odgovori, dostupno na: <https://docs.google.com/forms/d/1cufXZBZRcTGxNTx7qQSewHhHKU9ximk9VPWay8vMDwk/edit#responses> (17. svibnja 2019.)
23. Our itineraries, dostupno na <https://www.umbriabybike.com/our-bike-itineraries-in-umbria-italy> (30. svibnja 2019.)
24. Palatin, dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46203> (7. svibnja 2019.)
25. Paths in Teverina (Lazio), dostupno na <http://itervitis.eu/en/castiglione-in-teverina-lazio/> (15. svibnja 2019.)
26. Pompeii, the historic places of wine (Campania) <http://itervitis.eu/en/pompei-i-luoghi-storici-del-vino-campania/> (15. svibnja 2019.)
27. Roman Emperors and Danube Wine Route, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-roman-emperors-and-danube-wine-route> (1. travnja 2019.)
28. Salina, the charm of the sea and the land, dostupno na <http://itervitis.eu/en/salina-il-fascino-del-mare-e-della-terra/> (15. svibnja 2019.)
29. Senarum Vinea, le vigne storiche di Siena, dostupno na http://www.cittadelvino.it/progetto_attivita.php?id=Nw== (15. svibnja 2019.)

30. Soci dell'Associazione Internazionale Iter Vitis, dostupno na: <http://itervitis.eu/soci/> (15. svibnja 2019.)
31. Štrbe, P., *Putevima rimskih careva: Narona*, dostupno na <http://www.hrt.hr/293081/magazin/putevima-rimskih-careva-narona> (1. travnja 2019.)
32. Teatro romano di Catania, dostupno na <http://www.museionline.info/catania-musei-e-monumenti/teatro-romano-catania> (6. svibnja 2019.)
33. Teatro romano e Antiquarium di Gubbio, dostupno na http://polomusealeumbria.beniculturali.it/?page_id=5289 (7. svibnja 2019.)
34. Teatro romano Gubbio, dostupno na https://www.umbriatourism.it/it_IT/-/teatro-romano-gubbio (7. svibnja 2019.)
35. The Media Valle of the Tiber, a hinge and border between Etruscans and Umbrians, dostupno na <http://itervitis.eu/en/la-media-valle-del-tevere-cerniera-e-frontiera-fra-etruschi-e-umbri/> (15. svibnja 2019.)
36. The Roman emperors route with Bulgaria and Romania, dostupno na <http://travellingbalkans.net/the-roman-emperors-route-with-bulgaria-and-romania/> (1. travnja 2019.)
37. Tripadvisor, dostupno na <https://www.tripadvisor.com/> (30. svibnja 2019.)
38. Values of Cultural Routes, dostupno na: <http://www.culture-routes.net/cultural-routes/values> (1. travnja 2019.)
39. Villa Adriana (Tivoli), dostupno na <http://www.unesco.it/it/PatrimonioMondiale/Detail/132> (6. svibnja 2019.)
40. Visits for all, Iter Vitis, the paths of vineyard accessible, dostupno na <https://www.itervitis.fr/en/vitis-for-all/> (15. svibnja 2019.)

E) Elektronička pošta

1. Cvjetičanin, B. (biserka@irmo.hr). (8. srpnja 2019). Pomoć u istraživanju za izradu diplomskog rada. E-mail za Mužina, S. (sara.muzina@gmail.com)
2. Dominioni, S. (Stefano.DOMINIONI@coe.int). (8. srpnja 2019). Aiuto con la ricerca per la tesi magistrale. E-mail za Mužina, S. (sara.muzina@gmail.com)
3. Graf, M. (manuela.graf@cluster-culturalroutes.org). (20. svibnja 2019.). Pomoć u istraživanju za izradu diplomskog rada. E-mail za Mužina, S. (smuzina@unipu.hr)

F) Osobni intervju

1. Artizzu, Paola. Osobni intervju. 19. svibnja 2019.

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Logo rute Rimskih careva	18
Slika 2. Anketni upitnik.....	44
Slika 3. Amfiteatar u Veroni	52
Slika 4. Ostaci amfiteatra u Asizu	54
Slika 5. Korintski stupovi Minervinog hrama u Asizu	55
Slika 6. Amfiteatar Gubbio	56
Slika 7. Mapa Palatina.....	58
Slika 8. Nova karta Rute	85
Slika 9. Suvenir na kraju Rute	88
Tablica 1. Uslužni sadržaji u Rumunjskoj	71
Tablica 2. Uslužni sadržaji u Bugarskoj	72
Tablica 3. Uslužni sadržaji Srbije	74
Tablica 4. Uslužni sadržaji u Hrvatskoj	75
Tablica 5. Uslužni sadržaji u Italiji	76

SAŽETAK

Diplomski rad bavi se kulturnim rutama. U ovom radu kreira se nova dionica Rute rimskih careva u Italiji budući da dosadašnja dionica Rute prolazi kroz Hrvatsku, Srbiju, Rumunjsku i Bugarsku, a ne kroz Italiju koja je, može se reći, kolijevka Rimskog Carstva. Kako je postojeća dionica Rute povezana s Dunavskim putem vina, a Dunav ne prolazi kroz Italiju, nova dionica povezala bi se s Iter Vitis rutom tako da dionica i u Italiji bude povezana s vinskim regijama, a ujedno te iste regije povezane su regijama koje su nekada bile dio Rimskog Carstva. Kreiranjem nove dionice unaprijedila bi se međunarodna suradnja između Hrvatske, Srbije, Rumunjske, Bugarske i Italije. Rad je podijeljen u pet poglavlja gdje su najprije predstavljene odrednice kulturnog turizma i njihov odnos s kulturnim rutama. Nadalje predstavljen je profil posjetitelja kulturnih ruta te sam projekt Europskih kulturnih ruta Vijeća Europe. Da bi Ruta postala certificirana, treba zadovoljiti pet kriterija te su navedeni kriteriji, uz osnovne odrednice, obrazloženi na primjerima Rute rimskih careva i Dunavski put vina te na primjeru Iter Vitis rute. Kako bi se kreirala nova dionica rute izvršeno je anketno istraživanje da bi se uvidjelo kako su ispitanici upoznati sa samim projektom Europskih kulturnih ruta te smatraju li da bi se kreiranjem novih dionica unaprijedila međunarodna suradnja. Većina ispitanika nije upoznata s projektom, no usprkos tome smatraju da bi se kreiranjem nove dionice unaprijedila međunarodna suradnja te su se pri kreiranju dionice u obzir uzeli prijedlozi lokaliteta koje bi turisti mogli posjetiti i prijedlozi aktivnosti kojima bi se mogli baviti. Za unaprjeđenje dionice slažu se i ispitanici stručnjaci. Također pri kreiranju nove dionice navedeni su događaji kojima bi turisti mogli prisustvovati te smještajni kapaciteti gdje bi oni bili smješteni i ugostiteljski objekti gdje bi konzumirali tradicionalne proizvode. Kreiranjem nove i njegovanjem postojeće dionice želi se proraditi na razvoju cjelogodišnjeg održivog turizma. Na kraju su navedeni prijedlozi za unaprjeđenje Rute gdje se naglasak stavlja na odabir pravih oblika promocija i pravih oblika interpretacije te kombinaciju održivih prijevoznih sredstava. Valja vidjeti hoće li u budućnosti nova dionica biti realizirana.

Ključne riječi: kulturne rute, Ruta rimskih careva i Dunavski put vina, Iter vitis ruta, nova dionica

SUMMARY

The paper deals with cultural routes. Given that the current Route of Roman Emperors passes through Croatia, Serbia, Romania and Bulgaria, and not through Italy, which could be said is the cradle of the Roman Empire, this paper creates a new section of the route in Italy. Due to the fact that the existing section of the route is connected to the Danube wine route, and the Danube does not pass through Italy, the new section connects with the Iter Vitis route, hence the respective section in Italy is linked to wine regions which were once part of the Roman Empire. Creating a new section would improve international co-operation between Croatia, Serbia, Romania, Bulgaria and Italy. The paper is divided into five chapters where the cultural tourism determinants and their relation to the cultural routes are mentioned in the first part of the paper. In addition, the profile of visitors to cultural routes and the project called European Cultural Routes of the Council of Europe is also presented. For the route to be certified, five criteria must be fulfilled, which along with the guiding principles are explained in examples of the Roads of the Roman Emperors as well as the Danube Wine Route and the Iter Vitis Route. To create a new route section, a survey was conducted to see to what extent respondents are familiar with the European Cultural Routes project and whether they think that creating a new section would improve international cooperation. Most of the respondents are not familiar with the project, but despite this, believe that creating new section would improve international co-operation. Experts on cultural routes also agree with the idea of creating a new section of the mentioned route. When considering creating a new section, they plan to take suggestions from localities which tourists would visit and suggestions for activities they could partake in. Also, in creating a new section, the paper lists events that tourists would attend, accommodation facilities for tourists and hospitality facilities where they would be given the opportunity to try traditional products. Creating new while further developing existing sections is a way of developing all-year sustainable tourism. At the end of the paper, suggestions are given for improving the route with emphasis placed on choosing the right forms of promotion and interpretation in addition to sustainable means of transport. It remains to be seen whether the new section will be achieved in the future.

Keywords: cultural routes, Route of the Roman Emperors and the Danube Wine Route, Iter vitis route, new section